

REVUE MENSUELLE
organe
de la F. R. A. D.

ԴՐՕՇԿԿ

№ 2
FÉVRIER
1927
PARIS (France)

«ՀՈՑ ԵՆԳՈՒԹԻՒՆԿՈՒՆ ԴՆՆՆՈՒՅՈՒԹԵՆ» ՕՐԳԱՆ

ԱՐՋՔ ՕՐՀԱՍԱԿԱՆՔ

Խորհրդային աշխարհից նորին ծանր լուրեր են հասնում:

Հայածանքները ոչ-կոմունիստների դէմ շարունակում են անընդհատ: Մի տարի է ահա, որ բանտում հեծում են մտա շարիք գաշակացական կամ Դաշնակցութեան պատկանելու յանցանքով մեղադրուողներ: Հասցադուրը յաջորդում է հասցադուրին, կոմունիստ պետերը ֆազիսի խոսքեր են տալիս նրանց զորքը շատով պարզելու, բայց ո՛չ միայն կայանաւորների վրէժակը չի թիֆեանում, այլ օրէ-ցօր աւելի է գառափարանում և անտանելի դառնում:

Չկէլայի ու քանդի ղեղանները չեն դատարկում: Չերթք հասել է և ուրիշ կուսակցութիւններին: Մի քանի ամիս է, որ Երևանի բանտն են նետում մտա երկու տասնեակ հայ սոցիալ-դեմոկրատներ և՛ մեծ ժամանակ ուսանողներ ու բանւորներ: Դեռ երկի, իրրև մարդիկստներ, նրանք համարում էին հանդուրձելի հայ բոլշևիկների համար, այսօր դարձել են «հակայեղափոխական» ու քաղաքական սերադորները և յանձնում են Չկէլային օր կարգադրութիւն»: «Դաշնակ»-ներն այժմ մեծակ չեն Հայաստանի բանտերում: Ահա մի եռանուն ևս «յեղափոխական հակառակում»:

Հայածանքները շարունակում են և Հայաստանից դուրս: Յունւարի սկզբին Մոսկույում էլ տեղք են ունեցել մերրակալութիւններ, և մի շարք հայ դորմիտներ, խիստ հակոցութեան տակ, սպորդուել են ՔիՖիլիս: Ըստ երևոյթի, հայերի մէջ մերրակալութիւններ են կատարում և վրաստանի զանազան շրջաններում: Այդ մասին մանրամասնութիւններ դեռ չկան, քայց այնտեղ տիրող ջղային վիճակը այդ է հաստատում:

Բոլոր նշաններից երևում է, որ հայ կոմունիստները ինչ որ նոր դառ են պատրաստում, նոր դատապարտութիւնն արդեօք, զանգատային սրբա՞ր, թի՞՞ սոնդաս պատկանութիւններ—յայտնի չէ դեռ:

Ի՞նչ է այս խելադար գաղափարների պատճառը: Ինչո՞ւ են անմեղ մարդկանց տարիներով պահում բանտարկւած: Ինչո՞ւ են այս նոր մերրակալութիւնները:

Արդարացնող և ո՛չ մի պատճառ: Անգամ հասարակ ախիթ գոյութիւն չունի, գինական ո՛չ մի գործօն շարժում խորհրդային իշխանութեան դէմ, ո՛չ մի հակաօրինական ջանք Հայաստանում, Հայ Ժողովուրդն ու նրա քաղաքական կամքի արտայայտիչները գիտակցում են իստ յաւ, որ Երևանում նստած մարգպանները միայն խղճուկ իրծիկներ են Մոսկուայի մեղքին և նրանց գոյութիւնից կամ տապալումից կասեւում չէ խորհրդային հանրակարգի հակասադիրը: Եւ մտանելով այդպէ՞ս՝ Հայաստանից ու հայ կոմունիստներից չէ, որ պատում են իրենց վրէժակի բարելաւումը:

Այս նկատումով շուսփելի ո՛չ մի հակառակութիւն չի հանում Հայաստանի վարիչները դէմ, բայց և այնպէս հայածանքներն ու բռնութիւնները չեն վերջանում, Հայաստանի բանտերը չեն դատարկում և հայ Ժողովուրդը շարունակում է տասնուպէլ բոլշևիկ բռնաւորների կամայականութեան ու հարտահաղթութեան ներքոյ: Ի՞նչու:

Պատճառը պէտք է փնտոել ո՛չ թէ դուրս, այլ Հենց կոմունիստական կուսակցութեան մէջ:

Կոմունիստներին ջղայնացնում ու սարսփեցնում է, ամենից ատալ, «կոմունիստական օպորտիզիւզմ» — յի յարձանու ուժեղացումը: Տրոյկի, Ջիւմիլի, Կամիկե հնազանդեցին, բայց նրանց ճելոյթը—ի իմաստան պատճառները մնում են անխախտ: Օպորտիզիւզմ լռեց, բայց չվերջացաւ: Նա մտաւ դեւանի տակ, դաժճաւ անուսանելի և, նետարար, աւելի վտանգաւոր: Ընդդէմադիք տրամադրութիւնը յայնտան, խորանում և սկսում է համակել նաև Ժողովրդական լայն շարքերը: Կոմկուսի երևութական արտաքինութիւնը խախտած է

այլևս, նրա մարմինը վարակւած է սննդամեղի արտերով: Արտերգային էլիսանութիւնը արագորէն կորցնում է իր մայրը աշխատատեղան կան զանգւածների աշքին:

Այս իրողութիւնը առանձին ուժգնութեամբ չընտւում է խորհուրդների ներկայ ընտրութիւնների ժամանակ: Մնայած որ, սնցեալ տարւայ համեմատութեամբ, ընտրական իրաւունք ունեցողների թիւը զգալի շարիով կրճատւած է և ունենոր տարրերը զգալւած են քիչ առաւել նւարաւորութիւնից, ամէն տեղ աշքի է զարեւում նակարդլնիկեան քունւ (ակտիուութիւն): Մանուտարագէտ գիւղացիութիւնը ցուցական կերպով երես է զարձնում կամունիստներից և խորհուրդների մէջ ընտրւած է իր մարդկանց: Կամբլիկների թիկնամուտները մեծ մասով սեւեռում են: Իսկ այնտեղ, որ, կամունիստների յարուցած արդիւնքների հետևանքով, նւարաւոր չի լինում աղտււ ընտրութիւն անել, զգիւղացիութիւնը զգալւած է քոյկուտի և չի ներկայանում ընտրական ժողովներին:

Կրկնում է սնցեալ տարւայ պատմութիւնը, երբ զգիւղացիութիւնը դուրս եկաւ մէկ նակատով պիտիւնների ու պիտիտիւններից զէմ և իր արտադրանքը ակտիուութեամբ խանութիւններից ու պայթեցրեց խորհրդային վարիչների ընտրական նախընտր: Այն ժամանակ նայ կամունիստները, կուրցելու համար զգիւղացիութեան զիմարակաւութիւնը, զիմեցին զանգւածային մերթապալութիւններ: Այսօր ևս կիրառում են նոյն միջոցը:

Գետք է աւելացնել՝ այն օր առաջ սրտոզ և այլանդակ մեկը ընտրուող ներքին պայտարը, որ վաղուց արդէն հիւժոււած մաշում է նույնպիսի ստանց այն էլ հիւժուախաւոր մարմինը: Կտի պիտիւններից ու պիտիւններից միջև, ախտի ու պալուտի պայտար, նախանւած ու շարտնդութիւն, վաղը ոտնիկ ու կանաքի վաշիքների յետևից, անվերջ քէքն ու խրախանքներ, զուտ ու թնձանք — ա՛տ աշխուշ պատարհը նայ կամունիստների: Ոչնչութիւնից հասնելով էլիսանութեան՝ մարդիկ ուզում են վաշիքի, եւ վաշիքում են: Բայց էլիսանութիւնը, փոտքն ու վաշիքը, բաւ երեւոյթին, ամենքին շին բաւականաւորում: Մէկը շատ է ստանում, միւրք՝ քիչ: Եւ այստեղից՝ նախում, շարակամութիւն, ստղարքներ, կտի ու վէճ, որ, յանախ, վարագուրում է վարագուրական հակամարտութիւններով և քաղաքական նա-

կացողութիւնների տարրերութեամբ, բայց իրապէս չետեսնէ է էլիսանութիւնը և նրա բարեկեցը անասմանօրէն վայելիլու տեւշանքի:

Այսպիսի հանգամանքներում, հասկանալի է, թէ ինչու կամունիստական էլիսանութիւնը շարունակում է մնայ կարեւոր օղում և նոյն նստակիւնը չի ճարում հայ ժողովրդի մէջ: Հասկանալի է նաև այն խուճապաւոր ինքնակիսակը, որով համակուած է Հարաստանի խորհրդային էլիսանութիւնը: Ամէն կողմից մտանգ է սպասում նա, ամէն տեղ տեսնում է թշնամիներ: Երկըտ, էլիսանութիւնը կորցնելու վախից անարկիւած, փոքրոգի, անհետնորէն շահամոլ ու քիմանդիքի, երկրում արմատներ ձգելու յոյսից մեւնթախի, մէջ-մեծնալ — իր կուսակցական շրք պատերի մէջ, ջղայնութւ զազազած՝ անհետերք յանցարարներ է փընտրում նա: Ոմբարդքի խիղճը ստնջում է նրան: Քուն չունի: Եւ յնւած Ձէկային ու բանտին, թիկնուցում ունենալով ուսասական սինք՝ աւարակամի մէջ է որոնում իր կանաքի ապահովութեան և շարտեւութեան գրաւականը:

Ան որոնք պատճառը Մոսկուայից մինչև Երևան դորուտը վայրագութիւնների է եւ որան վայրագութիւնները զանում են մոյնդին, այնքան ուժգնօրէն ցուցահանում են նրանք խորհրդային էլիսանութեան սնանկութիւնը, այնքան ժամտում են կամունիստ վարիչների խուճապաւոր ինքն, կամուտի ներքին փոտխար: Չերթակալութիւններն ու բանտարկութիւնները նրանց մեռչին մուցնել են միակ միջոցը ինքնապաշտպանութեան և իրենց վարիկ արճարտ: Ուրիշ միջոց չունեն. զողագրաքական ու բարտալիկն դէպքերը նրանց համար վաղուց կորցրել են իրենց հատու դորութիւնը: Մնացել է բրբա ոյժը, մեկը բունութիւնը, բանտն ու չէկան:

Թո՛ղ այդպէս լինի: Բոտութեան տարբերքը թո՛ղ շարտակի թագաւորի ինքնիշխան և ասիմտրակ: Թո՛ղ ուսեանայ բուլնիկեան մոնիպութիւնը: Բանտերն ու չէկաները ույլևս սարապիտի շնոր: Ընդհակառակը, նրանք ալըրիւր են նոր յոյսի, նոր որևորութեան, որովհետև—Արքէ օրիասակամք ընդ վայնամանի շնչոյն կարգապայմա կուրի...

Բուլնիկների փրկում են կատարութիւնից, որովհետև նրանք օրհասական ժամը ձօնեմում է...

Թ Ի Ե Ր Ի Լ Ե Ջ Ո Ւ Ն

Մեր երկրի տեղերը յանաթ պատկ պատ են ընկնում ապացուցանելու համար, որ Հայաստան աշխարհը չափազանց ազատ է և որ նրա բացը ծածկում է ուսանական դրամաբանիչը: Նրանք հզնում են ցոյց տալ, որ մեր երկիրը մի տեսակ թեւ է Յուսաստանի վրէն է որ հայ ժողովրդի համար չափազանց մեծ բարեք է, որ նա վերելում է Մոսկուայի նիսիական ստանդարտ-թիւնը: Յուսաստանից առաջան զանազան ինքնուրույն վերջանքի մասին իսկ անհայտե անգամներ դրում է խորհրդային թիւթիւրում և յիշատակում բոլշևիկի զորեղների հասերի մէջ: Եւ տեղի անտեղի, բազմաթիւ եզանակ-ներով կրկնում է այն միտքը, որ երբ ուսանակի ստանդարտիւնը չլինի, մենք կորան ենք:

Եւ, իրական, մանկերեսանի զատողի մտքի վրա բոլշևիկնայ այս պնդումը որը ապարտիթիւն գործում է: Փաստերն էլ, կարծես, է նպաստ առջ մտքի են թուում: Այսպէս, 1925 - 25 թիւն Հայաստանի պետական ընդդէն Տեսուհանդէր.

ԷԻՅ	2.680.000	բուրքի
ժողաց	1.019.000	բուրքի
բաց	1.661.000	բուրքի

Ի՞նչ միջոցներով է զոգանում այս բացը: Կենտրոնի գանձարկերը: Հեռուարը — գաւում է մանկերեսային ուղեգրերը — առանց Մոսկուայի ստանդարտիւն հայ ժողովուրդը չէ կարող ապրել:

Որքան էրկն է այս կարծիքը: Դժբախտաբար, բացի գաւումի շարքարտուրիւններից ու քննական խոսքերից խորհրդային վարիւնները շատ թիւ նիսի են առնել, որպէսզի լաթի հասարակութիւնը կարողանայ խնդիրն իր հոսթեան մէջ ձննել և իրական իմաստը պարզել: Ընդհակառակը, բոլշևիկնայ հարկային ու երկնուական հաշիւները աշխույս են հրապարակի դրում, որ շատ դժուար է հասկանալ արդէ Հայաստանի երկնուական իրականի միտքը: Անհրաժեշտ է սասնման պրոպագանդի կատարել և անհամատ հայտաց լեռնի: Փիւնիկիւնուայի ամուսնների մէջ որպէսզի կարնի լինի ներկայացնել էրկն գործիւնը:

Իսկ այն գործիւնը որովորդովի տարբեր է բոլշևիկների ցոյց տանելից: Մի զիւ լուրջ զննութիւն ֆիւնդալիզմի հարկերը, մի զիւ անէր հեռուարը-թիւնը ոչպէ մեր երկրի իրական երկնուարը, — և մենք պէտք է տեսնենք, որ Յուսաստանը ո՛չ թէ ոչնում է, այլ մի բան էլ տանում է Հայաստանից: Այս բանում համարուելու համար տեղաբանել է աչքի առաջ տաննուլ Տեսուհանդէր:

Մեր երկնուական պրոպագանդիստի (ֆիւնդալիզմայի) ժողովրդի ժամում կոն երկու բանիւնիւն-ա) ժողացը Եւրոպիական Դաշնուցութեան հաշիւն և բ) ժողացը Ռուսիային Միութեան հարկին: Անշուղ-Դաշնուցութեան բանում ժողաց են լինում իրար ուղղուելի հարկերը, գաւումական սուրբերը, ուսնարական իրուարքերի (պատկնայ) հասցիները և այլն: Միութեանական բանի ժողաց են կայմում բուրք

անուղղակի հարկերը (պղքուի, կանեակի, դիւն, ծխախոտի, շաքարի ակցից, դրոյմարդիկ և այլն): Եստ անու է նկատել, որ անիւնի բանիւն ընկնում է միութեանական մասին, որովհետեւ անուղղակի հարկերը կարմում են երկրի հասցիին մեծագոյն սուրբը: Ռուսիային Միութեան հարկին կարծ ժողացը պետական բանի միջոցով փոխարկում են ուղղակի Մոսկուա համարութեանական ֆիւնդալիզմային:

Հիմա հեռուարը դրական է իմանուլ, ի՞նչ են կարմում այդ ժողացը: Եւ իմ մեռիկ ապկ տեսն մեր ֆիւնդալիզմայում առաջան ապրիլ, մայիս, յունիս ամիսների պաշտանական տեղեկարարը Երեսնի զուտու-ոյի զաննումների մասին Օգոստմ եմ այդ տեղեկարարի թիւնը, հեռուարը բոլշևիկները լին կարող տանլ, թէ նրանք հեռուարի են: Գեաց է նկատել, որ ապրիլ — յունիս ամիսները, հարկերի գանման է, սուհասարակ, պետական ժողացի տեղեկարար անհար-թիւն ամիսներն են, որով մեր առաջ ընթաց ակնկար չանդանում են հասցիին նպագարներ: Ի մչ են առում այդ թիւնը:

Անդրկովկասեան զաշնուցութեան ժողացը:

	ապրիլ	մայիս	յունիս
Կենտրոնի իրուարք	6.629-174	2.290	1.761-654
Հասարակութիւն հարկ	7.751-104	6.429-074	27.405-214
Երկամի հարկ	17.901-254	13.204-124	7.945-054
Հարկեր ուրուար	5.801-134	5.971-124	21.034-704
Երկամի ժողաց	6.819-154	2.209-204	7.629-204
Գումար	46.079-904	32.459-204	66.419-774

Դաշնուցային ընդհանուր ժողացը 3 ամսում:

41.079-004
32.459-204
66.419-774
140.949-034

Հեռուարը, միկ սարուայ ժողացը կը լինի:

140,043,08 X 4 = 566,772բ. 124: Այս գումարի վրա պղքու է անդրանկ և գրախոսարկի՝ 250,000 բուրքի, որով ընդհանուր գումարը կը հասարակի 817,772բ. 124:

Անեց զանազակի մէջ ետեւ, որ որանից զատ Երեսնի զուտուայի գաւումիկներին հարկին էլ զանեցիկ է 2.560.000 բուրքի, որով Հայաստանի մի զուտու միտք, տեղական սուրբերը մի կարմ գուման, սուրբական զմարքու է տեղից գտե երկու միւնիկ բուրքի ուղղակի հարկեր:

Հիմա տեսնենք, թէ ի՞նչ հասցի է լինում ի հաշիւն Ռուսիային Միութեան:

Օգու, ապրիլ, պիւն.	
հունիսի - մէլի	29.629-704
համարարք	283.719-074
Դաշնուցութիւն	84.209-774
Դաշնուցութիւն	14.029-404
Դաշնուցութիւն	20.379-304
Միութեանի բուր.	15.309-244
Միութեանի բուր.	50.119-174
Գումարը հասցի	281.779-384
Գումար	66.309-404
	5.829-274
	8.302-074
Գումար	106.209-064
	394.629-774
	261.779-824

Ա. Մուսիճեան ընդհանուր ժուռը 3 ամսով
Երևանի գաւառից.

285.236	484.
704.439	734.
251.747	384.

Չ21 436. 304.

Տարեկան՝ 821.443.56 X 4 = 3,285.534.4. 244.

Ճիշտագումատու եղած աւանդների նամական
Հայաստանի ուղղակի նարկերի ընդհանուր ժուռը, և
Մոսկու, ուրիշ իտալի, Ռոսիոյ. Մուսիճեան, այսինքն
Մոսկուի ժուռըներ Երևանի գաւառում կազմում են
ժխան Հայաստանի ժուռների 30%: Այս աւանդների
վրա հիման կարելի է ամբողջ Հայաստանից ստացւած
մուտքակի նարկը նախը շուրջ 10 միլիոն ռուբլի:
Անցեալ տարի եղել է աւելի շատ:

Գաւառացային ժուռը Երևանի գաւառից կազմում
է նոյնպէս Հայաստանի ժուռի 30%, նետադար
ամբողջ Հայաստանից Անդրկովկասեան Գաւառացու-
թիւնը ստացել է մի տարւայ մէջ, կար թւով,
2,800.000 ռուբլի

Այսպիսով, միայն ուղակի և անուղակի նարկերի
մեով, Հայաստանի Թիֆլիս գնացել է 2,800.000. և
Մոսկու՝ 10 միլիոն ռուբլի: Գնո շնք խոտով ուրիշ
մեով Ռուսաստան տարւել նարանթիւնների մասին
բարձրակ, պղնձ, պղինձ, պղինձ ու կոնսոնկ նային: Անք խոտով
և Մուսկուսանից թերւած զարմաւածների և այլնայլ
այսինքնների նամար Հայաստանի ժողովրդից Հասարակ
ու Մուսկու տարւած խոյրը գումարները: Այս
նպակական գումարների զիմաց ի նշ են այն ողորմելի
վշտութիւնները, որ երբեմն - երբեմն Մոսկուից
չպարտուած է նայ ժողովրդի երեխան և փոխարեւը
պահանջում է արդիական նամակագրութիւն, Հրո
նկայակալութիւն և, ինչպէս արտասահմանի թերթերն
են ստան, պետեստարած և լրճմանուրքին փառաբա-
նութիւն:

Մեր նպատակը չէ գրաւել այսանց խորհրդային
իշխանութեան նարկային շաղաքականութեամբ աւան-
տարակ: Անք ինչեկն կարեւոր և նետադարք նիւթ է,
բայց զուրս է մեր յոյականի արմաններէց: Մեր նպա-
տակն էր պատուել կենդանութիւնների երկու ժողը և թեւոր,
չոր հաշիւների լիպով զոյց տալ, թէ զրահ ստան են,
երբ խոտով են Մոսկուի տառասութեան կաշիւրից
Մախուղ բարեկեցիկ մասին: Տեսնական անտակտից
Մոսկու Հայաստանի, ինչպէս և բոլոր մեզիս ժայրա-
պատանների վերարեմար, վարում է կոպիտ զաղու-
թային շաղաքականութիւն: Ժայրազաւարից ստացւած
նամ նիւթերով պարում է կենարկի նարտադարաւոր,
ժայրազաւարների զրամեքով ապրեցում է իր վէթ-
խարի րանդը, աննաշի պաշտնէութիւնը, Կոմիւնը,
Սերպը Ռուսիոյցիտակի զեղաւոր - զիւլակներն,
անգլիական անխաւանդներն և լինական ու թիւթ
պղայանակներն, պետուցում է սոցիալիզմ և զեւ
համաշխարհային յեղափոխութիւն էլ է պարտա-
տուած: Ու մերք ընդ մերք վիշտներն ետնելով
ժայրազաւարների թերսնը՝ էրեն ներկայացնում է
իբրի արտակարգ ժայրազաւոր...

Ս. ամեն անգամ, որ մի քանի սև կողմներ էլ

Հայաստանին են բարձր ընկնում, խորհրդային իշխա-
նութեան երկրպագուներն ու նայ բողիկիները սկսում
են Մոսկուի զլիխն թափել փառաբանական գովա-
սանքներ և կաշից զուրս են կաշիս Հասարակեան
Համար, որ եթէ խորհրդային իշխանութիւնը յօգնէր,
Հայաստանը վաղուց ուտող - զլիխով կարան կը լինէր:

Գեառ է վերջ տրել այն կեղծիքին, այն անորակելի
խարտիթեան: Հայաստանի ժողովուրդը վաղուց արդէն
հասկացել է, թէ ի՞նչ կարգի արարարք է Մոսկուս-
արտասահմանի նայութիւնն էլ զի՛տաց է գիտակցել
այդ: Իսկ զրա Համար յիշար է նաւասու ձրի
յայտարարութիւններն և յարուցւած աղմուկին, այլ
հարկաւոր է անանջ զննել թեւոր լիպին:

Միակ Համոզեցուցիչ լիպուն թեւոր լիպուն է:
Երևան.

ՍԼԱՔ

ԿՈՎԿԱՍՏԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԾՈՒՂ

Փարիզով սկսել է հրատարակել «Քրոնիկէ»
անունով մի ամսագիր, որպէս օրգան կովկասի և
Ուկրայինայի ժողովուրդների ազգային պաշտպանու-
թեան: Ռուսին Համարում, կոչը - կոչը, անջ են
գրանել վրացի մէնշէկի Նոյ Ռամբիլիին, Մուսաւթի
պարպուրի, յայտնի պանթիօրիստ Ռոտուլ Չաղին,
լինելի Հայդար Ռամժուար, Ազրբէյճանի ազգային -
զէնկորտան կուսակցութեան հիմնադիր Գր. Ռարով
ընդ Մուլթանովը, վրացի նաշիկու - զէնկորտ Գ.
Գլոյաւան և ուրիշներ: Ամազորի պաշտանական
խմբագրը Գլոյաւանն է, բայց բոլոր նշաններին
կրեում է. սի՛ թերթի ուղղութիւնն ու բովանդա-
կութիւնը մտկում է Հասարական մի նկար: Թէ
սխալասկիներին կազմի մէջ և թէ՛ լոյս տեսած Համա-
րում նայ անուններ չեն կրեում: Իկան և արաններն
յոյականներ՝ ներսան Հայաստանին ու նայ ժողովրդին:
Այսպիսով, թերթը փաստորէն դանում է ո՛լ թէ
սկովկասեան ժողովուրդներին պաշտպանութեան օր-
գանն, այլ կովկասեան երեք ժողովրդի, եթէ ընդուն-
նենք, ի նարկէ, որ թերթի զեկամարները, իբրց,
հանդիտում են այդ ժողովուրդներին կամք արտա-
յայտելը: Պատահական է արդեւ Հայաստանի այս
բայցակայութիւնը, թէ հետեանք որոշ ծրագրի -
թերթից յայտնի չէ:

«Քրոնիկէ»-ի առաջին Համարը կրում է ծրա-
գրային ընթաց. նրա յոյականներն մեծ ժառը ներսան
է թերթի հետեանից ուղղութեան և պաշտպանելիք
թարմ մեկնակներն ու պարզաբանութեան: Մի կողմ
թողնելով յոյականների մեծ մասի իրաքայտակ, թիւթ
աղգայանական ոյքին ու նեղմեա ոճը, մի կողմ զննելով
նոյնպէս նիւթի մտկութեան ու ինքնուարձան սի-
Հասարակութիւնը, ինչպէս նաև Հիւրից բուրջ զի-
տախտուրդւած նպատակն Հասարակապատանից ժայր-
նութիւնը, անանջ, թէ ի՞նչ: Գիւրաբար գազափար,
զաղաքական ի՞նչ է զիւրքը՝ են աստիարակում

զգովկանան ժողովուրդներէն ներկայացուցիչները և ի՞նչ անկեղծութեամբ են գրում խնդիրները: Անկեղծութիւնն ու շխտակցութիւնը առաջին պայմանն են, որովհետեւ շուրջ 4 մտանոց էրբեր, որ Կովկասի գործադրութեան պիտուր պատահուր, մտակն անշուշտ՝ եղել է գլխաւորապէս, այց առաջնութիւնները պահպարտ, փութապարձ նստասիւսի և անկեղծութեան ցարգելախոսութիւնը:

Արդ՝ ի՞նչ է ուղում տրուածը:

Մեզցի ժխակ յանուար, առան և թերթի խմբագրական յայտարար, նովկասեան պարտանցի շխտագրումն է, որ ներկայումս համալսող է Ազգիկ Լիգայի գրեւոր գումար մի անկեղծ պիտութեան ստեղծման: Եւ Կովկասի վերաբերուող մի շարք աշխարհագրական, տնտեսական, ազգայնական ու քաղաքական տեղեկութիւններ ու նրմատարումներ տարայց և ուսումնական, թրգանքն ու պարսկական, ինչպէ՛ս եսն ընդհանուր եւրոպական շահերն ու Կովկասի շնտ ունեցում յարաբերութիւնները շարքերուց յետո՛ւ կողակասումն է յորից, որ ամէն տեսակէտից ժխակ էրբեր նովկասեան պարտանցի շխտագրումն է, այսինքն՝ նովկասեան համալսողականից (կանթիգրատիւ) պիտութեան ստեղծումը Ազգիկ Լիգայի գրեւոր:

Այսպիսով, զգովկասեան ժողովուրդներէն ներկայացուցիչները նպատակն և կովկասեան համալսողականից անկախ պիտութեան ստեղծումը: Այդ նամտաշանկեցութեան կարգի ձեւակերպումը տալիս է համարը թէ՛ց Մուլթանովը: Համալսողականութիւնը պիտու է նետապիտի՝

- 1. Միտութեան Կովկասի ուսու - բուլլետիկան բանագրական գիծ կուշուր համար:
- 2. Հանրայնների միութեան արտաքին քաղաքականութեան մէջ թէ՛ պայտարի և թէ՛ խաղաղութեան ժամանակ:
- 3. Միացեալ ճակատ պաշտպանութեան գործում:
- 4. Դրամական և ֆինանսական գրութեան միութեան:
- 5. Ընդհանուր մարտային սահմաններ:
- 6. Հաղորդակցութեան միջոցներ, երկաթուղու, փոստ - կետայրի միութեան:

Այստեղց նետումն է, որ կովկասեան անկախ կանթապետութիւնների պահանջը, որ մինչև այսօր հանդիսացել է ն՝ Հրատարակ, ն՝ Ազգիկանք ու շնտանկանքի քաղաքականութեան նրմատարը, վերաբուում է և փութարեւում անկախ Կովկասի պատանջը: Այսպիսով, արտաքին քաղաքականութեան մէջ վրայների նրմատարում են Հրատարակ անկախութեան de jure ճանաչման փոտուրց թղթուց նամատներեց և ժխակ ժողովուրդների շնտ միութեան վերաբուումն են ժխակ Մէլթի օրերը: Քաղաքական արտ գիբերից նահանջում են և շնտական ու ազգիկանքի գործիչները: Ան, ինչ որ 1918-ի մարտին, շլիթայի թու կայանք զգովկասեան ժողովուրդներին համար, այսօր դանտում է ապտանութիւնն ու բարդաւանտըր պայտուղ շտապարից միջոց... Դարուն է շտա պատանութեան նետանքը:

Մեր կատարից չէ թնտ գրաւել ճանաղաշանկութեան ծրարքը տրուածութեան կամ միտել նրա

արժէքը: Իւրաքանչիւր պատանակն շրթան էր պահանջներն ունի: Թամըլիլին կարող էր 1918-ին ներքին ճանաղաշանկութեան քաղաքականութիւնը, այսինքնէլ Մէլթի և պիտել Հրատարակի կատարել անկախութեան վրա: Այն ժամանակ, էր բաւկաղուցիկներ, այսպէ՛ս կին թխակացում վրայնների ազգային շահեր, որոնց ներկայացուցիչն է ճանդրանում ինքը: Եւստեպէս Մուլթանովը, 1918-ին, կարող էր կառել թիւրքերի փնչիւն և ձգտել Ազգիկանքը միացնել ժնտ ու յայթակաս թիւրքային: Ազգիկանքիները ապաւին շահերը, որոնց թարգման էր ճանարում իրեն ես, այց կին պարտապարձ նրան՝ էր կարծիքով: Այսօր նամատանքները վրտան են վրայական յոտերը Գեմալայի վրա՝ յոյս ցնեցնել, de jure ճանաչումը չիբից Հրատարակ Դեմալայի և ապա կարգիքը քառակի նարմաներից: Թիւրք ստիպանքից Ազգիկանքի պատանութեան շրթին. ընդհանրապէս, առաջին իսկ պատան ասթիւ ճախեցնել ազգիկանքիներին թուլիկներին թ գին մի քանի միլիոն տկու և ուսմամբները: Միւս կողմը տնտն է յայթակասեան ուսման պետութեան սեղ մացել է փորթիկ, ներքուպէս տկարացում և միլտարային յուրը խնդիրներ յուճելու: արեւաշուակ թիւրքային, որը ոչինչ չէ կարող տալ Ազգիկանքին:

Այսպիսի պատաններում, հակառակն է, որ և Կովկասեան ժողովուրդներէն ներկայացուցիչները վերաբանաւում են իրենց երկեղա քաղաքականութեան և աշխատանք գտնել նոր ուղիներ, նոր ծրարքներ: Դրան մեծապէս նպատակն է նհրախ անեղը պատանայթը և տուտ - բուլլետիկան բանագրանց ուճերի ներկայութիւնը Կովկասում: Հակառակն է, որ նոյն Մուլթանովի պիտ մոլեանոց մի պանթիւրքային այսօր անհրաճեալ է գրում ճանաչել սիւրը կովկասեան կանթապետութեանց քաղաքական նից ղեկավարներին, այսինքն՝ ճախ և առաջ իր սիւրը:

Կրկնում ենք, գրամանայի և տարտաթի ունի շխտ, որ կովկասեան գործիչներեց ուսնը Խորեց վերապտանում են Կովկասի միութեան քաղաքական և ետակով պաշտպանում քաղաքական մի գրութեան, որի գիծ ոչ պակաս հետնողը պայտարում էին երկէ: Անրող շարքը, սակայն, նրտանուն է, թէ ի նչպէս է կատարում այց վերապարքը, ինչպէ՛ս և գրում Կովկասի միութեան խնդիր և արքն զո Խորեց չեն կատարում այն շտապանքը, որոնք մի անցում միացեալ Կովկաս ասալմարեցիկն գիծի խորեքտուտ և հաղցին յայտարար գորտուր վրմակներ: Արքն թաղար, արքեպ խնդար և զգովկասեան ժողովուրդներին ներկայացուցիչները պիտել են ճանաչել իրենց սիւրը, վերաբանաւումութեան նեթարկել երկէ և յուրը շնտանքից շնտ միաց յանպի նոր կղաքակցութիւնների: տրմանքուցից այց չի երտում կամ, սակայն նիւտ, երտում է հակառակը:

Կարգալէ՛ք ունի ուշով ամտարքի տառային ճանարի բուրք յոտանները և ի նկատի ունեցել, որ նրանց ներկայութիւնը պատանական մարդիկ չեն, այլ կենց այստարայ գործուն ղեկավարները իրեն՝ ոչ իրենց ժողովուրդներ, ղեթ իրենց կայմակերպութեանց: Թտուրը ճաղի՛ արք նշանակում է Մուտար: Նոյ Թամըլիլին կշտանկում է վրայ պայտարը մէկնեթ: Մուլթանովը

ազգրէանեան ազգային շարժում անհնայցուն մէջ զգնէր: Գնալուա՝ որևէր վրայէն նացիոնալ - դեմոկրատիան: Ի նշ մասնաթիւնն են հրապարակ անում քրտնք. քրտնք ու իտպոցն է հետևում, որ հրատարակ են շին սխալներն է իտպոցն ձգում են շուր գորարշնան քտուս կովկասեան ժողովուրդներէ փոխարարութեանց մէջ: Համարայնակցային կովկասը կը կատարէ երկրորդ Զինքերայտէ մի զեյր Արի կրում, առում է Մուսթանովը, բայց ինչպէ՞ս անի, որ այդ սերկրորդ Զինքերայտէ գոյութիւն ունենայ կեանքում և ոչ երևակայութեան մէջ կամ չկրկնի երկնայն տխուր պատմութիւնը: Այս Հարցին Համայնացին պատասխան չկայ: ՎՊրոնքերն - ի լուրջ աշխատակիցները աւանտում են ընդհանուր խտրութիւն ու վերացական գոտարութիւններէ բնազատում, քարէ ջանկութիւններ են յայտնում, բայց -- քարէ ջանկութիւններով գործքն էլ է ապացատակում: Երասուն զաղաքականութեան Հիմքեր չեն տրուում, միջուկ ամենից անլի կարևորը չենք մէջն է:

Փրոնքերով աշխատակիցներէ ստանձնող մէջ ո՞ր մէ քոր միտք չկայ: Երանք կրկնում են այն, ինչ որ Հարցը տեսած աւան է, առաջարկում են անլիպիս իմրոցներ, որոնք արդէն փորձում են ու... Վիտան: Երանք չիտա պարտաւոր են ասել, թէ ինչ պէտք է անել, որպէսզի երկնայն աշխարհութիւնը չկրկնի, իսկ դրա Համար պէտք է քննարկանք ենթակելն այն պատճառները, որոնք արդէն եղան երկն միջուկը կովկասի կենտրոնակ յարատեւութեան: Եւ քննութեան պէտք է ասենն ո՞չ թէ միմիանց չեն գիտակարարութիւն անելու, մէկը միւսին խտրելու գիտակարարութեան, ինչպէս արել է մինչև այժմ, այլ բայց, անկեղծ ու շտապ, այնպէս, ինչպէս վայել է սկսական արտասպառութիւնը գիտակցող և որեքին իրականքն ու պատիւր յարող զաղաքական գործիչներին: Այս տեսակետով ՎՊրոնքերն-ն մտաւ չի գնում քան վէրքի վրա:

Որոնք էին այն պատճառները, որ պատկերին կովկասեան միութիւնը: Ոչո՞ւ յոգս ընդեց կովկասեան սէջը: Տալ ուշից պատասխան այս Հարցումին՝ նշանակում է զանկն իտպոցն քտակային ապաղայն զաղաքականութեան: Փորձնք վեր անել այդ պատճառներըք մի քոնիսք - մեր կարծիքով՝ աննպակարարները:

Առաջին գլխուար պատճառը կովկասի միութեան թաշարանն այն նոցաբնակավա միջուկայում էր, որի մէջ ապում էին կովկասեան ժողովուրդները: Փոխադարձ անխառնութեան, շար նպակն ու թնամանք, վտառ տեսակի մրցակցութիւն - ահա այդ միջուկը: Ճիշտ է, այդ մասնաթիւնամբ թուականութեան էին առաւելագէս զգնելն խտրութիւն - մտաորարակութիւնը, բուժումադրան, - բայց յայտ ցանցաններն էլ զերծ էին նրանկէ: Թուտոս քանակոր վրայէն ապրել - զէմերքաններն և զանկայնակներն միջև՝ ապաղայն զրան: Թաղուի զաղաքային խորհրդում և սակարարում զաղաք պաշարը Հայ և աղբրշուքի բուժումապայտէ միջև՝ նախկէս արտայայտութիւնը այդ երկուքի:

Այդ երկուքը մեծ շարժով Հեանեաք է ցարկան սիրապետութեան, բայց սխալ կը լինի արդարապէս վերադրել միայն. Երան Ծարձակը հրատարակում և

պատարճում էր արքին իսկ զգոյութիւն ունեցող Հակամարտութիւնները: Այդ Հակամարտութիւնները քշուում էին մասամբ ազգային - շակութային և նուսակական այն իտպոցն զինակից, որի մէջ ապրում էին կովկասեան ժողովուրդները, մասամբ՝ արտաքին զաղաքական Հանգամանակները:

Այս վիճիկն պատմումը կովկասեան ժողովուրդներէ Համար եղաւ առանձնապէս ազնուաւոր: Մինչ Հայերն ու վրացիները մասնակական թիրաքային, իսկ առաջ և Պարսկաստանի Հարտասարութիւնները նկարում ու անարկեան՝ բնազդորն ձգում էին զնկիկ Խուսառանգում և նրա Համարարութեան մէջ էին որոնում իրենց փրկութիւնը, կովկասի մասնակական զանգառանները Համակարարով էին նախաձ թիրաքային և այս վիճիկին մէջ էին տեսնում իրենց փրկութիւնը ուստական լծից: Մասնակարարով, Հայերն և մասնակականներն յարարարութիւնները վատանում էին և ա՛յն պատճառով, որ ուստանները պնդում էին թրքականների ապաստարական պաշարին, այն ինչ թրքական զաղաք կովկասի մասնակականների աչքին թիրաքային զէմ ուղղում, Հեանեաքը, քաղաքական երկուք էր: Որիկենացանցիցի այս ապրերութիւնը որում և վատթարացում էր կովկասեան ժողովուրդներէ Հարտանակական յարարարութիւնները, իսկ 1918-ի Հակամարտարական օրերին պատճառ զարձաւ ընդհանուր գորտատութեան: մասնակականները զիմրոցին թիրաքային և ամեն զնով աշխատեցին կովկաս քերէն կնկր իտպոցն քանակը, Հայերն ու վրացիները մինչև վերջ իտպոցն մտային ուսուներէ փնչից, իսկ կեր Համարչեցին, որ Խուսառանգումն այլևս անկարող է մայր կովկասում, յատպեցին նկարու զորոտոտեայն Հակամարտութիւնը: Նպատակով: Այդ օրերի պատմութիւնը լւարձ է ամենից յիշուութեան մէջ. Ծանոթ են և նեանակները:

Այդ՝ Հարց է առաջ գոյին. այս պատճառները՝ կովկասեան աղբիւր Հակամարտ ձգտումներն ու արարչեր որիկենացանցանք վերացում են այժմ: Կարո՞ղ էն ՎՊրոնքերն-ի զնկայարարները չըրել, որ խորհրդային կշիռանութեան զաղաքականութիւնը ազգային խնդրում, ըստ իր թնմն, նոյն ջարակուն զաղաքականութիւնը չէ՛ կարող են անել, որ ապրային փոխարարութիւններն ուժմ անլի մեղծ են, քան, օրինակ, Կարոնցով - Դարկովի փոխարարութեան որով և Կարո՞ղ են թխուկ, որ որիկենացանցանի արարարութիւնը իր ուժի մէջ չէ՛ այսօր էլ, որ, օրինակ, պրքրէանցիկ է՛ի որոշ յոյսեր չեն կապում թիրաքային ին, որ Հայերի աչքը ուղղում չն զնկի Մուսկալ, որ վրացիները վերջ են տակ նրանց ետապաղայն զաղաքականութեան և չեն խաղաղ և Խնայարային, և՛ Մուսկալին, 1՝ ցանցանցան մեր պայտաների յարեր վրա: Կարո՞ղ են շատանել, որ զէ՞թ ձեփականեան ժողովուրդներին ներկայապայտիչներն ուղղուում Հիմնական քննում է տեղն ունեցին և նրանք այլևս Հուսաւում են իրար, միմեանց զէմ դաւեր չեն յարում, Հրամարում են լիկիւտային զաղաքականութիւնից և ի բուրջ օրան ու յիտանում են կովկասի Հասարակաց շարժ Համար:

Չեն կարող: Խոցի կպտանական խտրութիւն՝ ո՞չ մի շուպիկի նշան չկայ, որ զրուսթիւնն այս տեսակեանք արժատարարութիւնը է ներարկելու: Մէ

ժի ապացոյց, որ հակամարտ օրէնքնաշեանները վերջ են դրուել և դաշտել և մէկ ընդհանուր հասակողիական օրէնքնաշեան Անգամ ընդհանուր օրէ, ընդհանուր քաղաքացութեան չկայ: Համեմատելէք միմեանց հետ Եփրատիքէ-ի յաղանները և կր համարէ՛ք, թէ որքան տարբեր են մտածում և, մտածաւոր, գրում զիովհասեան ժողովուրդներին ներկայացուցիչները: Եւ այդ զարմանալի չէ ընտ: չի փոխել Նաղբարեստիներ, որովհետեւ չեն մտածում զիս տարբերական պայմանները: Կենսաբ ասոր էլ գիտմ է նոյն խնդիրները և, յաստի, միևնոյն ձևով, ինչ որ և էրկէ- այդ պատճառով և հետևանքները սասցանում են նախկինը: Երբ թէրը Անուրեանի և Արաբի արիւնքի շարունակում է սպանալովն նայել զգլուի նրեան, ընտան և, որ նայը իր հայնացքն ուղղի զգլուի հրտուի: Երբ Մտական շարունակում է Ենուրջային կերպիւնա-ի մէջ տեսնել Բաղուի նահանգը, տարբերակ չէ, որ աղբիւրները դարձիւնք անկազմը ու ուղղան Անուրայի կողմը: Կրասանի նամար ստեղծում տարբերական պայմանների հետեանքով է, որ Ռամբիլինն անարգութիւններ և հասարակ զկուի թիրքիս, Ձիկեկէնի պիտակագիտական քրտուներ և սեան Արաբական Միջնագոյնականի և շուտ զհմտիկառայի միկէ: Այս քրտական պատմաները սալին են քրտական Արաբականը, որոքը շափազանց անկապտտ են զիովհասեան ժողովուրդներին ներկայացուցիչներ ճամար և շուտ և թերւոյնում Եփրատիքէ-ի հիմնական թկը:

Այդ թկը աւելի ու խախտում է, երբ անցնում ենք Էշմադպաշտկայան կողմասի կրական կազմակերպում: Ա ըն է այդ Էշմադպաշտկայան կողմաստանը: Ձէ որ նա լինելու է պետութիւն, արեւմ, պէտք է անձնայ իր որոշ կերպով սահմանազճան շոջը: Ա ըն է Էշմա. կողմասի արը, որը չի են նրա սահմանները: Ի նշ ողբուրդով պէտք է զիովհասել կողմասի սահմանների որոշման խնդրում. այդ պէտք է որսնել կողմասեան ժողովուրդներն իրե նր՝ ստանմին և ստանմին, կողմասի Համապաշտկայանի կենտրոնը, թէ մի տարի այժ: Մինք պիտեք, օրինակ, որ վրայ պատրաստութիւնը կազմութեան վիճակողովն ներկայացում ծրարողը Կրասանի սահմանների մէջ է գնում հիւսիսից Սուրի լըշանը Համարես միշտ ճուտպուլ, իսկ հարաւայի՝ արդոյ՛ Հաղարիսար՝ միշտ ՕՓ. որը՛՛ Հաղարիսան ու Սուրի գրաւող Էշմա. կողմասի մէջ ծառն ան են և ռ ըտեղից է անցնում սահմանագիծը: Ետյանի է նոյնից, որ Հաղար նայն Կառչ. վիճակողով պատկերել են թուր Արեւելեան վերադիմներ և զեն Մարթիան ու Կրիկիան և՛ սակիլ. այսպ մշակել և Մերի գաւառայիր և քիւն: Ռիքրիւնեան սահմանները. միտմտանակ կրսն են Բաթուր և յետոյ Արեւմտագոյն գաւառայիրը իրենց սահմաններով. և, զկերպուց, Ախաթը կայ Քիրքը - թուրիկիան Կարսը գաւառայիրը իր որոյն սահմաններով: Հարց է ստալ զարիս՝ ո ըն է Էշմա. կողմասի սահմանը հարաւից՝ Միերկրական ծո վր, Ռիքրիւնի գի ծր, 14 Քուրիան սահմա եր, Անուրեանն ու Արաբը, թէ մի տարի զի:

Նոյնը պէտք է ստել և ինտուկանների կողմից, ո՛ր է սնցնում Էշմա. կողմասի հիւսիսային սահմա-

նը — Կլազիկակողմ՝ ծոտ, Գրո՛՛նի, Մողո՛՛կ, թէ Հանգալին չընքը:

Մրայք հարտասանակ հարցեր չեն ստիկ, այլ ունեն իտուրանի նշանակութիւն: Երբ ես գրանում եմ Էշմադպաշտկայութեան թաղաքացի, պէտք է նախ պիտան, թէ միշտ ա՛՛ր են ստանաում եմ Հայրենիքն ինչերը: Թէ կըր, կնչ նրա Համար, որ ես լինելու եմ՝ մէկը այն ժարգիւսեցից, որոքը պարտականութիւն ունեն մտածել այդ ճողիքի ապահովութեան ծառն և, ի հաշիվն, գիտան կուի էլ քրտա զուլ: Բարոյանի միևնոյնը չէ Գուրիայի զիւղացու կամ Գարալայի խաշարարի Համար, թէ ես Արգալայ — Արա՛՛ք սահմանը պիտի պտէ, թէ Արեւմտագրեւո: Կանապեա և քաղապացի կամ եւրպացի զիւղացու Համար նոյնը չէ ընտ, թէ կըր թէ՛րը — Կան — Ետրայի Համա՛՛ք արեն պիտի թալի, թէ Սուրի կամ Կեսուրպոյրն: Հիմուկեք պետութեան քաղաքին սահմանների նյարտանուն պահանջը այնքան տարբերակ է, ալեքն պարզ, որ նրա վրա ծանրանում իսկ աւելոր է: Առանց կայան սահմանների չկայ և կայան պետութեան հետեարող, չկայ և թաղապալիւն: Բայց կարելի է ստել, որ Էշմադպաշտկայութեան ներկայացուցիչների Համար գալուցիւն ունեն որոշ ու Հաստատուն սահմաններ: Ձի՛ կարելի: Երբ ինչերը չային է Հարեան երկրին, այ՛՛, որոշ սահմաններ կան: օրինակ վրայոյ տեսակելով Արաբն ու Արեւմտայը Հայաստանի Համար Հաստատուն սահմանագիծ է, յայն, ի հարկէ, ես երբէք չէմ նամանային, որ Գուրգի, յարա ձուլի Կրասանի ճողիքի: Կամ թէ չէ՛՛ Հայր ստ էլ ժամահայտ չէ: Թէ մի Գրոյնի կամ մի Մողոցի՛՛ անկուտ է Լեռնականների կանխախտութեան մէլ, յայն Արաբ — Արգալայ զան ձեռ ես չի հաշուել լրբէր: Եւ այդպէս անկնքը: Կողմաց Հասարակաց աշրենքը գործնելու տեսակերը տակաւին գտնում է կողմասեան ժողովուրդներն ներկայացուցիչներն ուղղի մակերեսին և իր արմատներ չի մքը: Ինքնակամ շողիք ու սեփական զանգիտանս սղորդանք է տիրապետող: Եւ այդ փաստ այք է ծախում նաև Փրոմիքէ-ի էջերում. ամէն մէկը իր կողմն է աւառ, իսկ զիովհասեան միութիւնը ժամ է կարեամ օղի մէլ:

Նոյն գրուիմընը տեսնում ենք և ներքին սահմանների ճարտում:

Ետյանի է, որ կողմասի քաղաքան անկեսուր Կրասաններից մէկը հանգիստացու, ուսոյնի կրչան, ժարչական քամանաւոր: Ենչադուրեմիմը պէտք է տակեր քարտական կառավարութեան արեւմտակարգին համ կամաչական սահմանները: Առկայն, միշտ ժամ. 1 տաղարուիմը և այս Անդրկովկասի Սէյսը երկ ին թալում որինակամ միջոցակող շուրնը այդ շուտս ինչերը, ամէն ժողովուրդ ունչի հարցը իր հանգիտով ձեռվ կարգադրել: Եւ արեւմեք մէկուց Ե. անթոյ՛ լրբունիք թալմելու կան և թալմելու անաւոր արեն: Սահմանային վէճը պատճառ զարմուտ էայ — յարցական զպտակներ: Սահմանային վէճը ճելուտ, ընց Աղբիւրների անկախութեան սնցնում: Սահմանային վէճը ընցՀարամ առալ ընքն վրայքների և Համաքրականների միկն: Սահմանային վէճը արեն գեանք հանքին Լեռնականների երկրում: Փոխակ է՛

այսոր կայտարարելը: Սահմանների շարքը կարգադրում է Ո՛ր: Անարգար սահմանները մտայն են անհրաժեշտ: Այսօր էլ Ախարաբաբի շարքը ասում է կրճատացնում վրաց տիրապետության ղեկն ու զարարացնի ու գանձակեցի ճարտարապետ է միանալ Հայաստանին: Այսօր էլ Հարաբարյան դատարը վճիճ ատարիայի և Վրաստանի և Ազգրբէլանի միջև Այսօր էլ Օսկարյանի շարքը շարունակում է յուրի վաղաքրոնի մտքերը: Եւ յիսակառայ քաղաքի մտղաբարձներ այսօր էլ շարունակու են վիճի ու կռուի միջևեց կես Հոգապարտների համար:

Կարոյ են ատարել, թէ յուրեկները դիմամար սյռ են ասիլն սահմանային վճիճներն, որպէսզի իրենց իշխանութիւնը ամրացնեն: Եւս արքի: Բայց ոչ — յուրեկի ատարներն ու, ծանուանող, պատասխանատու: Գործիչները մտաւո կա յարեօք որչ թիկում այդ տեսակէտից: Վճարմանը մէջ այդ չի նկատում: Հեղահակակար, աչի է գարնում հակառակ մտայնութիւն: Արագու, Վճարմանը համար Չանդեգուրը անվիճելի կերպով կարծում է Ազգրբէլանի մաս, միջպուկ յայտն է, որ Չանդեգուրը երբէք Ազգրբէլանի տիրապետութեան տակ չի գտուել և անբողջ մասանակ մաս է եղել Հայաստանի Հանրապետութեան: Բասուլ Չագէն կս պիղում է, որ Չանդեգուրը մտնում է Ազգրբէլանի մէջ: Սա մի նման է, թէ զեղովկանան ժողովուրդների ՝ Ներկայագրիչները է նշպէս են սքրաբարում իրենց երէկայի սխալները...

Կարելի է որիչ օրինակներ էլ թերել, բայց, կարծում եմք, այսօրան էլ բաւական պիտմասու է ցոյց տալու համար, թէ Վճարմանը ինչպիսի ասպի վրա է մտանում կուտակի կողկարի միութեան շնորհ: Եւ իր ուժի մէջ է թողնում յուր այն գործիները, որոնք քաղաքացիի կողկանան ժողովուրդների միութիւնը, չի ախախտում ուղղել նախկին սխալները, չի վերացնում քաղաքում ստույգնող պատմանները, այնու չէլ չի փորձում ասարկայական պայմաններ և ուղղում է միութեան, Համադարակցութեան տակնել: Հարաւար բան է այդ:

Բայց այսուպից հետո՞ւմ է արգեօք, որ կողկանան ժողովուրդների համերայնութիւնն ու կողկարի միութիւնը, անուսարակ, անհրազորներն իրենցի է: Ո՛ր, չի հետևում: Վերջին ուժը տուր սարքների փորձի կոչըրելն անգամ պէտք է համոզի, որ կողկանան ժողովուրդների արտուութեան պիտուր պայմանը համերայնութեան և արտուրին ու ներքին մէջ հակառակ շարժումը մէջ է: Բանի նրանք ինչ — Իսկ ո՞նք ժայլում, Իսկ — Իսկ էլ կը շարունակ: Կողկանան ժողովուրդների անհրաժեշտութիւնն ու փորձարար յարաւարը եկաւ պատճառ, որ յուրեկները աննշքին էլ լաքը ու վշարը սքրին և իրենց տիրապետութեան տակ աւրին: Ինչպիսիք այլ կր ինչը գրուիներ, եթէ կողկար միացնու հակառակ դուրս գար յաշիկեան գրեթէ ղեկ:

Այս միջոց անշարժ պարզ է, այնքան տարրական, Միութեանը պատկար է, անհրաժեշտ, ոչլուսնիկ: Մակայն, Բամբիլիլուս, Բասուլ Չագէն, Սուլթանովի, Գվալաւային ու Բամարին, ժեկենայական կերպով, յով ըզի՞ հանկեցնելով՝ միութեան կայծակն չի լինի: Իրա համար հարկուար է այլ Հոգապետութեան,

այլ մերժեցում: Իրա համար պէտք է իրապէս վերջ տալ անցեալի անժամ քաղաքականութեան, վերացնել կամ ղեթ անկեղծ կերպով իրանց վերացնել այն զարմանները, որոնք պատճառ եղան կողկանան միութեան փլուզումին:

Այսուպից պէտք է սկսելն զեղովկանան ժողովուրդների ազգային պաշտպանութեան օակվիթաները: Առանց դրան՝ ի՞նչ արե՞ք ունեն երևան բառերն ու խորթուստ ծրագրերը: Զուր լոնք, ապարդէն նեղութիւն: Ս. Մ.

Ֆրանսական Բնկերվարական Կուսակցութիւնը

Կ

Ֆրեճան-Ֆրանս, Օվերյանի նախկին մայրաքաղաքը, մէկն է այն դիմաւոր քաղաքներէն, որ կը զուտի ընկերվարականներու ձեռքը, Համադարաքը, որ տեղի ունեցաւ այս քաղաքին մէջ, տեղե յորս օր, 1926 մայիս 21-էն 28: Իր առկա դրան շարք մը խեղճներէն կարենաբար յիններ իրան:

- 1) Քաղաքի կառավարութիւններու մասնակցելու կամ նեցուկ հանդիսանալու շարք և Վճարմանը հակաարժի խեղճը:
- 2) Պաշտաններթի տակնեման խեղճը:
- 3) Կարմախըրպական յանցանքներու խեղճը:
- 4) Երբոստարգական կայծակեղապետութիւններու շարք:
- 5) Պաշտութեան խեղճը (Միւլադարանայանի յատմիկայ համադարմարն ալ (1928) պիտի դրայի այս խեղճով):
- 6) Աղջկուր զարկուկութեան մաս պատերթակ ու Երեպոնիս Փուր-Չեղուրի շարք (անուղղակի դրամ): զրամ):

Կարոյ պիտի հետևինք այս խեղճներեան և դիտի մտանուկը որում լուծուաները:

1. Քաղեինի կառավարութիւններու մասնակցելու կամ Անցուկ հանդիսանալու եարցն ու Վճարմանը նակատ. — Այս շարքը մեծաքան վերջը կը կարծի ընկերվարական կուսակցութեան մարմին վրա: Չանկն Նայոյ մտկուելն հարկ եղան խորհրդարանային մեծամասնութիւնը և նոյն ունեն միայով օրինապակ ղեղքի մէջ՝ ընկերվարական կուսակցութեան տիրական է կամ նեցուկ հանդիսանող մաս կառավարութիւններու և կամ, համարաբարներու պէս, զուտալ անհար ընդգիծարքը:

Յայտնի է որ դրեթէ րո՛ւր սքրմտեան երկերներու մէջ, ընկերվարականները այլն ասանց անլոր իսկանարութեան իրենց զարմուճութեան խորհրդարանի մաւր կեղանացուցան են խորհրդարանները ներս: Այս գործիչները ունի իր անպատուութիւնները: Կարեն մակարապէ մըն է, որքէ շատ դիւրութեան կուսակցութիւնը կրնայ սակել ղեկի քաղաքացիացում: Եւ արդեն որքան ասին որ ուն ընկերվարական կուսակցութեան մեծամասնութեան չի կարեն խորհրդարանի մէջ՝ նշքի՞ն իշխանութեան ղեկու եղան:

պարագային իր աշխատանքը տիրաւորարէ ու իր ուժը տեղը՝ քանւորական շահերը պարտաւերջու համար: Այսուհանդերձ քարակոթիւնն է՛նչ հրահայժ վայր ցան խորհրդարանը: Ան միջնէն Դանիոյն, Պելճիգայի, Եւէպի և Պերճանիոյ ընկերփարականները թալլ մը առաջ երթալով ժաման ու կը ժողեն զազներէ կամ սակավար պահիճներու մէջ, միայնաւոր ընկերփարականները այս հիմնական խնդրին վերաբերմամբ շատ աւելի վերապալ, խոհական և իրապէս ընկերփարական զիրք մը ցոյց կուտան:

Քերճան - Ճերքանի համագումարին առաջ դուժարած էին երկու քաղաքիկ համադրութիւնը, այս խնդրին ժաման կուտակութեան վերջին խաղը լսելու համար: Դճախտար, այդ խաղը, որ միջին ճամբայ մըն էր երկու ծայրայեղութեանց միջև, վերջից լնչու ու կուտակութիւնը Բիշնորն կկուտ բաժնեւած երկք գլխաւոր ձգտումներն:

Ա. կուտակութեան մեծամասնութիւնը (կէզըն), որ զիտ միջին երկէ ձախ էր, աւելի ձախ հասումի մը մարքին առնելով գարնա կէզըն, խմբան կուտակութեան ընդհանուր քարտուղար Փուլ - Ճորթ, գլուխ քարտուղար՝ Սկէրտալի, խորհրդարանային խմբակցութեան քարտուղար Լէօն Պրոմի, ծայրայեղ կէզընի պիտ՝ Ջիքոսթրի, Սիկապայիկի գործադիրի անդամ Պրաքի և այլք: Կէ գունը որ ընկերփարական կուտակութիւնը երբեմն զէպք չէ մասնակցի ուն զազներէ կուտակութեան, կէքէ կարեն ըլլալ, գալիճը պիտի կարճէ միջակ ու քաղաքական ձախտակողական զարկմներու պիտի տայ իր նկատչը: Այս հաստատը նախ ցան համագումարը իր բաժանիչ զրկան էր քուր շրջաններն:

Բ. Արևոզը՝ «La Vie Socialiste»-ի տնօրէն Ռիտուլի, Պորտոյի քաղաքապետ Մարքիէ, Կրոմպալի, Փուլ - Պերքուրի ու մասամբ ուս կարող եղեմապետ Լէնուան - Օրթոյի զեկավարութեան տակ: Այս հաստատը իր պատանջն որ ընկերփարական կուտակութիւնը աւելի ուժգինութեամբ միջնուճի ըլլալ խորհրդարանային զարեկու, դուրս գալ իր միկուտացած զիրքն, մասնակցի զազներէ - ձախտակողական կուտակութիւններն և, վերջապէս, մեղքերը կերպին թուլան լի նորի աւելի լուս օրերու յոյժով: Այս հաստատը կարակտեորէն կուտակամայիւլար է թէ՛ ձգտումներով և թէ՛ զրքով:

Գ. Ճախիկոզը խմբան «L'Étincelle» յիշափարակած թերթին շարք, որ ոչ միայն իր գուտագործող աշխարհի որ կուտանայ զայն, նապա նաև կէզընը իր նկարիկ քաղաքակրթութեան համար: Կը գուտագործող մանաւանդ երեմփարականական հաստատը սիր տական ու մեղքապէս զաշնակցութեան համար զազներէ կուտակութիւններն: Հետև և կը պատանջէ ճախտակի միտաւոր համարմայիւլարն ինչու տեղիւրիս:

Պարզորն կը սեանսի, որ կէքէ ուն ձեւով Շտարտը իսկ ըստը համայնակներէ կէզընը և ուլը, առաւել կամ ըստը լսելով անորք բաժնեւած մը մէջ, տեղաւոր էր զուտակել ձախտակոզը, որ սրբապետքին հոտախալ տեղականներ ունք սրբին ու կը պաշտպանելը գունքը՝ նախկին համագումարի զոյգ առաջ: Այս առթիւ գլուխ նախակի մը մէջ՝ ընդհանուր քարտուղար Փուլ - Ճորթ, որ իր անձնականութեան ունք

կուտակցութեան մեծագոյն ժամին վրա, համագումարն առաջ կը զրէ հետեւեալը: «Ընտք որ կը յուան թէ կուտակութիւնը պիտի համայնակի զազներէ լստախորհրդակներու մասնակցութեան նպատակաւ քանակ մը հանել և կամ թէ յոյնուիք Միտքեուց նախադաշը, կրնան հիմնական առաջ բանել: Կուտակութիւնը Բիշնորնի մէջ պիտի ունենայ իր քաղաքականութիւնը, իր զարեկանիչը, իր տեսարանութիւնը՝ վերաբողջուած, թայց ներքինուած նախ սկզբունքներն ու անկախական աւելի սարք ու աւելի յատուկ: Եւ իրապէս ալ համագումարը երկար ու կը ընտ վիտարանութիւններէ յետոյ կիրաքել նախադաշը շրջանները զրկուած բաժնեւոր, որ կը կրէ Փուլ - Ճորթ անուանը և որ կը ներքադրէ նախապէս այս ժամին սրտան որդուները:

Այս խնդրէ ժամին կը խոսին քաղաքապետ Մարքիէ և կուտակցութեան զիտար քաղաքապետները, որոնքք Պրոմի ճաղը խորապէս կարգէ համագումարին վրա՝ վարկերէ մը համադրութեան յոյս ներշնչելով: Մասնակցութեան զիտ խոսելի յետոյ, Պրոմ, ի միջի այլք, կրէ, որ կը շարքայեցնէ ընդհանուր քարտուղարի խորհրդարանային հաստատը յանձնակի մեղքով: Մալու մէջ և կը գարմանայ թէ ի մշու կարգէ ընկերփարական երեմփարականները զրկել միջնուց մը, որ ուրիշները կը գործանեն: Կը պաշտպան էր և ուրիշներու առարկարութեամբ ներկարաքուած բաժնեւոր պանելով, որ անհրաժեշտ է Մարքի նպատակաւորութիւններէ: Ապք - Դաշնակցութեան և կուտակութեան Մարքի պատեքարգիին զիտ: Պրոմ կը վերջապէն իր ճաղը համադրութեան կոչ ուղղելով: Այս կամ ալն կէտերու շարք մը պատեկ տարակարտութիւնները՝ մեղ խորապէս բաժնեւոր չեն: Պէ՛տք է որ մեղ յուրիքին միջև, ի՛նչու հաստատի ալ պատկանելու, հիմնական սկզբունքներու շարք անկարելի համոտմանութիւն մը ըլլալը, կրնէ ընկերփարական պետք և գորակցել: «Գէտք է խոտացնել մեր շարքերը, պետք է զորակցել մեր միտքները, որովորի մարքիկ բան մեր շարքը, զարեւոյ ու յարգանքով: Ահհաստակի ընկերփարական բաժնեւոր, որ կը յուտակուայ ու կերթայ ուղիք նպատակներն:

Ռոմիկը - Մորէլ, որ նոյնպէս կուտակցութեան առաջնակարգ զիտքերն մէկն է, խնդրել վրա կը նայի զրքիկ տարքեր անկիւնէ մը, Իրեն համար ընկերփարական կուտակցութեան և ուրիշ կուտակցութեան (համայնակ) փոխարաքութեան նարքը զէ՛տք է ուտանալորիկ հակառակներն: զիտքանելու համար, կեղծ կարի երեմփարակ, գրոտմաստիքութեան հեղաջ ուժը խորհրդարանային փարտանայ տարքերին տարքեր զիտքեր պետք են (կաշմարէկ յիշափարակութեան): Ներքորիկ զարկներն անկախէն յետոյ պետք էր ուղղութեան պաշտպանելու ուրիտաուտը պատեքարգը ու զլուսի բանել զազներէնութեան զիտ: Պէտք է իրակամացնել Միտքեուց նախադաշը՝ միայն քաղաքական նապա կարհոտապետական հարց վրա: Միայն թէ համայնակարքերը պետք է անկեղծ ըլլան և շարքայեցնել իրենց իտակները, ո՛չ միայն մեղ: Պէ՛տք է որ ընկերփարական կուտակցութիւնը թերէ ձախ, ուր թերեւէ թերցում ան պիտի հեմէ միայն իրակամութեան ու յուտակուած:

Բաժնիք — Մարէլ ստորագրած ըլլալով հանգեժով կնքորէր բանաձևը՝ իբր պատահական զանազակցութեան կողմէ կը կարգայ բանաձև մը, որուն զիջաւոր ինքզնիքն է։ Աճեղէնգրարական կուսակցութիւնը, մնալով հանգեժով զատակարգային կուսակցութիւն մը, անհաշտ ու սեռեղիխայի իբր տեսարանութեան մէջ և զիրակնից իբր յեղափոխական շնորհի, պատահանգեժ կը համամայնէր պատահարը զորմակցելի զբացի կուսակցութիւններու հետ, զյոյժանու որ չի վտանգելին իբր սկզբունքները։

• Լըզա, կը պաշտպանէ հակառակ կարծիքը։ Ըստ ինքն, ընկերգրական կուսակցութիւնը ինքզնիքը զարմակցելի մէջ պնդեմ է պահէ իբր անկախութիւնը ու զորն միմանկ։ Դճմ է Միացեալ մակառային ու կըտ։ արանոր զատակարգի միութիւնը պիտի վերակազմէր, բայց այս ամս ամս, համայնագործներու նեկայութեան, անկարելի է ասիիք։ Ենան զորմակցութեան մը համար պարզեղա-տուութիւնը պայման է, բայց կարելի է միմէլ պարզեղա-տուութիւն ուղանել, երբ սուսը և զրպարտութիւնը համայնագործներու համար քարոզի կողմակցեղաւած մեծար զարմու նն։

Ռեժուէի կապուածին ժողովի միջոտակին։ Եսի և ստալ՝ կը հրնի, որ Պլում ալ հաստատեց, թէ կուսակցութեան մէջ տեսական ինչորիներնու ճառին հիմնական ստորիկարծութիւններ չիկան և կը յիշէ ժողովի մէկ հատը, որով մեծ որդիունը, Բուլղարի մէջ, կը պաշտպանէր կուսակցութեան միութիւնը, յետոյ կը յարձակի ու կը մաշկէ մախիղոգման զեղակար Մարիա — Մարէլը, որ Միացեալ մակառայ-ը պաշտպանելու պատրաստով կանազոյէ շատ մը ընկեր-ներ։ Կը միազոյէր զայն կողմէն ըլլալուն համար կուսակցութեան ծոցին մէջ ընկերգրական զորնի կոծիւնած, որու նման մեծարքի մը 1920-ին պատահա-ւելաւ Քուրթի պատակման։ Գալով, կը յարէ, սկզբնայն կակառային, ասիիկա բացարձակապէս ան-կարելի է որքան ոտնն որ համայնագործները կը յամառն որդիլափակել ընկերգրականները Ետրճը-Յուսիոյ մէջ և կը յարմարակնն հրահրել զուղաղադր-ական հոլը։ Ան կը վերջացնէ յայտարարելով, որ ինչ պատրաստ և հայտնութեան կեր մը զտնելու՝ բանաձևի մը համար, որ պիտի միացնէ հետ եղանին շտի կուսար մեծամասնութեան։

Մարիա՝ մախիղոգմունքներու զեղակարը և զ՛՛Etincellesի իմքոյգրը, կը պատահական Ռեժուէի ու կը յարձակի խտորան ընկերգրական երեքփոխան-ներու վրա։ Կը միմիկ վաճարացնել ա՛յլ միայն իմքոյգրարանային առիկայգրը (ներկայացուած Պլումի կողմէ), հայտն մեծ մայուն վարչական կամիւնները (C.A.P.)։ Յետոյ կը հաստատէ, որ իր կողման սեղգափոխական զորնի կոծիւնն պատակմով յտակ-բերելու ա՛յլ մէկ նպատակ ունի, ընդհակառակը՝ հակառակ, որ կուսակցութիւնը չի սուլթարի զէջիլ ալ։ Ետտից՝ անխցայն կակառային մասին՝ կը պարտնէր որ կուսակցութիւնը տակալին կող պահէ և զորմակցի համայնագոր կուսակցութեան հետ՝ նախապէս զմասն նպատակներու հիման վրա։

Մարէլն յետոյ կը ծոսի Արեւոյցի, Մեկն մեծ զանազակցութեան զեղակարը, որ մախիկա ինկական պնդան է և որ չի բաւեր յայտարարելու, որ ինչ աւելի ծոսիկ է Մարէլին թա՛մ Պլումին, բայց թշուած է

անխցայն մակառային. — անբոք, կըտ Արեւոյցի, չեմ համամայնիք Արեւոյցիի և իբր նմաններուն նեակարգներու հետ զորմակցելու զապագորին։ Ան կը յայտարարէ, որ ինչ ալ Ռեժուէի շտի նախանմա-յնգիր է միութեան։

Վերջին խոսողն է ընդհ. քարտուայ Փոյ — Ճարը, որ կը յայտարարէ, թէ ինչ ուլ կը միման Արեւոյցիի մտքներուն։ Ան նաև Ռեժուէի և Լըզայի՝ միմակցելով ունէ զորմակցութեան համայնագործներու հետ։ Բայց, կըտէ, անհրաժեշտ է իրտա կողպագաւորութեան մը որ յարգու ա՛յլ միայն պարզ, հայտ նաև ընտրելու (երեքփոխան և ալ) ընկերներ, կակառային, որ եթէ անհրաժեշտ ըլլալ միութեան համար զու՛նէ անմտական նախանմանիկցութիւնը, պետք չի փոխել ստիկ, ու կը յիշէ ժողովի պնդելի որմակը, որ Ամսթըրտամի մէջ համակցութեան մեծամասնութեան չի խանգարե-լու համար միութեանը։

Ռեժուէն յայտնի է, զ միացեալ մակառայ-ը մերտում է։ Բանաձևներու յանձնարարը կը կազմէ հետեակ մեզի։ 20 մայն մեծամասնութեան (կնքորէր Պլում, Արեւոյցի, Փոյ-Ճար, Լըզա կայն)։ 0 մայն աշխուղէին (Ռեժուէի, Մարէլ, Կրանպար կայն) և 2 մայն մախիղոգմէն (Մարէլ կայն)։ Վերի ընթացքը Մարէլն էր ընկերը չի կարծեմով համամայնիք, կը թողուն իրողպատար, ինչ Ռեժուէի ու իբր ութը ընկերները կը յայտարարին որ ըտլըրելու համար մեծամասնութեան անհաշտ ընթացքի զէ՛՛մ կը հրատարին բանաձև ներկայացնելու ու քննարկութեան մասնակցելու ու նաև կը մերկն մասնակցի կուսակ-ցութեան վարչի մարմին, Ռեժուէի կակառայն նաև, որ շտակ է որ այլ որտու՛մ տակ է և ուլ որը իբր ընկերգրական կեանքին ամենէն յուրիչ օրերին չէկն է։ Արտահանգեժ կնքորի բանաձևը կակառ-բանական իողըր մեծամասնութեամբ, շտակով 2240 լիտորազիբ Մարէլի բանաձևին (Բոժփէր — Մարէլ) 100-ին զէ՛՛մ։ Ռեժուէից հաստածը կը մայն մեծույցն (085 լիտորազիբ)։

Բանաձևին կուսակցութեան ընդհանուր քաղա-գականութեան և անխցայն մակառայ-ի վերտերնու յանցնը հետեակներն են. — համարումարը կը յիշեցնէ և կը հաստատի քաղաքի Կոմսոգործներու երկու որտու՛մները, որ քննարկում են քաղցինի կուսարտութիւններու մասնակցութեան զէ՛՛մ, որտ-ու՛մներ որ կը մնան կուսակցութեան որմնիները, և որտեղ կը կանոնարարեն ա՛յլ միայն հասարական հայտ նաև անհատ կուսակցականներու զորմեծութիւնը, Յետոյ բանաձևը կըտ, որ ընկերգրական կուսակցու-թիւնը մախիղոգման կուսարտութիւններու նեղակ պիտի ըլլայ պայման, որ այս վերջինները յայտարար հաստատելի զրատագուրի իբր սուրբը, կայնանքան զրտը, խաղաղութեան կնքն Մարոյցի մէջ, Մարիոյ նուազարտութիւնը լիտորազիբն Ազգերու Դաշնակ-ցութեան, նապիցնն զինարարական ծառայութեան պայմանաձևը և կայն։ Գալով սկիսեցայն մակառային, բանաձևը կըտ. — ակեղի քա՛մ երեք յարման քաղաք զապակարգի միութեան զապագորին և այլ պատահող ինչ, համարումարը անգամ մը ևս կը հրատարակէ համայնագործներուն նեկայութիւնը անխցայն հակառայն ինչորին մէջ, որ համարումարը կըտ և տակ ևս

շերտաբերելու նամար բաներական ունեւոր բաժանումը կայել:

Ինչպէս կը տեսնե՛ք, ընկերութեան կուսակցութեան յատկորէն իր մերջ անջառն Բակատա՛ն առաջարկէ ու կարծազնուն նամայեանքնը որպէս բացասական տարրեր բաներական միութեան տեսնուցէ:

2. Միջոցայեանակի մտա փրանսական պատերազմի քննարկը կ'աւելնէ իր օգուտը և Փօլ - Պօլստիի հոսքը. — Զինուորային և Քար, որ զեւ շահան կառավարիկ Մարկոսի անուն շինուարամ իւր նամատեղն: Այս շինուարամը պիտի ճառայէ պնդելու այն երկիրներու տնտեսութեանը, որ կը ճնշեն բուժակարութեան սակ: Յետոյ անփոք կերպով կը պարզէ Միջնադարեանի քրքրաղիւրի իսպառնք զիւր վերջնադար տարւոյ շեքիցազն: Կը յիշատակէ Անլիթանի Արեւտակեանկան Միւսթիմենեան. նկատական ընդհանուր պոքարուել: Կը յիշէ, որ Ֆրանսական նամուար միացան պատեանկան ընկերութեաններու՝ ունեւորիկ զարգը զամը և Մարտի պատերազմին զի: Օգտան և իր-Պատկոյ իտալական ընկերութեանկան կուսակցութեան, որ կը ճնշէ Փարիզի թաթիւն սակ: Իր բարձր ինչը յերան և Նոյի զրա թափան աճն աշխատանքի, Վաշինգտոնի ալքը ժամեայ աշխատանքի պայմանագրութեան վաւարացան կայել: Այս զինուորային կուսակցութեան որտաղքին զարգացանութեան մասին կը յարուցանի կըրտա ճիւղ իւր, որով կը ճանտեղիկ Կրամպոյի, Արեւտիկ, Փաննտիկ, Բուր, Արատիի կայել:

Ձերոսն իւր կըլէ, որ Միջնադարեանի պէտք չէ որ տեսարաններու կանառ քը ըլլայ: Կուպ կոչակուտակը ու անէն քանի տասը դործի մարտը կ'ստեղծ իւր: Ան կանակէ, որ ընկերութեան կուսակցութիւնը պէտք և ճնտարարիկ Աղը: Դաւանուցութեամբ, թեպէտև ուրջ կարգանկարութիւնը ճնտարով զարգնիկ ըլլայ, բայց իր ճանտեղութիւնը պէտք և յատկ քլուայ ու լուս որդեան, ու կանակէն տնտեսիկով Փօլ - Պօլստիի վաւարարու է, որ մեզմէ մէկը սարգիտ արկուան ըլլայ կուտարի պարտակուցութեանը, որոնք շինուարային նակատակ են Միջնադարեանի իսպառնք ուրիկ: (Պօլստիի մէկն և Ֆրանսայի լուսարդի փաստարաններին ու երկրորդ պատերազմը Ֆրանսայի Աղը: Դաւանուցութեան ճոս: Կը պատկանի կուսակցութեան ալ թիւն ու կողմնակցի է, որ կուսակցութիւնը ճանտեղիկ կառավարութեան):

Ինչիւր (Պօլստի երեւոյտեան) նկատելով նամերի, որ անփայտել և Պօլստիի զարգանքի առջ կուսակցութեան կոչմը՝ կը զանի, որ սնէ որտեւոր տուն տասը պէտք և յան զիւր: Կրամպոյի կուսակցի և Պօլստիի ու կը պայտանի զանի՝ խաթիւնով ու կնկնով Ձերոսնի ու յիշեցնելով, որ եթէ այսօր կուսակցութիւնը եւ կանիկ Պօլստիի՝ զնխմարութեան յանձնարարութիւն մէկ էր զիւրը պիտի խաղայ տնտեսիկի զարգանուցանելու ճոս. — Եւսիլից, կը ճնշէ, զանուարը Ձերոսնից, զ'անոն որ սնելիական լուսարարը չնա սիտի, լուս, ո՛րն և լուս, մզել Պօլստիի նակի՛տ, թէ զնխմարութիւնը խառնի սնելիցի պարզանորդութեան ճոս: Կը խոսի նաև Ռեւտուէ շինարար պարտակուցութեան Պօլստիի ի վերջի կը վաւարարի Պօլստի զիւրից և Ֆրանսայեան Պօլստիի զարգը որը, զեթէ ի՛նչ որ զարգանի թերթիւք

պարապան ըլլալով վիճարանութեան Պօլստիի վարարիւր մարը, լարը մը զնկարարներ, որոնք մէկ Քլուս, Քարգ, Փան - Լեիկէ, Կրամպոյի, Ձերոսնի, Արեւտիկ, Փօլ - Պօլստիի ճնտարան նկատողը տին ժողով՝ Պօլստիի: Յետագան զարգնիկ թերթիւր յարգանքներին, որոնք պարապան էին ընկերութեան կուսակցութեան վիճարանութիւնը, կարգան նամատեղիկ, որ ո՛ր մէկ յարգանք և ո՛ր մէկ ընկարողը չէ սըլլանու մեղի զի՛ն ու մեղ կարգանողնը մեր ընկերական կուսակցութեան վրա: Ճառարանութեան յետոյ, Պօլստի, ճառարան զի՛ն: Կարգանքը չէ պոքեցայ անիկ մարը յանցանքի մէկ պարապանելով զիւրան կարգանական տունի պարգանող անճարի իւր զարգը՝ կուսակցութեան զի՛ն, միջնադար մարտը ընկերութեան ինքնանուն անխնեղով ուս ու զարմ վաւարիկ իրականութիւն սեփականացրելու նամար:

Միջոցայեանական պարտիկը, Պօլստիի մէկ, զեւ վերջերս զարգացաւ Աղը: Դաւանուցութեան զարգով ու կանց արձանական յանուն իւր, որով Պօլստիի պարապան կ'ըլին կը զանուար ներքին ինչոր ճոս: Ընկերութեանկան յան յիշաներ զբարուան են իր զի՛ն, թեպէտև ինչ կը յաման թերթիւք պարապանիկ առարկելով, որ ինչ ո՛ր մէկ որպէս ընկերութեան կայաք որպէ՛ս փաստարան պարապանու է ինչոր պարապան զարգը:

3. Պաշտոնարարիկ տնտեսական խաղը. — Տնտեսական և ընկերական խաղը կուսակցութեան մը նամար, որ կը նամար 110,000-էն անէն վարտը անդամ, 1,700,000 ընտար ու 105 երեսօտեան (Նիւստ 17՝ ճառերու ճնտարանով), չունենալով կըրտակական պարապանութիւն: Լոս և ընկերութեանկան կուսակցութեան սն զիններէն մէկը: Անճար քան է, որ մեան մեկ կարգանկարութեան մը չի կարնիս ունենալ իր թերթը՝ եթէ որպէս կուսակցութեան յան ըլլայ: Եւ եթէ այս վարգանքնիս բաւական զնար է որսթերթը ու Երտարակնի, նախ չէր պարապան ան նան երբ տնտեսական նախարարեան արկան «Quotidien»-ը անի յարապի առաջ: Այնատարութիւնը ու զիւրպարութիւնը ինչորան զարգնիկ թերթիւր մէկ ճարտար ունի՛ր՝ արար, ճարտար ու պարգան մարի մը, որ խառն արխատուոր Ֆրանսայի անունին: Պարտը էր մարիկ նախկին «Humanité»-ն ունը: Ընկերութեանները չէ կըցան օգտարարն ուրթը ու մնաւ «Quotidien»-ը որ այսօր սպանան ու օպրացութեան տեսակիւն երրորդ Ֆրանսական թերթն է, իսկ յարգանքանութեան տեսակիւն առաջին թերթն, թեկ յարգանքան չի զո՛ւնցնի ընկերութեանկան ընթերցող: Թերթին խմբարարական, որով սպանողը սնելիցի է, Փերր թերթիւր զրեթէ ընկերութեան է, իսկ զարգանական յարիկ երեք վարգանքնիցէն մէկն էր Ռեւտուէ, որ էր ինչոր կը զարն յանուր թերթիկ վրա: Թերթը կը վարն ընկերութեանկան զարգանակութեան, թեկ զի մը վարտով ու զնկնուան կը պարապանի ընկերութեաններու զրեթէ թուրը պարապանութեանը: Ըստ ընկերութեանկան պարապանութիւն չէ՞):

*) «Quotidien»-ը վերջին ճառարաններէս սկսել է քննել իր յայտն, որի նուանակով Պա իսպառնական կարգիկ ննապա Արեւտուէ, իսկ յարիցից՝ Ուր և երկու արքի արխատական զննելի: կՄԻ.

Գրախոսարար, Քիչքմեծի մէջ ու շնորհգրականները բանեւեցան իրարմ ասոց զորոնական զայլ մը ստեղծու գեղեցիկ պաշտօնաբեթք մը ինքնուրու: Ատիկա փորձ մը ըրին փակտի մասնակ տարեգրութիւն որը ինքն իրմբերը խանգարանիւ այս զարգացումը¹⁾:

4. Երեսուցականի կազմակերպութիւններու հարց. — Այս հարցն ալ, ինչպէս նախորդ Կազմակերպութիւններէն, սենյակն զրա զրամ իր կարծիս ասոյ ձեւաւորութեան նամար՝ նախապէս այն Կազմակերպին, որ նամակաւորքի բացումն որ ժը ասով շնորհգրականի կրտսերարական կազմակերպութիւնները ինքն նամակաւորքը ունեցան էին Քիչքմեծի մէջ: Կուսակցութեան ինչպէս առեւտրի զարգացման հարցերով, կարծի մասնակ շուրջը դառնելու երեսուցականի, որ այդուհանդերձ վաղան քաղաքացիներն են:

5. Գաղութիւնի հարց. — Նամակաւորքը զանազան շնորհք երկար ճամ ժը ասոցն նետուութեան ասու: 25՝ որ անագարեւից քան ի վայ, մինչդեռ դաստիարակը դեռ չէ վերջանալու բարձրովն ո՛ւ Մարտի, ո՛ւ ալ Մարտի մէջ: Մնաց որ կուսակցութեան երկար ասեմէն ի վեր կը պահանջէ... Քուրթի վրա Մարտի դարձումը, կարծիս թէ անպէտք կերպով, որովհետեւ ասորմէ ճե ակնի կընէ Միջպարտական Յարց նամակաւորքի վերջանալու ու ստեղծելու նախապէս որքան որպէս ինքն ո՛ւ չէի զայց: Բայց չի կարելի թէ այս զարգացումը քիչքմեծ կայ զարթոնաններու օգտակար զրալու նամար է...

6. Կազմակերպչական յանգանակներու խնդիր. — Ատիկա նամակաւորքի մէջ վերաբերել կուսակցութեան ներքին կեանքին ու ճիշ մասնակարարք չի շահագրգռել:

VI

Վերջացնել ասով այս յոլանքը՝ պետք է անել քանի ժը շնորհամուտ կրթակցութիւններ Փրամական շնորհգրականի կուսակցութեան գործառնութեան ու մասնակարարք շարժան զարգացութեան մասին:

1. Ասեմին յատկանշական զիջը որ կը անելն, ասեմին իսկ անկարգով, Փրամական շնորհգրականներու մաս մասնակարարք ու արեւմտեան երկրներու զարգացութեան վերջանալու զով ճիշտանալովն՝ յեղափոխական թափք պահանջ է: Մեկ կողմ Քաղան ինքնակէ Խառնուք, որ կարելի է ըսել զարգանալու մեան մար թեւ կը կարգէ ու կը ստեղծ յեղափոխութեան բունէն, փոքրիկ կրտսերն, զարգացման պայքարէ կայն, ճոխիսկ մեթակալուք (Գլուս, Պար, Լուիէ, Պարս, Ջիբրալթր) ճուսն են յեղափոխականներ ըլլալէ մեր նախկին իմաստով, 2. Յ. Դաշակցութիւնը, որ յանախ կը մեղադրել որպէս վերջինն շնորհգրականի կուսակցութեան, իր գործունէութեան ընթացքին շատ ակնի շնորհգրականի և փառաւոր կերպով յեղափոխական կարծի է, զան այս Նախորդներն և Բաժնի Տէտուկներու Կարծեցողիները, որ այստեղ կը տարալին ամէն վերջնալու մէջ ու կարելի թէ մանկեցն Գործիք — Մարտի յեղափոխական բանա-

մէջ: Արդէն Յրժուսէլը չէ ը, որ յայտարարեց երեսուցականի մողովին մէջ, թէ ինչպէս կը վախճան փոքրիկ կրտսերն, որոնք նամակաւորքը զուցէ ինչպէս շարունակ: Ասոց շնորհգրակութիւնը սեղան մանկերանէն է: Ազգայնասէլը են յանախ, Կուսակցութեան շնորհ. քարտուպար Փոյ — Պարք, քարտուպարներու ինչպէս-ը ասուի ան կը երբէ Կարծեցողիներն է ու կը իրարայնալու ասոցն կը ստեղծ իր Փրամակցի կարար, ինչպէս-ը ու այլաներ չուրն:

Ու դեռ երկ, երբ ասարական բանարներու խնդիրը կեալ երեսուցականի մողովին ասեմ, նախ թէ ինչպէս մէկը (Եվրոպ) ըլլալուներու մարտով պաշտօնական մեղ, մինչդեռ որ ժը ճոխիցան ախտաւոր նախկին նախարարը՝ Տիրափոր, որ կըրէ, թէ այնքան ասեմ որ անպար Փրամակցի ժը կայ՝ զարարական պէտք չէ ախտաւորն: Աս ասորները կը վախճան ճակ փոքրիկ կրտսերն: Այդպէս չէր ասեմն 2. Յ. Դաշակցութիւնը, երբ քանից փոքր ինչ (պաշտին կուսակցութեան, դառնում, նայ թափարական կրտսեր, փարսք 18 կայն) պաշտօնական նամար նայ ախտաւորութիւնը:

2. Եվրոպը և գլխաւոր բացատական գիշը Փրամական շնորհգրականի կուսակցութեան՝ որ մտադրականացումն է: Պայքարի, զորքի, ներուստ անուր ախտաւոր կուսակցութեան չէ: Իր ամբողջ ուժը կը սպասէ խորհրդարանին կեանքի մէջ, ուր մինչև նիստ յարգանք ոնկ նախակալել արդեւոր նամակի բանարական տեսակետէ: Կը բացակայի գործելու ինչը: Բանարական իտարուս մէջ անոնց նա ապրելու ու խանգարանաւոր ասարկութիւնը (Ինչպէս ու չի ինչէն այտեղ ալ 2. Յ. Դաշակցութիւնը): Տգնա և Փրամակցի բանարներու մէջ մասը ու անկարգ շնորհգրականի զարգացումովն, մինչդեռ կուսակցութեան զեկալար մարտինը կըրէ կը ինքնին թիշարանակ մէկերու շարք: Աս թուլ ասէ շատ փոքր որքանի ժը. Կարան, Կարանայն Պրամակցի մէջ փոքր զարգէ մըն է, բայց կարելի էր անուրի ճանքերով: Այդտեղ կարգին շարք 700 նայն, որոնցմէ 300-ը բանարներ, և զուսակցութիւնը Փրամակցի կան զարգանք մէջ, մէջ մասը բունը: 2. Յ. Դաշակցութեան եմփակումայն կը նամբ 43 ընկեր, իսկ Փրամական շնորհգրականի կուսակցութիւնը մասնակու շարք (նամակաւորները անին, թէն շատ փոքր):

3. Պրամական շնորհգրականի կուսակցութիւնը թէն կը անուրի բանարական իտարուս վրա, բայց զեկալարութիւնը ամբողջովն ու բացատական մասնակարանները մեղն է: Նամակաւորման արար և արարած մարդիկ ոչ թէ բանարութեան յարգանք Կայա կեան զարգանալու զեկալար բանարական ընտանիքին: Ամէն ոնկ այսպէս է, պիտի ըսէ: Ել: Բանարութեան կան բանարական ընտանիքի յարգանք զեկալարներու ստիպող շատ ակնի բարք է ուրիշ կուսակցութիւններու մէջ: Եւ որովհետեւ ամէն երկրներու մէջ մասնակարանութիւնը շատ ակնի թափարակ ըլլալով այս զարգանք զարգացութեան, որ ո՛ւ թէ զեկալարներու յարգանքով Կայա անկար կուսակցութեան զեկալարութեան և քան

¹⁾Այդ իրիմ արդէն յրաւան է. յուսն. 22-ից սեղան յոյս է անձանք Երթանուր օրարկորք կան իրար ինքնարարականութեան, իրիկ ընկերակրական կուսակցութեան պաշտօնակիրք: ԿԻՐՐ.

ընկերութեան միտ խառնել, կարելի է երեսակայել խորագրութեանը, որ կը գործելն յանուն ընկեր-
 վարութեան: Իրենցով մէկը՝ Երեսփոխան՝ խոյնը
 գաւառը մը կաշտոք կիրած էր Haules-Alpes Կահանդի
 մէջ, միջնատանը Մօրթո տը Թոթիլիոն երեսփոխանա-
 կան յնարութիւնը յաջողցնելու համար: Ձայն վառար-
 ցնել շատ ուշ, երբ խաշտոտակութիւնը աշխարհ իմացա-
 ն է երբ գրեմ պահել անկարելի էր այլևս: Այդտեղ աշ
 յիշել Շ Յ. Կանախցութիւնը:

Ս. Ինչ որ պէտք է ինչէն, ընկերքարական
 կուսակցութեան մէջ, բացառելով իրենէն է երկուստարդ
 մասնաբանն աւարբնէ: Մասնաբանն երկուստար-
 ցութիւնը կերթայ երկու գրչակնի՝ կամ զգկի ալ
 (աւարականներն է Փոշխանը) և կամ զկնի ճակ
 (համարականներ): Ասկիտ իրարութեան է:

Այսուհանդերձ պէտք չէ սուրանալ, որ հասկանալի
 էր թուր Թեղեթիւններն, Փրօսանական ընկերքարա-

կան կուսակցութիւնը անհամեմատ անշիշ լայն, մեծ
 ու լայնը կազմակերպութեան է, քան համարակաւ:
 Հաստատուելու հը հասկանալի կը գտնուի Կանախցութեան:
 Ինքզինքը սրբապնդու, վերջիվերջի Թեղեթիւններն
 մաքրելու հօտ մնը մը կը շարժել զայն: Արտասան
 անոր կրկնելու մէջ կան վերջերիք՝ չ: գործակցիք
 քաղցրելի կուսակցութիւններն, աչքդիտով մաքուր
 պահելով ինքզինքը:

Այս կուսակցութիւնը պահուա ու փայլուն
 ապագայ ունի էր աշխը. ԵՍԼ, Ի Եարիէ, չի ինչպիսի
 նորարարութիւններն, որ հնարակն Հասակ կը նսակ:
 Անոր համար կը լուսն շիշ մը կըրտով ու պալան ժը
 օտարական ոգի, որ կը թել թէ կը պահել իրեն:
 Յեկտորիտական թանգ: Կուր պարտաստակագործութեան:

Անոր համար կը լուսն չի վերանալ Եարի իրար
 ստանելը փոքոց ինչից:

ՎԱՅՏԻՆ Գ. ՇՈՒՆԱՆԻՆ

ԼՈՒԱՆԻ ԴՈՃԱԳԻՐԸ ԵՒ ՁԵՍՔԸ ԱՍԱՌՊԱՐԴ

I

Ուռնիկներն ձերսկոյաք մերկոց վաւարացնել
 Լոպանի թուրմաքերիկան գաւառագրի: Բայց լայ
 միջնատանը գեղերու արեւելին մնում սերունդին համար
 (եթէ այդ սերունդին մէջ հաստատուող ոգին չէ մնում
 թողարձել) այնքան դատարարակն է, որ արժէ համ-
 արանորդի մասնակցելու Լոպանի գաւառագրին և Չեարքի
 մեծաշնորհի յարտարութիւններու պատմութեան:

Ի՞նչ համար միայն մէկ մասնակց կայ այդ գաղտնի
 աշխատութեան մէջ, այն կեպտառ ժողովրդուն մէջ
 Չեարքեան վարագործին, որ ծարրը կուտ Լոպանի
 գաւառագրին: Այդ՝ որը ու գեւ շայտանում սերունդի
 հոգին ցնցիչ մակերթանալու համար նոր թափով, նոր
 ձեւով: Այլապէս, եթէ, այնքան թանապան պատմութեան
 համար ըլլար, ո՞չ արժէր վայրկեան մը գտնել, ո՞չ
 պահուել զգայ, ո՞չ այնքան զգային փոխանակել այդ
 զգաւոր ընկալ պատմութեան համար:

Ս. Կար, որ կը փափարէր որ անընկել էր.

1 — Գիտնայ թէ ինչպէս իսկ իսկ լայն մը կամ
 քանի մը մղան կրկնապարտի շարք երեսուն ամէն որդու-
 թիւն ու պատին ստուածակէն. ապա արեւմե նոր
 սերունդը էր ուժերը խառնել միայն մը շունը
 վտար վերանկել:

2 — Գիտնայ թէ կարելի գտնի մը մէջ, երբ
 ամենէն շարք պիտակագրութիւնը պիտարարած փա-
 տարն է. այնքան՝ թիւմաքն ու թարկանով կատարած
 իրողութեան առէն զան, այն Հաստատով, քրիստ
 իրողութեանը, որ սփոքարած գիւտարտարութիւնը
 կերթայ էր նպատակին, զոն ներկայ աշխարհին
 մէջ, պիտարարած իրողութեան թողարձակութեան
 ճնշողի վրա: Ահայ անապահ Քէմալը, որ երկնի
 պատարած իրողութեանով այսօր էր կամքը կը
 թեւազրէ թուրքին:

II

Անցնէք մը նիթին:
 Մերակուտակն Քինզ, իր անհնախառնող հո-
 կարակարգ Լոպանի գաւառագրին, ցկեւ. 22-ին, 1926,
 Մերակուտի ծառայողին նախնաթիւն, արտասանու-
 թեան շեշտով կարգ ժը աստիարակի զգու, պատմիչ-
 լով որ ձերսկոյաք Լոպանի գաւառագրի վաւարացում
 հարցին շանցի, Քինզ որ էր հարցանները, ասկի
 լուս, էր արտասանութիւնները չքննել:

Մերակուտակն Քինզի այս քաջը գուցէ կը քննէր
 այն կրկնէն, թէ հարցանութեան վարչութիւնը էր
 պաշտանակարութեան այս վերջին լրջանին հուր
 փակի էր որով սկսած այս հարցը:

Միջ է, որ Միաց. նահանգներու վերջին ձերս-
 կուտական ընտրութիւններն ընթացիկ տարջ կու-
 սակցութիւնը (հարցանութեան) կործանող քանի մը
 ստիւն և միայն էր անգաւանդով չէր կրկար անցնել
 հարցը: Բայց երբ կատար ունենան որ վաւարացումն
 է նպատակ անպակն աշխատանք կը թափանչ պատմութեան
 պաշտանատանը, Մտտեղարք Օլլը, Անըրիկան իրա-
 փարի ընկերութիւնը, զգեւ. Բարզը և էր Սոքըր,
 Մեքմուրի Արեւելի կողմերը, Բարք. Կանըրիկան
 յարտարութիւններու խորհուրդը, Միաց. նահանգնե-
 րու անկար. անհնաք և որքն ճնդ կազմակերպու-
 թիւններ, և նաև կուսակցական հասակագրութիւնը, որ
 ամերիկեան կուսակցականներ անին՝, զարմանալի
 չէր, որ ձերսկուտակն Քինզ կը վերտար Մերակուտի
 ներկայ նախադրանքին:

Միաց. նահանգներու Մեք դեմոկրատ պատգ-
 մաւոր յանգի կը իշխողի է նպատակ անպատմական
 ստորապիկն և նպատակ էր ընկերքն, և փախուցանա-
 յաւ: Հայկական միտով փախուցանական փախուցանա-
 րեան ընդունալ է ամերիկայի կուսակցական:

Մերակուսական Քինգի պաշարի զիւսանգիտական քաղկեմ ներքին աստուան այն էր, որ եթէ մյա ևնով կարենար յնտուցել զպաշարի Շարքը, այս պիտի հասնէր նախագահական ընտրութիւններու պայտաքը և այսպէս զայից վարչական կրօնքը մայր Լոսանի զարկազրի ինչպէր: Իսկ զայից վարչութիւնը, կառավարութիւնը, որոնք մնայ անոր հանցիքն — այն մասին: ՚ինչ կարիքն է քիչ: Փաստն այն էրլայտը, որ աւելի քան տարի մը եւ Լոսանի զաշնապքը կը մնար Մերակուսի Քուպիերուն ձէլը:

Եւ Քինգի նպատակն այ այլ էր:

Ոչոչ նպատակին հասնելու համար մերակուսական Քինգը հետեան պատանջը — ամբաստանադրքը ներկայացուցեր էր մերակուսին:

1 — Ի՞նչ պատճառներով լքեցան 1922 հոկտ. Յի-նի պետական զարտաւարքն (կրտաքին գործերու նախարար) կողմէ դրան պայմանները՝ իբր նախընթաց Քուրքիային հետ զաշնապքի մը բանակցութեան, և ինչու և անկախ Քուրքիային 1922 յուլիմէր Քինգը նախագահ Հարգիկիցի վեկոյցին պարունակած հաստատեցիքը:

2 — Ո՞նչ քայլեր առնեցան, եթէ ունէ քայլ առնած է, պետական զաշնապատան կողմէ հայթայթելու, պատկանելու և պաշտպանելու համար Ձեռադրան զարկ զի արտօնութիւնները:

3 — Ի՞նչ կայ և համաձայնութիւն գոյութիւն ունէր ինչոյ Ձեռարքի իտմքին և Մասնազարգ Օյլի ժինչ, և ի՞նչ համաձայնութիւն գոյութիւն ունէր պետական զաշնապատանի և Մասնազարգ Օյլի ժինչ:

4 — Ի՞նչ գործ կատարեց, եթէ կատարեց, պետական զաշնապատանը կացմտիւրդիտով կամ վեհակարգմտով Օսմ. Հարգադատի ընկերութիւնը կամ ուրիշ ունէ ընկերութիւն աստուայու կամ պակելու համար այն իրականները, որոնք կրնան այն արտօնութիւններու ներքէ. կամ ի՞նչ գործեր կատարած է ինչու պաշտատանուը ինչու ընկերութեան կողմէ մասուցած բարեկեցութիւնուն հակալիւրին և կամ պաշտօնեաներուն ընտրութեան ձէլը:

5 — Եթէ ունէ հրահանգներ որքան են, ի՞նչ հրահանգներ որքան են պետ. պաշտպանուն կողմէ Լոսանի ժողովին ժամանակը Միաց. Նահանգներու ներկայացուցիչներուն՝ ինչու Ձեռարքեան զարկիցի արտօնութիւններուն և կամ Օսմ. Հարգադատի ընկերութեան արտօնութիւններուն մասին, և ի՞նչ Քէմպիցութիւններ ինքնանակած են պետ. պաշտպանունի և

ինչու ներկայացուցիչներու ժինչ զարկիցի արտօնութիւններու շարքը:

6 — Լոսանի ժողովին արդեօք ամերիկեան ներկայացուցիչները բարեկամութեան պաշտպանեցին զաշնապքները Լոսանի ժողովին ձէլ 1923 ապրիլ 10-էն առավ. նախ քան Ձեռարքի արտօնութիւններու վաճառքուտը: Իսկ ունէ ինչոյ պաշտպանեցին Քուրքը ներկայացուցիչներու զիրքը զաշնապքներու զէմ թ նպատակ կազմիւրախօսներու ընտրմին և լքեցի՞ն պետ. զարտաւարքն կողմէ յայտարարած այն պայմանները, որոնք հակած էին Քուրքիայիցի հետ ունէ զարկիցի կրօնու համար:

7 — Ամերիկեան պաշտպաններին որոչ անդամներ արդեօք նախագիտ կայ յունէն է կարգ մը զարկիցի ընկերութիւններու հետ. կամ անոնք կշտնակուտը կանք. պատրաստութեան ձէլ զարկիցի այլ որոչ ընկերութիւններու պահանջով տեղի ունեցած է՞ր: Եւ այլ անոնք արդեօք ունէ ինչոյ վերահաստատած էն է ինչեց կատարք ինչու ընկերութիւններու հետ, և Լոսանի պատրաստութեան դիտարկ պաշտպանութեանը արդեօք ներկայացուցիչները լքին է կարգ մը զարկիցի և ծիտարքեր ընկերութիւններու:

8 — Ի՞նչ կարգի վերահաստութիւններ տեղի ունեցան Լոսանի ժողովին ձէլ Ձեռարքի արտօնութիւններու կամ Օսմ. Հարգ. ընկերութեան մասին, և ի՞նչ իշխանապաշտպանի և Հարգադատի Քինգիցի ինքնանակած են Միաց. Նահանգներու ժինչ և ինչու զաշնապքի մասին, և մասնաբարակու Ձեռարքի արտօնութիւններուն և կամ ուրիշ ունէ արտօնութեան շարքը, որոնք կայ ունէին զարկիցի կամ ներկայութիւններու հետ՝ Քուրքիան հրահանգներու ներքէ:

Լոսանի զաշնապքը առաջարկուց ու փաստարարուց արդեօք Մասնազարգ Օյլի է, որ Քուրքիային արտօնութիւն կը հետապնդէր Մասնազարգի համար այն զարկից, որ կը զտեր Միաց. Նահանգներու նախագահին կողմէ Հայաստանի յանդակած զառտուներուն ձէլը:

9 — Արդեօք փաստ մը լէ՞ թէ Ֆէժուլ փաշա վերջերս հրահանգած է որ Քուրքիայի ամերիկացիները և անոնք որ Քուրքիայիցի հետ առնարական կայեր ունէր, պիտոյն կատարել Միաց. Նահանգներու Մերակուսի մը, որ և փաշարքից Լոսանի զաշնապքը:

Քինգը այս ամբաստանադրքը նոր լէ: Ան միակուսեցին ժիտիցի արարքերի եր Secretary Huggins and the Chester Concession առաջարկութեան և այլ առիթով իտան հանել, որ 1924 յունիս 3-ին ներկայացուց Սեւաստին:

Ձեւակն այն միտով, որ այս անգամ մերակուսական զիւսանգիտական քայլ մը կանէ զաշնապքը վաճառքիցին Շարքը յնտուցիլ առաւ, անկէ առաջ անոնք Քինգն ունեցող մաթ կողմէր ընտրութեան զիւրով, այլապէս կրկնութեան ժինչ և կողմը, զուր Քուրքիցի իր քանակին նկատմամբը:

Քինգը Հարցանները այնքան ընտրուց են, որ ուշադիր ընկերքում մը մտածել կուտայ, թէ անկէ ձէլ Հարցումին համար ան ունէ ամբաստանող փաստ մը:

Եւ, ինչպէս, 1924 յունիս 3-ի եր առաջարկ նկատմաներու և ընտրութեան զաշնապքի զառտու

*) Պետական քարտուղար Հիւրկ ներուտու ԵՍՐ կետերը ճախարարման յայտարարեց, 1922 իսկո. Յի-նի, Քիւրքիայիցի հետ բանակցութիւններ սկսելու:

- 1 — Կափիտիլայի պատմութիւն պակագանաւ:
- 2 — ամերիկեան մարդասիրական, դատարարական և կրօնական հաստատութիւններու պաշտպանութիւն՝ վտանայի երաշխիքներով:
- 3 — քաղ զուս:
- 4 — վճարներու հատուցում:
- 5 — փոխումամանութիւններու պաշտպանութիւն:
- 6 — ներուցներու ազատութիւն:
- 7 — Հնագիտական խուրվարկութիւններու պատկարիւն:

ան հետոյ շատ փաստեր, որոնք կայացուցանան, թէ Ամերիկայի ներկայացուցիչները Լոյսնի մէջ պաշարեր են գումարկիցներուն զե՞մ ի նպատակ Բուրգերուն, կամփոխարինները Քնլնու Լարցնի մէջ, զե՞մ են ենք զաշնակցիներուն և պատահան են Լաչիական Լարցնի, որոնցք են ամերիկեան վարկն ու պատիւը: Ընդգրկ են զաշնակցիներու Լակադը միացած Լակաս կազմելով Բուրգերուն ճեռ... և այս բոլորը Ձեռալընի երկաթուղիներու մեծանորոնքն և սնոր հետ ծածկան Մատարը Օլլի քաղաքի ընչաքայտութիւններուն Կամար:

Իսկ ինչ որ վտայտընն է, քիչն իր ճառով կուզայ ո՛չ միայն ամբաստանել անհաւանքը, այլ սպառնալ թէ Միաց. Նահանգներու Արտաքին գործերու նախարարութիւնը իր կարգին կամկանելի կուզէ ունի այդ մտք, կեցուտ ու անպատիւ գաւընուն էլ:

Բայց նախք փաստերու թուումը, քանի ճշ խոսքով ներկայացնենք Ձեռալընի ծրագիրը:

1806-ի Լաչիական կոտորածներու ընթացքին ամերիկեան միտնետարութիւնն ալ անցան ներթափան որոյ վնաս:

Սի որովհետև Լաճիկն որքանն կրպական և աներկիկան ուղեղին մէջ զեռ բարչական որոյ Լակաչալութիւն գոյութիւն ունէր, 1805-ին Միաց. Նահանգներու կառավարութիւնը դէր - ծովաւալ Կոչքի Մ. Ձեռալըն, որ կրածատարը իր Քնլնուրի մարտանալին, զրկեց Փոչիս պարսպանելու թուրք կառավարութիւնը՝ մտաբերու Լաուսոցով 1806-ի Լաչիական Լարցերու ընթացքին միտնետարներ կրած վնասներուն: Այսինքնը գտն ընդունեց արքայական պատահներով և ծովաւալին ցոյց տաւ Փոքր Ալախի մէջ մեծ պատահութիւններ ամերիկեան դրամուլուրներին կամար:

Յաջորդ տարին Ձեռալընի վերադարձաւ Փոչիս, անհասարկան նախամեծութիւնով, սուտաբերի ծրագրիները ստալ տանելու, որոնք Լաճիկն ընդուն էր իր ստիւն իր պաշտօնական տարալութեան ընթացքին:

1909-ին Ձեռալըն, ուրիշներու ճեռ, նիւ Եարկի մէջ հիմնեց Ottoman - American Development Co-ն, որ վերակազմեցաւ 1921-ին: Զոր Փորձ Գեղթըլ՝ նախագահ, իսկ Փոչիկան Քուլզըլը՝ մարկիւնըն մէկը:

Լոյսնի ծրագրով շատ թիչ ստալ ալ որ ընկերութիւնը ինկերիքի մէջ կամածախութեան նկատ: որոյ մեծանորոնքն Ընկերու շարք, որոնք մէկ էր Փոքր Ալախի մէջ լինել 2500 մզան երկաթուղի և լաւագործել երկաթուղիի երկու կողմնի վրա, 20-ական մզան կամածութեան վրա, գոյուտն նախէ Կանթարը:

Այս Կանթարը մեծանորոն կրնան Մուտուլի և Լաչասանի վերաբերած Կարերուն:

Այս Կանթարուն վրա, սակայն, պատճալ ունէր Անչլիս - իսկ Միաց - Մամսան երկաթուղիին պատանաւարուն էր Փրսնաս:

Գահիկալըն որ այս մեծանորոն Լարցը պիտի գործարկուողովին առիւ:

Քուրքընը յայտնուելու կուզէին ամերիկացիներուն առաջ և չէին ծածկեր իրենց զոգապատանուներուն: Անոնք այսպէսով կուզէին նախ Լոյսնի ծրագրի ստան ամերիկեան զիւանագիտական պաշտպանութիւնը և յետոյ խոշոր փոխառութիւն մը մնաց բերել:

Այս նպատակով Քուրքընը պիտի էին գործուն

փրօփուակն մը Ամերիկայի մէջ և սպառնալուն է որ նիւ Եարկի մէջ բանկին մէջ, այս նպատակին ծառայելու կամար, գրած էին 244,000 դոլար: Իսկ Ձեռալընի խուճը փրօփուակներն էր Քուրքընու ծրագրիին: այսինքն՝ նախան փաստաբանները ստատուցին,

Ան այս պարսպաններուն ստիւ էր, որ Միաց. Նահանգներու կառավարութիւնը յարտաբարք որ պիտի մտանեցնի Լոյսնի ծրագրին՝:

Ան թէ ինչպիսի Միաց. Նահանգները, Լիւիզիանա կառավարութեան միջոցով խցից իր մեղապարտը, յոյհաւը թիւնուց պիտուզէր զիմպիկն ստիւ և կիւս Լոյսն, ուր թուրք ներկայացուցիչները, Մամսալարը Օլլիի թիւնուցութիւնով, բերք էին կու՞մ մը նախ, իրը նմոյշ: Իսկ Լիւիզի Կոչին, որի կամար նախի հետն քաղցը ունէն կայ, ինչպի՞ս կրտար ճեռու մուլ նախի լուանդին, չէ՞ որ այդ պիտի ըլլար իրտու՞մ մը այլևս ստանն իր անցան Լիւիզիան կառավարութիւն, թէ ցոյց աւէք նախի՞ կոր մը, Լիւզ ցոյց կառայ նախի՞ քաղաքականութեան մը:

Անցնել տալ ներաւտուական ֆինն ամբաստանալընի և թեւէ ստալ ամբաստանութիւնները Լաուսոսոյ փաստերը, աներամեջ և որ ընթերցողները ծանօթանան կարգ մը զիւստը զիմպիկն ճեռ, որոնք նախով նախնին ամերիկեան դատաւը և փաստաւորներն Կայութեան Լոյսնի մէջ:

Աներամեջը է այն անեղակաւ որ Կայ երկտարուցութիւնն ստանն ու Կառայլ թէ ինչպիսի նախի կոր մը բուական և քաղաքականութեան մէջ, որ զիւստընգիւր ծախ մակն ամեն սրտութեան: Կանակայ, վերնուղեւ, Պէ լուրջ և կրթիկ վրանալուր մը մէկ մպիկն կոմ լալ խոսքն առնել ինչպիսիք մոտանալ, յոյսընը իրմէ զուրք ուրիշին կայութիւնը գրութիւնը: Որովհետև այդ կրթութեան, այդ Կրթութեան մէջ է Կայ մոլալ վուրը պահանջ այն բարոյաւորը, որի մէջ կը ստայրն ալ այստը: Ըս էլլէ զորուն է անքոր մեր Կարքերուն կողմէ, սեղանի ուրի և զեռ ու շարու նախնի տեղն ուղին նոր սերունդի աչքերն ալ ուրիշներուն սեռան ստալորդընու:

Ամերիկայի պիս կառավարութեան մէջ և Լիւզի պիս զարեկանութի մը մեղով նախի կորով մը Լաչասոսանը ծախելու փաստը միշտ միտքն առնել օճեանուն կամար, ուրեմն, Եանթիւսանը քանի մը զԿալաւերոններու:

Գալլը Էիլը

Լիւզ Էլաչասոսանի Անկախութեան Ամերիկեան կոմիտէ-ի գործադիր կոմիտէի անդամն էր և պատանակալ ստեղծուողը ընդ: կոմիտէին 1918 զեկտեմբերին (Անկախութեան կոմիտէի հիմնադրութեան Թաւախոր) մինչև 1921 փետ. 28, երբ, Լաչասոսանական կուսակցութեան յաղթանակով, Եանթիւսանու արտաքին գործերու նախարար:

Այս երեք տարիներու ընթացքն, երբ զեմօրտա կուսակցութեան մեղով իր կառավարութիւնը և Ռիլլուն էր նախագահ, (Լիւզ Լաչասոսանական կուսակցութեան նախագահական թեկնածուն էր Ռեւը:

*) Փոլսկոմբ ֆիննի The Laysanhe Treaty-ի:

արի զէ՛մ նախագահական շնորհակալ պայտարին մէջ (1912-ին) Հիշ պտորպրան է թուր ար Վասիլեանց-Քերն ու յայտարարէր, որո՛ք Հայաստանի անկախութեան, հայրենական հարցին է նպաստ խնայարան են, և խոստ են խաբանակ է Քուրք կառավարութեանն ու ժողովուրդը էր ունդարի:

Բայց Քուրքը որ ինք, Հիշք էր յերանով ներկայանալ, որովպէս նայ կրտստարդութիւն էր հետեւեցիկին զայդարան արի ինքնագիտակցից կերպով հանձ՝ գասաւոր Հիշքը արտաքին գործերն նախարար Հիշքին նետ թաղզումիւով:

Ամենք մէջոս բարեկամ եղան ենք հայերուն, հրացան անոնց նարարարեալն, ժաւորական Քուրքին, արմատութեան, ժաւկալութեան, դասախորհական ընդունակութեան և արմեանց վրա. և մեծ ըմբոստացան ենք այն մտքին զէ՛մ որ յայտարի ժողովուրդը մը գտնակ է Քուրք լուծին առկ:

Հի՛նք մենք որտեք ենք, որ պատարարութեան ժամը նստան է՝ Գայան ուրի մշտաւոր ինքզինքը պատան է և յանգած դարերն ունչանին պատարարութեան: Պիտի մալիկ այս երկար հաշիւը և մուտքը՛ը պիտի սնցի պատա ու անկարի կենսից մը հաշիւն:

Յեր հայեր պատա պարկուն կարողութիւն ունին, ո՛չ մէկ կտակտ: Անոնք այնքան կարող են ինքնէնքան ցերչուն որքան ունէ ժողովուրդ: Անոնք սոյն առան են ցերչուն տակունքիս և կարողութիւնն անուստաւոր իմացականութիւնն ունին և ո՛չ մէկ ժողովուրդ անոնց յափ բարքը կը գնահատէ զպատարարութեան տուսեւտութիւնները: Իսկինքն տանջարի մէջ անոնք պայտարան են իրենց կարողութիւնը: Հարակալ իրենց պատմոյնի, անոնց կարողութիւնը զերկր անընտելուն դարձուցիւ է Քուրք կառավարութեան և անոնք ունկնելը առան են Յամ՝ կարտութեան: Ինչ որ պէտք ունին անոնք, այ՛՛ք՝ բարեկից գրասենտութիւն մըն է, որ կարենայ զապագական և կրտսական պատարարութեան ընկենել:

Մենք կատարարներք այս գիշեր կայերու անկախութիւնով հանուր հետնի ըմբոսն մէջ այն արդիցուսիւնը, որ ապինքն *):

Գարեմայ լանքե նայն Հիշք:

Շերհայտարարական Ամերիկան (Մերակոյտին) մէջ Լանի աւարտական որոշումին կանխարիկի) արգէն արտասոյտանք ինքզինքը համարած շեւտով մը և նպատակ հայրենական պիտութեան մը տանելուին որ պիտի մեղան Արարատը Կիլիկիայի հետ և որը միայն կրտայ լինի ապու պատմել մը Առատարի Քուրքըն պատարարական մշտունակ մշտունակն զէ՛մ: Մենք էր հաստունք, որ Ամերիկայի ժողովուրդը ուրախութեանով պիտի մտահարգէ Ամերիկայի թանկ անհրաժեշտ անսկզպութիւնը Հայաստանի, էր կարտութեան շրջանը:

Մենք, ուրեմն, յարգանքով էր ինքզինքը, որ կառավարութիւնը յայտարարի, Քէ ինք կողմնակից է Ամերիկայի կողմէ Հայաստանի ուղղակի օժանդակութեան արեւելուն: Այն նպատակով՝ մե առջ որչէ և տեսական զապագականութեան մը և, իբր նախաշարժ

այդ ուղղութեան, անհիշապէս հանձնող Հայաստանի հանրապետութեանը *):

Դեռ կարելի է ուրից փաստեր ալ մէջ բերել պահեցին, որոնք կը յայտարարեն, Քէ Հայաստան անկախ ըլլալու ամեն իրաւունք ունի, Քէ այն պատարար մըն է Քուրքը պատկարանական մշտունակութեան զէ՛մ, Քէ Միաց. Նահանգներու կառավարութիւնը պէտք է էր ունեցան առաջը արդիւնքիս ինքն ինքն զիտարարական անարի մէջ և նպատակ հայերու անկախութեան, Քէ Ամերիկա պէտք է անհրաժեշտ անսկզպութեան սոյն Հայաստանի, էր կարտութեան շրջանին, Քէ այդ միտքով Ամերիկա պէտք է տեսական զապագականութեան մշակ Հայաստանի հանդէպ, Քէ... Եւ հասկատայի է, որ այս թուրին ժամին կը արի արտաքին գործերու նախարարութեան միջոցով, այսինք այն պատմականութեան, որի գլուխն էր ինք՝ պ. Հիշք, Լուսնի ժողովի տանն:

Ի նչ բրտա, սակայն, պ. Հիշք, Լուսնի մէջ, էր այս պատմականութեան փոքրիկ:

Բայց նախքան այդ՝ մանաթղաններ նաև մէկ ուրիցը:

Դոկտ. Բարդըն (Ֆորք ընկերութեան զրտն ու ուղին, երբեմն նախագահ Կարաբէրի կոչեցի):

Քուրքընի մէջ ժամանակակից ժաւորական զարթոնքին հայեր առաջին արմատանդող եղան: Անոնք ոչ միայն ինք իրենց և իրենց երկրին մէջ իւրացուցին ժամանակակից զաւարտարկութիւնը, այլ հայաստանը ունիւ հայեր կարտարանք ու երկուստարգուհիներ կրկնական աշխարհի, գաղտնիակական կերպովնեւուն մէջ և աշտի ինկան իրենց իմացական պերակալութիւնով և անպարտելի աննյով ու արեւմտով՝ զկտի գաղտնաբարեութիւնը, ընկալուողք երեսը լիպ ո՛չ մէկ ցեղ էր ժաւտագիտութիւնով, աւհասական արմեանքով, իմացական ապրողութիւնով ու կարողութիւնով, անսկզպան հարտարարանով, յապարտութիւնով ու սպիով, ինքնաւորն յոյսերով ու առաջարկութիւններով, անին արմեան պատա և անկախ կենսի մը: Քուրքընի մէջ Քէ պալար լիպ ո՛չ մէկ արեւտարական մեղտարի, ո՛չ մէկ մեկ հարտարարեալ, ո՛չ մէկ գրաղում, և ո՛չ մէկ նաւամանկան հաստատութեան, ուր հայերը երկրորդ լարի վրա գտնակին:

Ահա այս ցեղին էր որ 1914-ին ձմեռ և 1915-ին գարունը անկարի նախամտածան հարսանք ինքն երկուստար Քուրքընը կառավարութիւնը: Այս պատմական, գաղտնաբարեական ու նուրբ ժողովուրդն էր, որ ինքնառական մեղտով, ապարի էր անգամանակութեան, իտլանտիկացաւ: Իր մեծագոյն ունքեր և աշ, որ էր զրացի Քուրքին հետ միջո շեւտով մէջ է և անհամատար բարքը և անկէ անտարի էր հարտարարանի մէջ. իսկ կրտսակա ամուր կտնգան է էր մահաւտական արերու հարտարարանն զէ՛մ՝ մերկելով Գրիտարար փոխի Մահաւտար հետ *):

Գարեմայ նայն Բարդընն.

Շուրք լու կը ինկէ, Քէ Քուրքընը, Իզմէրը

*) Գայան այն Յամէն, որ Հիշք խոստ է 1918-ին:

*) Յուլյուպի. որ Հիշք կարգ մը ծնրակաւականներու հետ առ Օսմական Ռիպուբլիկ 1919 զինու. 18-ին: *) The World Court, 1918 թուական. քիւն:

կողմույնէն և վտանգէ շնորհ, դարձան զգեպի Պոլիս, ահա զիստար յառաջորդութիւնով, որ Պոլսի մէջ ալ երկնէն այն, ինչ որ ըրին զՊոլսը: Այն ատեն այս երկրորդն մէջ էր, որ քաղաք բարձրացաւ Յոյն շատուս, որ իրոքիքի նահանգներէն երկնիմէն Պոլսի մէջ, սոր շատ անկի գարեհրէիքի պիտի ըլլային: որովհետեւ անկի մէջ թիւով հայ և յայն բնակչութիւն կար: Պոլսի անկի շատուս ու մէջ զայտար և զան իրոքիքի իմի Յոյն տալ Միջագետն այս յայժմանիս բանտար ծանկէ Պոլսի, յօթի կողպուտի, պիտի նշանակէր անբարձուրթիւնը այս զայտարէն: Այն ատեն Ամերիկայի քաղաքի գիտցուց ըր բարձրացաւ: Միջոցնուս համար, որ այն նահանգները անցնին Վատարը և Պոլսին զգեպի Եւրոպայ:

Մուշկեպուրնի մէջ կրտսն իմ, թէ ընտւ, ոչ իսկ լուրջանմանիս ընկզմուս ատեն կամ 1917-ին, Միաց-Նահանգներու պատերազմի մտնելէն մէջ երկու ամիս անոյ, արտաքին նախարարութիւնը և նախագար ուղարկ և նախագրեցիմով, ազգաբազմիքիմով և նախագրեցիմով, Միաց-Նահանգներու ամէն կողմերէն, անհասարկ և ամէն կողքի հաւաքութիւնք, որքան կարճ ընէ իրենց սեղանները այս մասնակի ինքրու լով, որ Միաց-Նահանգները թան մը ընեն կանչանցնելու համար բարբարոսութեան այս հեղադր ուղարկէ և երազական եղբորը և քրիչուս Պոլսը »):

Պոլսի Բազարնէն կարելի է հատարով մէկընդուն-նէր ընել, որոնք մէկ կողմէ ետքները երկնքը բարձրանցնել հայերը և ինչ կողմէ զոտիքը ետքները յարկը ինչնեն արարարութեան թուրքերը: ... միշտ իտարով Միաց այս երկուքն ալ բաւական են:

Պէտք է միշտ այնք ասով ունենալ, սակայն, որ զգոյս Բազարնէր այն բացառիկ շուշարեցիմներէն մէկն է համարած, որի առէն հայ պատմութիւնը մաս-նաւորապէս և ուրացիկ զարգացիտութիւնը ընդհան-րապէս մնայալը կերթար անկէ մարտ մը, թառ մը տանելու համար և այն մայրիմէն մէջ հայ սպիկ պատմութիւնը տեսնող իմար կանչովտուութիւնը կը յարկեցէր նաև ինչպէս է իմարիմ ժողովուրդի մէջ: Միեւնի որ Բազարն էր համարաւոր Քաղաք թառ նայի գրիտանդութեան երեսին՝ յայտարարելով, որ ըն-տախտանդական կորագրութիւնք մէն էր հայ աղքիկնե-րու հարմարութիւն մէջ ջրում, անոնք ինչպիսի գրիտա-նդութիւն տարածելու թուրքերուն էին:

Յարկուտեպէն է զեռ թէ այս Քաղաք զան զգաւատուցանած ըլլայ ինչ զարգացուցիմները, որ տոլքիքին իրական զէմը տեսնել այս շուստ Գրիտա-նդն:

Քայլ մեր նիւթին նաև կողմնակի աննուութիւն ունի գրիտանդութեան այն շարքը: Մենք պիտի ծան-նանք Բազարնի զերթի Լոյսիկ ժողովի ուղեգրութեան մէջ, որովհետեւ ինչպէս Քաղաքային նաև կապուած ամէն Լոյսիք ատեն, Լոյսիք ժողովի ատեն ալ այն զիմպուտոր աստանած ամէն տեղ էր սուս ալ փուս և անտապարական զեր կը կատարէր:

Եւ որպէսզի Համախոսով ըլլայ վարչապետին ծանկ այն ընտանիք սպանութեան շարք, զի թաւէ ըսել, որ ինչը, այն Բազարնէն էր Ամերիկան Քաղաքային զէմ

պատերազմի մտնելէ ետ կենցաղը: որովհետեւ նախ-դան Ռիչլոյն որքան մեծ ու զարգացարական ժողով էր, նոյնքան միամիտ էր ու զիրարմար: իսկ Բազարն Գրիտանուն ու գրիտանդութիւնը շրթանցնել զայն, միտնուրթութիւն ու անոր շահերը լիցիլի մայրը՝ զիտար: աստանարթին խաբէ Ռիչլոյն, որ նաև կենտ: Քաղաքային զէմ պատերազմ յայտարարելէ:

Այս երկու զարգացումները մտնուցանելէ շնորհ, որպէսզի անոնց զորք Լոյսիք մէջ, իր խնայեցէր իրենց խոսքերուն, իր իսկական զոյնք երեսն զայ, կարճ նաև մտնութեան մէջ ուրիշ զէմք նաև: Մովակալ Բրիտանուն է այն: Լոյսիք ժողովի մէջ Ամերիկան երկրորդ զիտարը, որ Պոլսին կողպար Լո-դան, ներկայացնելու համար նիւրք նախարարութիւնը:

Մովակալ Բրիտանու:

Ով որ Պոլսի գտնուէր է վերջին աստիճանը, անպար-ման լամ զիլլայ այս զարուրթին պատուի ծանօթ, որ յաւերժական երիտասարդութեան զաւտեցէր կը փնտել նշտարագրի իւրեքով տեսնէ Քաղաք մայրաքաղ-ղաքութիւնու մարքիմներուն մէջ:

Քայլ մանի լու է որ անոր ծանր զարմեան աներկացին խոթ: որովհետեւ Պոլսի կողմ զայտը աներկացի լիցայ որ շարժուց ամէն թան, այնքան վայն թայ ու անպատկար են այս մերակնի արարեցիմը: իսկ Ռուշիկալարն արտաքին զորքին նախարարութեան մէջ թէլ թէլ վաներաբուցիմը այս մասին:

Ամերիկան թաքի կամխաղը Պոլսի մէջ՝ նախկուր Բրիտանու կամ է թայտայառ պատուան մը Քրքական զորքերուն և Քրքական գտնին: Ան արդարաւորէր է թուրքերու կատարած լուրջերը և յայտնէր է այն կարիքը, թէ մասնակցութեան իրենց անկի էր ան մէ ընէ է զան գրիտանդութիւնը: Ամերիկան զնոյտա-նաւուտը, որ իր արմատագրութեան ասկէ է, կամ է իրքական փորձագետի կենցաղ մը: Բազարն վայ, ամէն ընթանի վայ է իր սերտորթիկ կենցաղը, Քաղաք կատարութեան փորձագետիք իրերի նաև ունեցան կարգ, կարտոր աստարակներու և թուրքերու մէկն մտնելիկ յարարեցիմներէն անցնելու միտնորդու-թիւնը է իր արտաւոր թնտարութիւնը: իսկ այս բաները մտնով են ոչ: նիւրքն: »)

Քայլ Բրիտանու այն աստանուրթիմն ունի, որ յայտնի Քիւտան է Հայերու և Քրքայան Քրքայան է:

Կը թաւէ մտնութեան ու այն շարքը:

Եւ անու այս զիմպուտոր ու անբերկիկ թնտ-միներու իտան է, որ մէկը ծանր Ամերիկան, միւրք կամ Պոլսին, իսկ երրորդը կամով վայ Ռուշիկա-լարն Պոլսի, Պոլսին Լոյսիք, մաթ ռու կանգանելի Վայններով, խոսքային անտար արգրեցիմներ մը Հայաստանի և հայ ժողովուրդի արեւելի վրա՝ ինտա-նիւով: նշանակի աներկիկան պատմութիւն:

Եւ ներկայուտեան ինչը իր արտառտանդարով կուրէ վեր բարձրացնել մարտալուր այս ուղեգրու-թեան վրայէն, ջոյջ ստալու համար որ թան մը մըն երկամութիւն է զանի մը նախիկ Երկր Բազար Քիւրկալ-Լիւր և իր ներկայացուցչութիւնը շարժեցան նոյնիկ

*) The American Academy of Political and Social Science-ի ամէն թասն 1922-ի յայտնին:

*) Secretary Hughes and the Chester Oil Con-cession-

սխառացնել անդիական, Փրճածական և խոտայան
 միացած նահապետ և այն սքրճուն, ճանաչանդ, ունիթի-
 կանս այնքան մեծ ազդեցութիւնը նենակ նմարին
 մէջն ի գաւառնաճաթիւն Նալայեթան ու Նալառուտներ
 և ի զպատ ազգականս ու գրարարարս Քուրթին ու
 Քուրթայի։

ԵԱՀԱՆ

ԲՈՒՐՊԱԿԵՐՔԻՆԸՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻԾ

Ինչքան էլ դիմեր, էջի Հայաստանի կենտրոնը շատ
 քան ուն անդամայի կը մնայ զպարթաւայ աշխատա-
 ւորութեան համար։ Սեր իրականութիւնը շատ է
 իրարայատկ ու տարբեր մեր քաղաք - քաղաքականան
 հասկացողութիւններին։ Ականք կնչը Ձկկային։

Ձկկայ. — Այժմ կոչում է Գաղափարութիւն։ Սա
 գրանտարական պիտատարայի բարբոսն պահանջն է։
 Նրա պահանջն է՝ պայտարն երկրում գոյութիւն
 ունեցող քաղաքական կազմակերպութիւններ և ան-
 կախիկագիտական կազմակերպութիւններ չիմ։ Այդ պայտարը
 կատարում է կազմակերպում և հետնդական մեռլ
 և յարստ Քուրթի։ Հայաստանի ամենից ասելի
 գործունեայ հիմնարկութիւնն է Ձկկան։ Նրա վրա
 վստահում են հոկայական գումարներ։ Ձկկան և
 հոկայան են ռաւում աշխատարարութեան արին
 գրտիւնդով վստահեամ պիտական գանձը մեծադարն
 մառլ։

Ձկկան վերին աստիճանի կազմակերպում և
 ճիւղաւորում հիմնարկութիւնն է։ Հայաստանում չի
 կարելի գտնել ո՛ր մի հիմնարկութիւն, արգիւտներու-
 թեան ո՛ր մի ճիւղ, ուր Ձկկան չունենայ իր գործակա-
 ները, որոնք աշայթութեամբ հոկայ և իրենց տեսած
 ամէն բանի մասին տեղեկացնում են յոս պտականընչին։
 Գործարաններ կամ հիմնարկութիւններ աշխատա-
 ւորներն և աշխատակիցներն կողմից քաղմիցս ինչում
 հարցանաները (անկկտա) նոյնպէս միջոց են ճանա-
 չելու անհայտեղանիտականընչին։

Ձկկայի գործակալները հիմնարկութիւններում
 ու գործարաններում, յանաթ, մտնում են հակարդ-
 չելիքներ և անհայտեղանիտական քարոզչութիւն են
 անում։ Եւ իրենց այդ դերը, երբեմն, անպիտի-
 յաղողութեամբ են կատարում, որ նրանց պարագայանդի
 սոչեցողութեան ասկ առաջ են գալիս անհայտեղանիտա-
 կանները։ Այդ գործակալները նպատակն է լրտեսել
 խորհրդային իշխանութեան թշնամիներին, արշաւան-
 ճերն և այդ մասին յայտնել իրենց շտաբին—Ձկկային։
 Անթիւ են այն մարդիկ, որոնք Ձկկայի գործակալները
 միջոցով հակարդչելի են զարմել։

Ձկկայի այդ քաղաքականութիւնը նրա համար է,
 որ անանչն, թէ ինչ է իրենց զիմ, ո՛րմ կարող է
 զուար գալ իրենց հակառակ։ Իր գործակալները
 միջոցով Ձկկան անշատում է ցանկանալ հիմնարկու-
 թիւններին մէջ հակարդչելիկան խորք անդեղնէ և
 հարկ եղած զկարողում նրանց զուար շարժան։ Նա ասող
 է թերում հ՛ քաղաքական ցանկանալ կազմակերպու-
 թիւններ՝ հակարդչելիկան պայտարի համար։ Այդ

մեռմ նախ՝ հակարդչելիկան ուղղութիւն ունեցող
 մարդանք մի տեղ է հասարւմ, ապա՝ իր լրտեսները
 զննելով հակարդչողային զարմել կազմակերպութիւն-
 ների մէջ՝ լեւտացնում է իր պայտարը նրանց զիմ։
 Հայաստանի Ձկկան, որքնակ, իր յատեն մարդկանց
 միջոցով քաղմիցս զուանկանալան Քուրթիներ և
 հրատարակելի Հայաստանի ցանկանալ լրտեսներում։
 Թէև Հ. Ե. Գաղափարութեան վերարքեմար, այս
 տեսակետից, նա յաղողութիւն չի ունեցել, յայն ուրիշ
 կուսակցութիւնները զլինին քաղական փորճանքներ
 թերելն։

Շատ նետարբերական է Ձկկայի քաղաքականու-
 թիւնը անչկող կազմակերպութիւնները նկատմամբ։
 Նա իր անաշխի գործակալները միջոցով կազմակեր-
 պում է Քուրթ հակարդչելիկան գործունէութեան,
 մինչև որ յաղողում է իր գործակալներին անչկողանց
 զարմել կազմակերպութիւնները մէջ։ Նա խորամանկ
 ու ստանալիկա մեռլ է ասնում իր գործը։ Շերք մի
 զպարեն կազմակերպութեան է ցանում, ամբիխայս չի
 նետուպնդում նրան, չի խանդարում նրա գործունէու-
 թիւնը, այլ աշխատում է, որ այդ կազմակերպութիւնն
 ստահանարար ցարկանայ։ Իր գործակալները միջոցով
 աշխատում է ուրիշ մարդիկ էլ մտցնել մէջը և անչկանկ
 լինել նրա քոչըր հիւղիներն ու մեծաղակներին։ Ապա
 սկսում է այդ կազմակերպութեան զեկազմակերպին
 հրապուրել ու որսալ և զքա համար ո՛ր մի միջոց չի
 խնայում. դարձր նոսում է շքի պէս։ Բայց այդ,
 զարմել կազմակերպութեան զեկազմարը չլծում է, երբ
 մի անչկոչիկ գիլնը հոսում են նրան իր սոսց անկողները,
 ասնում են Ձկկան իր աղէն դում իր գործունէութիւնն
 ամենայն հակարճանութեամբ։ Այս մասին շատ
 որքնակներ կարելի է թերել Վրաստանի մէջնէլիկան
 զարմել կազմակերպութիւնից, ուր ներքին պրոպագա-
 ճիան մասնաւորապէս շատ է զարգացած։

Նայ ձկկանի քաննելում Ձկկան և արտասաւ-
 ճանեան կազմակերպութիւնները վերարքեմար, նա
 մտցնում է իր մարդկանց նրանց մէջ և պարբերաբար
 տեղեկութիւններ է ասնում նրանց ներքին կենսին և
 զարմել գործունէութեան մասին։ Այդ մեռլ նա
 կարողանում է ստանլ ասնել իր զիմ նիւթող
 վտանգաւոր ծրարքները, յայտալ, Վրաստանի ուղար-
 արարութեան մասնակ խորհրդային իշխանութիւնն
 անտանկի գրութեան պիտի մտակն, եթէ Ձկկան
 գործակալներ չունենար վրայ մէջնէլիկները շարքեր
 և ասալուց տեղեկակ չլինել, թէ երկրի որ անկիւնում
 ի՛նչպիպի շարժումներ տեղի պիտի ունենան։

Տեստակալն ճիւղում. — Ձկկան միջոց է, ճեչելու
 հակարդչողային ամէն մի շարժում, իրայ այդպանը
 քաղական չէ։ Պէտ է աշխատել նոյնպէս աշխատաւոր
 թիւնները զիւն կոմունիտական փարաբը։ Այդ
 նպատակն է նուայում անտեսական գործեր՝
 տնտեսական սոբիլուպը։ Բոլշէիկները անտեսական
 ճեչումը միայնակները քաղաքականութիւնից տարբեր-
 ւում է նրանով, որ մինչ միմիայանքեր նոր
 հասարակարարի մեռլ թերելու համար անհետաւորներն
 զքամ են յայտնում, տնտեսական նարարարութիւններ
 են տայթ, բոլշէիկները պնդում են միայն իրենց
 կուսակիցներին, իսկ հակաաղողներին նիմարկում
 են տնտեսական սոբիլուպը շարժումը։

ա՛յ ժխն թաղաքական տեսակից են հարմարում, ա՛յն անուսական հագի վրա. զրկում են, նեղում, զուր շարժում պատճառով: Այս զուր շարժանիքը կամայ - կամայ, տարիներով սոված միայն չնայ, սխառ են հասանալ էնիթիզի փրկարգ զորութիւնը:

Եսա փաստը կարելի է բերել այս ուղղութեամբ, բաւականացաւ միայն մէկով՝ 1927-ին, երբ շրջանը մարշալացութեան շնորհից արգելադրեց, Կովկասը յատուկ որոշում ունէր քրեկ պատանիք թուր զարնակցական պետական պատանեակներին, որոնք կը հրամարեն ստորագրել շարժարեքսը: Այս որոշում մասին մի շարք հիմնարկութիւնների վարիներ յայտնութիւնները զատարարեալ տարածակներին՝ խորհուրդ տալով ստորագրել զէջարացիներ, կըէ չեն ուղար տոված մտնել: Եւ շարժար ստորագրելին, որովհետեւ այդ ժամանակ պատանեակները միակ միւսին էր ֆիզիական զուրութեան պահպանելու, ստորագրեցին, թայն թէ կ'էջ կայա այդ ստորագրութիւնների արգելադր. բոլշևիկները մեղանից լաւ գիտէին:

Միայն զարնակցականների վերաբերմամբ չէ, որ բանեցում է անուսական նշանակազանակներով: Կովկասը չի ուղար հարուստ այն մտքի հետ, որ յայտնի արեւից անդամը թուրքի մայր անկուսակցական կամ այլ կուսակցութեան պատկանի, այդ պատճառով կ'անկուսիտ թուրքի կամար սակգում է թաղմաթի հրապարէջ խայնի եւ անուսական առանձնութիւններ: Բանարկան հիմնարկութիւնների զեկակարները սովեն տեսակ զիւրութիւններ են բնական կ'անկուսիտ թուրքներին: Երբեք ա՛յ միայն ապստ են սովեն որակումները ու մակընթացիք: Այս ուղար ժամանակ կարող են դրոթի զայ ու զայա, ուղար ժամանակ կարող են իրենց աննուսից փոխել անկի լաւի: Բոլշևիկ թուրքներն Շարարութեան է արում շարժմայա աշխատանքի օրերից մէկ երկուսն անդամը: Կէջ զուրք՝ կուսակցական գործով, մարդանքի, անհասական կամ անհասկանութեան պարտականութեամբ: Կուսակցական թուրքը Շարարութիւններին իր զարմարանի կ'որբէրի փոխողութեան զանմարդից տանալ զրամ: Այդ զանմարդի զրամը սախի է Կովկասը, և կըէ թուրքը անկարող է վերադարձնել, զեզլում է: Բայց այդ, բոլշևիկ թուրքներն իրատուց ունի օպուելու և իր պատկանած միայնական փոխողութեան զրամարդից, որը սառլ կուսակցականներին է թուարարում, ապա՝ միւսներին: Բոլշևիկ թուրքները կամար ստիգնան են թաղմաթի կուլայ: — Երթանու առանձնութիւններ: Բայց այդ, զորմարում կամ արգիլմարական հիմնարկութեան մէջ բոլշևիկը, թնգահարպիւն, սե աշխատանք չունի: Ինչպիսի զարնակցական պատան, արեւոս՝ կ'անկուսիտ: Արտագրութիւնը մարշալացի է ոչ - կ'անկուսիտ թուրքները զգին: Եւ թնգահ է, որ նման պայմաններում, հագի և զբքի կամար, մարդիկ սկսում են հանունը կ'անկուսիտի նշարարութիւնը...

Նայ թաղաքականութիւնը կիրառում է և զիւրում կ'անկուսիտ զիւրագիները անկի զիւր կարկ են վարում, զան միւսները, կամ թուրքներն ապստում են: Գիւրի աննուսարմից հոգեքը սրմամ են կ'որբէրի ու կ'անստիք անգամներին: ուրբներին մեղանից անուս է Երան են տային: Երբ զիւստան թուրքի զանոց

անկուսակցական զիւրագիներն արհարում է իրեն կուլայ, զիւրում է մի շարք իրատուները և վարում է մարք հարկեր: Ինչը զիւստանին թուրքի զանոց կ'անկուսիտը ա՛յ միայն կուլայ չէ, այլև զիւրագիները անգամ, կ'անստիք զարտարում կային: Անուսայ, զիւրագի են կ'անկուսիտ են իւրազ կարգակցականներն սրբաբաները... Նայն կուսակցականներն արտասանմամբ ժառանգում են Լօկիլը, որոնք ա՛յ թէ Լայտասանի օպուլթեան մարքմներ են, այլ Լայտասան զրամը ժառանգում են որոշ անհասանք կուլայտելու և Երանց միջոցով խորքը զային իրատուութեան զովքը հիւսելու կամար: Լօկիլը պատանանից շարժար բոլշևիկն զանգարի զարմարակներ են և ենթարկան են անմիջապէս Լայտասանի կ'անկուսիտ զարտարում Աչ: Եովկանիականի: Կուլարութեամբ Լօկիլը կ'անկուսիտները միայն էլ Երան է պատկանում: Երան զիւստարութիւն է, տայն զայուլթարութիւնը իրազեցելու, Լօկիլը Լայտակնակ զարնակցականի կ'անկուսիտները արտագրումը մարքմներն և ապա՝ վերանցել զուս կ'անկուսիտական հիմնարկութիւններին: Եւ, թաւ Լօկիլը, Լօկիլը ա՛յ միայն Լայտասանի օպուլթեան չեն կուլատում, այլ և Լայտասանից զրամ են տանում, որով կ'անկուսիտական աշխատանք է կատարում արտասանմամբ:

Մտադրականութիւնը. — Բոլշևիկները անուսական անից ճնշում են զարմարում և ժառանգարանութեան վրա:

Անկուսակցական ժառանգարաններն իրազեցութեան զիւր իրքի զիւր զարմարելու կամար ա՛յ մի միջոց չեն խնայում: Ինչ որ Աչ: Միայնիկան են ուղ և Լայտասանում էր, երբիմարան Լեւ Կամարի Լեւ կամարայա իրատուց կ'անկուսիտ անկուսիտները զիւր և իրատուցից յայտնի կամար Ա՛ր: անկուսիտ օտանայ: Իսկ Լօկիլը, Երթակուցարիին, Զայա, Երանիկան և նմանները զիւր յայտնի է արտասանմամբ էլ:

Լայտասանի արմայա ժառանգարանութիւնը

կարելի է թամանի մի զանի չեղտեր: Մէկը՝ զուր օրնկ արքութիւնը: ամ ունից է՝ Երան երկուցակցայա - այս և Երան թամանը: Եւ հրամարակ է զարգողական թուրք արքութիւնները և անկուսիտ արմայապատանութիւնը: Երանց ու Լայտակցի զուս ուրից թամոջ չէ: Կատարարում հաւ Երկուրը չեղտը Երանը են, ուրիք թէ Լեւ կարողանում տանել բոլշևիկան ուրբեր, թայն ա՛յ չեղարիտական են, ոչ էլ Երթակուցարիտական, ա՛յ բոլշևիկներին Լեւ են և ա՛յ զիւր: Այս չեղտից են զուրս կելի այն թարմանիքը, որոնք զարգարանութիւնից Լեւու միայնով՝ տարին տանակներն ամիս հարքիցորթութեամբ են զրգում: Նայն չեղտից են և, արպիս կուլան, անկուցները՝ Լանակիտներ, որոնք լուսողակ մարք՝ ընդունելով խորհրդային իրատուութիւնը իրքի կ'ատար՝ ամանայն թարմիցումութեամբ ժառանգում է Լայտասանին, Կայ Շարժարից ու մշարութիւն: Այդպիսիները յաւազոյն նմայնի և անկու - Աչ: Թամանեալը, Լայտասանի ժառանգարանութեան պայման զիւրիցից մէկը: Մինք չենք իտում ժառանգարանութեան երթուր չեղտի մասին, ա՛յն, որը Լայտասանի է մարցիլ իր չին առանկաներին, ժուրիկ չի կիլի ընտարարներն աղին և այդ պատճառով Լայտասան է օրայա արքերի կ'անկուց, ապում է անհասանք

գրկանքներով ու նկարաթանկանքով և յայտ ու ներշնչման ազդերն է ծառայում սոցիալիզմ համար:

Գրականությունը. — Վրդաբարակի գրկատարական իր վեպերը ապրանքն է և գեղարվեստի ու գրականության վրա: Գրական աշխատանքները, որոնցից մարտիկն ու լեհիկոն չի բարձր, խոսելի են Այն գրականները, որոնք կարող են իրենց ծառայություններով ներդրվել մարտիկին, նրանցից ու բարոյական մեծ ներառություններ են մեզ բերում: Իսկ նրանք, որ չեն ուղարկ գրել պակասագում (պարսպարմար), դատապարտում են առաջադրության ու նպատակներ: Այն գրկանները, որոնք երևալիները չեն յուսարանում պիտանկարական ծառայությունը, միայն են նրանք վրա, նրանց գրականները չեն հրատարակում: Ընդհանրապես, մարտիկական յուր: Ծանոթագրությունները ապում են պետական հարցում: Պետական դրամ չի ինչպես և այն աշխատություններին համար, որոնք սպառում են Լ. Յ. Նաչկանցի վրա:

Հայաստանում գրականության և գեղարվեստի ապարդիվում իրենց անհայտությունը պահում և թռչեկները նեղ գաղափարական կայուն շունչով գործիչների թիւր ունի պակաս չէ, թանք քոչվելիան որիկնացիան ունենցողները, սակայն հրապարակել ազդեցող պարտադրություններ են ու թռչեկներին սակայն ազդեցող ապարդիվ մասուրականները: Մրանց հայտնում են զինվորականության — բուրժուական — դաժանեցական Հայաստանը և փաստարկում կոտորածն ու անաստիքային յեղափոխությունները: Նրանց գրականներում լեհիկոն ամբողջ է, անոթը, արևն, Բիսպանիան, Երևանն ու աստուան: Գրկանքն ու ծառայական կամակարարությունը նրանց մրակ ստանալիս վրան է: Նրանց անհիշք ապում են պետական միջոցներով: Նրանք ստանում են յուր մարտարանական և համը կարիանդակներ կոմկուսական սկզբնից, բայց. — նրանց գրականները կարգացող չկան:

Իսկական գրականությունը, իսկական գրությունները, նկարազարդ և անկաշտ մտքով տեղ գործերը Հայաստանում արժանարժեք են Հայաստան են: Ապարդիվ գրականներին է, լեհիկոններին ու թռչեկներին:

Վեպանաստարակ. — Առաջինը մարտիկականության է և եզրահանգարարներ — Հայաստանի բարձրագույն կրթարարը, որ Հայոց ազգային ժողովրդի պահեր էր ստանալու լեհիկոն և որը, սակայն, նկարգեստին թանք իրերդային աշխարհում, ծառայում է կոմսիստական պրոպագանդի գործին: Հայաստանի յուրը այն գրականները, որոնք մարտիկական մեթոդով չեն ղեկավարում, չենք որ նրանք փոխարինելու թռչեկն չկար գտնել, չենացում են: Այդպես, չենացել Արևիկան Տիգրանիանք իր զեղարվեստական ուղղություն համար: Լեհիկոն Հայոց գրականության աստիքային պարտադրում Հայաստանի մտնողն էր զինք՝ Հուսեանյան է համարում և Յ. Մանուկեանի նկատմամբ նրան պատանում: Գառնա — գրական Փակարանացը, որ միայն բանիկները նեղ համայնական շատ կարող ավեր ունի, ենթարկելու յուրարժեք անդամուտության է վերանցել անսպասելի (հասարակ գիտական Փակարանի)՝ ծանկապարտական ընդդէմ ենթարկել: Փարսոսը պարտադր լեհիկոնը գաղա-

նկանց: Համարարանի յուրը Փակարանները համար պարտադր է զեհիկոնիան առաջինը լեհիկոն մի տարակարգ: Դասարանն է Աշ. Յովհաննիսյանը, որը աշխարհում գրապարտ է անար — բուրժուական Դասարանությունը հայտնելով, թանք զեհիկոնիանով: Համարարանում կան գրապարտներ (Լալի Աղառան, Աշտ Յովհաննիսյան, Գրիգորյանյան), որոնք գրապարտություն չեն: չեն ստանում և պարտադր են միայն թռչեկներին պրոպագանդով: Գրիգորյանյանին, իրենք երկնի կոմսիստ, Հանցիկ Յեղարջի և գրեն Համարարան պարտական ծառայությունը դատախազնու համար: Ուսանողությունը երեք տարի է յուր է այդ մարդուն, բայց զեհ չի կապանք, թե ի՞նչ է պարտական ծառայությունը: Կարծես, ինքն է չլիկոն . . .

Արևիկ Ա. ՀՐԱՆԻՆ

ՄԵՐ ԵՐԳՐԻ ՏԵՐԵՐԸ

21 հոկտ. 1918

Մեր նպատակը յուրարանքն է, ոչ էլ գրապարտություններ, որոնք յուսույն են թռչեկներին: Արմենյան մեր հակառակորդները երբեմն ասում են իրենք են յուսում, երբեմն Հուսեանի գրականությունից, երբեմն էլ անհայտների մասում են կենցաղ են մասի փոխարան լինում, ուղարկ ենք մենք էլ պարզել, թե մեր երկրի տեղերը որչափով են գրականության և ինչպիսի քննարկներ ծառայում ունեն, կամ ոչ թե իրենց կենցաղը նման է քուսարի և գրապարտ կենցաղին: Այնպես չէ՞լ — չէ՞լ և չէ՞լ անհայտներից. —

1. Աշտ Յովհաննիսյան, որի հար Փարսոսն այժմ էլ Արմենյան փողոցն է ուղարկ և որը այդ Փարսոսին շնորհի կարգացել է անտարանում կրթություն ստանալու, երբ նարիկարաններ, Աշտից աշխարհի ղեկավար քուսարի և գրապարտ գրականներ, անտարանի ղեկն չեն կրն պարտան: Այժմ Հայ Կոմիսիոն պատասխանատու յարտադար են: Իր կենդանի պատասխանատու պաշտանայ է յուս — թանում: Այդպեսը Համարարանի տեսում է: Տանք ունի յուրը յարտադրություններ և չի էր ստանալություն: Այնպես տարա ունի էր ստանում, որ անհայտ են յուսում է: Բնույթարանը լեհիկոն է արտար լեհիկոնը քուսարանում չեղել կարևորություն: Մեղ յարտան են փաստը, որ սրանից մի տարի առաջ, երբ Հայաստանում աղքատում կրն պահանջել տարաբաններ, Աշտ Յովհաննիսյանը գրականագույն Փարսոսից իրեն և իր կենդ համար իրեն էր տալու մտաբան լեհիկոնիկոններ, զուսույաներ և ուրիշ թուղարտել էր:

2. Խոսիկ և Կանան Յովհաննիսյան. — Առաջինը Աշտիկոնի կոմսիստ է, մոլորակորդն սկզբում, Մարտիկական սպանություններ նարապան, փոխերի նարապան. անտարան ստանում է 500 յուրիկ շափ մի գումար, սպարում է Արմենյան Առաջին տարը, սակայն մի կուպիկ վարք տալու: Ունի երեք եղբայրներ՝ մեկը Փարսոսից վարչություն սկզբում, մեկը Աշտիկոնից գրականագույն ներկայացուցիչ և երրորդը՝ գրականական Արևիկոնիկան ղեկավարիկ նարապանարարներ էլ պարտախախտանում: Հայոց Հայաստան նույնպես պատասխանատու պաշտանայ է, իսկ յուրը մոլորակորդն մեքանագրան է ԴՄ ր. ունիկոն:

Ղևանքի՝ քանդակ տեսչութեան երբեմն կոմիտար, Չէկաշ տեղում, վերահսկել յանձնարարով անգամ: Այդ բարեքի միայն Քորեկ Յովակիմանն է ամուսնացած և ունի մի փոքր երեխա: Ամուսնացել պետե՛րհարկ-ներէջ, իբր վարձ, ստանում են 1300Ի, բայց և արեւոյս փոխօրհնութեան գանձարկէջ Քորեկը վերցրել է, իր անմեղական կարիքների կամար, 500 բարեքի վրայ ու չէ վերադարձրել: Այդ ընտանիքը իր ընկերա-վան ծաղումով կուլակ է:

Պիտի սունի ծախսէս, որ կուտացելան մի ուսէի թարթի է: Եւ դրա շնորհիւ, Աշխատանքի պաշտպանութեան և Սոցիալական ապահովութեան և ծառայք պետական վերահսկողութեան բարձր դործերը Հայաստանի շահմանը՝ կկրորհացած են այն ժառգ-կանքը ձեռքին: Այդ չ՛իմարդութեանց մի քանի հաշտապահներից և ժառաարիական ծառայողներից գրաւ ժառանք բարձր պաշտօնները րո՛ւնան են Յովակիմանների խնամիները և Կամարեղացիների կողմէ:

3. Ասում Համբարձումեան. — Այս ժառգքը Կամարում է րուշէկիները ամենապարկէշար: Երբեմն, խառնում է նրա պարտութեան, խուճառութեան և շարքեր կենալքի ու գրահարութեան ժառին: Աշխատում են Կամարի, որ Հայաստանի բարձր կոմիտէները, ինչպէս նաև Մարջ Սահարումեանը, ստանում են ամուսնու 183 րուշէկի շահ գումար և զգումով էլ գանձում են: Այթ՛մ ստեղծել: Այգանիան ամենաշնչեկ ստեղծ է՛կը, որ ունի զանկէն և ութ սենեակներ, կաւաւարում է և արամաղլաւան նրան: Անցնալ տարի միայն նրա խուճառից իրողութեան կամար սեղանական պետական գանձարկէջ ծախուել է 7.500 րուշէկ: Ունի ամուսնական խուճարը, որ ստանում է ամուսնական 75 րուշէկ, իսկ ապրիլին՝ 35 րուշէկ: Պետական ինքնաբոծից պղտում է ոչ միայն ինքը, այլ և իր կնիք՝ Մէլլիք Համբարձումեանը և աղայից իրենց գրատները կամար: Ետաքիմական իրականութից այդ սուսը սարում է ամուսնոյ 40 շէր կենեակ:

4. Մուսուսի Սահման. — Այս ժառգք րուշէկի-ները Գոն Քիշուտն է: Նրա րուշէկ երբէք իր պատեանը չի ծանուն: Ինչպէր չէ, որ ժողովօրոյց նրա ծախն ստան է, թէ՛ սպողովում որքեք կան: Իսկական կուլակի սույն է, և, Կամարայի՝ րուշէկիան րարբարն, աշխատատարութեան անհարգաւան: Բայց այդ րուշէկը չի խաղաղում, որ նա արժէ էլ ապահու-ական և ցոփ կանգը վարի: Ունի մի քանի տարբու-հներ՝ և միւսներից րուշէկով յետ չի ծնում: Երկրասում է իր ծանօթներով ու խնամիներով: Լուսնաբեղմունքի ուղեւորանքը այս սուրբ զբաղւած էր միայն նրա սան սեղանի կամար արտաթեան ամանների շինելով: Ժողովօրոյց ստան է, որ այդ ժառգքը իր ձեռքի սակի նպաստարում մի շահագու-տ (սպիկուշանտ) ունի, որը նրա ցրամներով զարք է կատարում: Ի միջի այլոց, պիտի ասեմ, որ այդ ժառգքը բարձր ոչ րուշէկի ծառայողաններին պարտա-պետ է անուանում. կնքելու ժառգք՝ Բայց ինքն է ամենամեծ պարտագտնուն ու արքայցուն:

5. Արամայիս Կրպիման. — Անս մի իսկական ջանքիկան: Սքեկույս ուխտակ ձեռնէրից, այսպէր կրպ-իսայ րուշէկի: Նրա կամար է ստան՝ պիտից ձեռնէկի լինեմ, կողքից րուշէկի լինեմ... Ժամանակին և պայմաններին շարժում է իր կողմը սարարան:

Մարցրոյսին շինուցիկութեան անպարտեան սրբ: Ինտրիգան, ստախոս և անպատեան: Իր կենցաղը չի ցանապատում փողոցային սրբիկայն կենեկէջ: Օրուայ րուշէ ժամանակը արամաղլում է կոյս աղէկներ որտալու: զրա կամար ձեռքի սակ ունի մէկ և երկու սեղեիցուսանք: Պեղեք է սակի, որ Սքեկիմանը կանախտաները շրջանակում էլ արժէք ունի միայն իր Կահպարտանկարանութեան կամար: Նրա վրայ նա չի որպէս իրենց կամախտաները: Նա էլ իր կենցաղով, իր շառչութեանը յետ չի ծնում միւսներից: Այս ժառգքը բարձր յարժարութեանը ունենալուց զատ՝ ամից 500 րուշէկ է ստանում՝ գանաւան ստեղծների սակ: Իր կըրտալը՝ Սքեկիմէլ Սքեկիման Բամբակ և կոնի (Գրախոր) վարէլ է, այնինքն հայ զիւլայցիութեան ամենապարկէի և վախա-րուական միջոցներով թաղանջ կ՛իմարդութեան: Մրանք էլ իրենց Կերթից շրջապատում են իրենց խնամիներով և քարէկաներով:

6. Օձիկի Կրկարանան. — Կովկասի Կ. Կ. մի անգամ, Ներքին դործերի կոմիտար, գաղթականական յանձնարարը նախագահ, Չէկաշի և արժւայց քաղ-վարչութեան անգամ: Այս ժառգք ինքն էր ամենախցում այս սուրայս ձեռքարկութեան և զիւլայսին խաղաղութիւններին և ամենակենցաղ աշխատա-լների մէկ է թաղան: Անէնից վախիտ, ամանից ուղորդել, ամանից ցած սողացող կտուրի բարձրա-տուութիւններով սղտում ժառգ է: Նախինքն ձեռնէկի: Անցալալում, երբ ժամանակները այլ էին, նա կիրք-չիլուտեան սարցուկները թափում աղայցուսանքու կամար, որ ինքը հայ ժառգ է և րուշէկի լինել չի կարող: Յիշեք, թիկուլ, 1920 թիք ժառից որքը Հայաստանում, երբ նա աղում էր այն ժամանակայ կատարութեան աղէ և Տիգ թափում նաւասարե-լու, որ ինքն էլ Կահպարէկի է:

Այս ժառգը սարում է Արմավիրի վրայ, Ամուսայն սկումերի գիւմայ: Աղայտեղ է սեղաւորում կրտսեանկ Տեքեանից զպանալը, ցուցաբերել հայնիկ և յու-սանկարչական զարծիքները: Այդ ժառգը սան զիմացն է, որ ծանօթները իրար քարէկուց զգուշանում են: Սա էլ ճոխ և փաթեմ կենեք է անկարծան յանուն Կամախարէայնի յեղափոխութեան և աշխատատար-ութեան:

7. Արտ Կատանան. — Ինքն ինքնաններ, սոցիալական ծաղումով կուլակի սույն, Երեանի Գաղարկութեմ նախագահ, Ներքին դործերի կոլեկտիւսի անգամ, Կովկասի Կ. Կ. մի և Երեանի կոմիտէի անգամ: Իր կնիք և երեխաներին լքա՛մ շարաթը մի տարբուհն է կուսում: Յովակիման և զիւլէ կենեկի ժառքանցում է: Կատանանները կուսակցականորէն թաղանք ունից թախթա նկարում. այդ սակց թաղանքի կոմունիստներն կան: Բայց կատանանները եպտատարանաւանու պաշտօնական ունեն: Եղարկներով, յոյճերով, կորեկարողաններով և փեսաներով բարբն են Երեանում և ինքնանում պատասխանատու զիջքին են րոնել, իսկ մէկ երկու աղայցուսանքն էլ իրենց ձեռքի սակ պետական կապալատուներ են: Դրա կամար ամբողջ ինքնանում և զպատան, զգոմ Գոսանոյս (Թամանկիներ սուս) սակցով նաւանում են Կատան-աններին:

8. Արտ Կատանան Երեանի կոմիտէ

պատահանաւոր շարուար, հրահանգեալ յայտի ղեմք, հաշուի տպս ու շարժական ծաղուռ ունեցող: Հայրը այժմ էլ երևանի Դանթարի տակ առնուր: Եւ անոս: Քոյրը բարեկամները, կարաչ ու թոյր տեղադրեալ են պատահանաւոր գործերի մէջ: Թէ ինչպիսիք է այրուս, թողնենք, որ մի տկանասեռ պատմի: Իսկ Արամի նմանցին, կոր ես Անչազիցի դատարանին նախագահ էր, ապա ինձ մի գիշարցի-նա խնայելու շատ տպաւորութիւն էր թողել իմ վրա: Ձիտեմ ինչո՞ւ ես կարծում էի, որ սա այն տպաւորիցն է, որով աւելորդ շարժիչ չեն պահւում իրեն, առիթ են որդիներին: Բայց ահա մի անգամ թաշտ ունեցաւ լինելու երաւանքի և ապաւն ծաղի: Իսկ շատ անգամ լսել էի, թէ աշխատատարութեան աշխատանքի արդիւնքը վաշտայն քաղաքական ինչպիսիք փարթաւմ կենսւ են վաշտայն: Իսկ այդ լսել էի ինչ Արամի թերանքի: Բայց երբ տեսայ Արամի առեւ, նրա ընտանիքը նրան ու կացը, ընթացքը քաջ ծաղ: Երբ երևանում ընկալեալի սով է, զբիւրեք Արամը յորս առաջին ընկալեալում ունի՞ կաւարուսն այնպէս, որ Կարի, թէ բարեւոյս Արամիկանն էլ անցնաւոր ունեցած լինի: Այդ օրից շատ ժամանակ է անցել, բայց մինչև այսօր էլ ինձ անարժէք ճաշք է խուս, թէ հրահանգեալ գործիչ Արամ ճաշկարգչական ինչ եկամտութի աղբիւրներէց է զգայարել այդքան թանկարժէք տեսչիկ տարբերակներ՝ սղաններ, պահարաններ, ժամանակներ, սրբանքն և քաղաքականներ: Երբ ինչ ծանկանալիք էր, թէ անարար էր ծառայելու լաւագոյն ծառայելուց, զորքեր, կայսրութիւն և ծեսաբանք ճշդներ: Դրա վրա տեղադրեցի և նրա ստորադ ծախսերն ու նոյն տպաւորուսը արդեօք որ վրան քայ թաշտ չէ՞ Այդպիսի խոսող զիջարցիները այժմ կոչուի լին: Ետտեքն այդքոր թաշտը են և զայն ընկալաւորութիւններ են անում, որով տեսչու, ծեսաբ են կամուսնաներին:

9. Պետեմ կուզեցեալ. — Հայաստանի Արժեքութեան կենտ. վարչութեան նախագահ՝ Կ. կամուսնու անգամ: Ինչի չին նախկինացի է, որուստական Միխայիլ տպս: Միխայիլը մի կատարեալ լրտես էր, 1905-ին արտաքին թանկի զարմիկ պաշտօնակց, որը Արամ Ս. Անչազեանի կողմէն ինքնաբերական տեսողութի: Այժմ լրտես Միխայիլի տպսները կամուսնու են: Պետեմի կարգը՝ վաւանն են պատահանաւոր պաշտօն ունի երկաթուղիների վրա: Երկու եղբայր էլ աշխատում են ընկալարեալի են: Մի եղբորը կարգը էլ ունեն, որ նոյնպէս կամուսնու է: Իրենց կողմ իրենցով սարսափելի տեսլութիւն են ստեղծում զիջի շայ ծաղուստը, ծանաւոր, զիջի տակաւաններ, որովտեսն իրենց շոր աւարակները տակաւանայ շայտակներ են կել: Այդ կարգիւնների անարարական են ոչ միայն ծաղուստը, այլ և կենցաղով, բայց որովս կամուսնուներ իրենց արժեքից և կարգութիւնից վեր զիջել են Կուսի:

10. Կարո շնորհիւսմ. — Տափաւորայ այստանի կամուսնու Այժմ կուսակցական գործիչ և և ընտրուց. Հայաստան թերթի նախագահական կողմի անգամ, հրահանգեալն ապահանգեալն թանկի փոխ վարիչ անգամ: Արդեօք, երբ արժեքական, շատ է ստալ քաշուս: Ինչ է ներկայացնում իրենց այդ ժաղը: Իսկ էր քաւականանում մի զիջք միայն լինել 1920

Թին էր, կր Հայաստանը տից ու ծախիչ շարժուստան թնամաներով՝ արժասակն սից էր գործ ղնում փրցուսմից արտաւելու: Այդ օրերին Համգիւրեանը մէկն էր այն տպաւորից, որով թիւղեանքը ինչպիսի պահելով՝ արժամ էին նախկինից փրկել: Մի օր, ինչպիսի շտեղծ, ես էլ կանչուս է զինորական ծառայութեան, բայց պրպարից մի կից անցարիք Կանչիլով այլտանում է յայտ տու: Եր ինչը ստարակցական է: Սակայն, ընկերներին մէկը նախաւորով նրան, անցալիցը անտանում է մտորից, պատուան և շարժում է նրա երեսին: Կարտ էլ, թէ նախապաշտարով, մի երկու շարժումով զարմաւ զբաւանեակային զիւստ: 1920թ. զիւսանործին խառնում է ընկերակիներին և աշխատում զարւում է թոնանս կամուսնու: Այս պարզից արտաքին էր, որ այս տարի ստանկին յանձնարարութեամբ արտաւանում զբիւրեքին: Պատեւապաշտ ու ծոսք տից է. ան ու ծախ նախան շարժում է, ոչ ոչ էլ իմանում, որտե՞ղից է ինչ միջկներից: Մյա նրա ու կացի էլ մի — երկու կարգի բարի ունիլ տապալի նրա ու կից չէ:

Մեզ ինչպիսի շտեղծ կը տանի, կըլէ մէկ — մէկ թենց շայ կամուսնուներէ այն խոշոր պէճները, որովք քաղաքական սիւնարթիւններ են իրենց կուսակն և ծառայող կարգուստան և նրա ու կացով ծեսաբ է նրան թիւը — Միխից — Յովսէփեաններ, Արամի խառնակ, Լրաշը Դարբեան, պրոպագանդ Անգամ, Պոստան, Քերթեան, Տանտան և քաղաքի սարկուներ: Ահա Գարան: Թ՛մ լի ծոնայում Զօրուս Գարան: Այդ ժաղը կուսակցական կարող ույ է. անկ տից էլ, անկ ինչ — և՛ դաստան, և՛ կարգիչ տակարարական, և՛ թանկակամի վարիչի օգնական: Բայց ո՞վ է այդ արժանաւոր կուսակցականը, նա և իր կիցը, Հայտարարուսմ, Ի՛ն տարի, անարտան են պակել: Այժմ էլ կիցը Կոմկուսի պետերի վկայուս մայրքուսն է:

Երկնց և Ա. Մանուկեաններ, որը թէն ծեսան է, բայց ոչ մի ծեսան ծաղուստը ստում է, թէ՛ երբ Հայաստան եկաւ, ունիք միայն երկու պայտակ, իսկ կր 1920-ին վերջնային տեղափոխել Քիթիլու, Ե լուսանալիք ինքնաբերակ կուսի երա տեսչի կուսարարները փոխարինել կայարան: Իսկ ոչ իրենց մեծապիս ծեսաբ երեսին յայտի վաւանուսմ Արարեանի զոյգերն էին: Այժմ, կր կուստարայի ծեսաբ յեղափոխական թանկարան է պատարանակ, այնպիսի են փոխարինում նոյն Արարեանի մի թանի քաղաքականներ ու մի սեղանը, որովս յեղափոխական Մեսաներ կենան աշխատանքի սեղանի շարք:

Այդպիսի են մեծներ, քաղաքական շտեղծակուս թիւները, իսկ ինչ են փոքրիկները: Այդ էլ թոյն ընկերացող պատակարանը: Իսկ ոչ լուսայրեն ծախսան ին՝ անտանի: Թորմանկիները գիտում են Կարոտակներ: Այս երկրում թէ զիջարցի, թէ քաւուրը այժմ կուսով, մակարայ, քաւուրտ տակով՝ Կանչիլովն են կամուսնուներին, որովք քաղաքականն ու կուսակցին թաշտանցին և իրենց քանկից նրան տից: Իրքո՞ւս զարս Լեւորաստանի կայ Ստոյլին Լեւուկայ խոսքերի մէջ:

— Վտարակուսները պետական և Կարդինի միջոցների անգնող աշխուս են վարում, ինչպիսի խոսքեր անքանակ թոնանս տպաւորի վերաբերումը: ԵՄԻԸ

ՀԱՅ ԿՕՄՄՈՒՍԻ ՀՆԵՐՈՒԱԿԱՆ

ՆԵՂԿԱՏԱՍՈՒԹԻՒՆԸ

(Մամուկ կուշոյեանի պատկերում գործի դասակարգում ամօրով)

Մամուկ կուշոյեանի սպանութեանը անգլոյաներին ցարգազակի կամ արշակունիական սիրբորդի դուռնաւորով ստույլ նպաստով՝ Հայկական ու նրա արքային պահարկը անկէ քան ժէկ ու կէս սորբայ քրտնալուս աշխատանքի կէն լծակ։ Այդ աշխատանքը ընթացել է հետեւեալ հիմնական գործով։

1. Անբրակաւնով 20-ից աւել սասունցիներ՝ դէս ու զէնից, անշուշտ, պատրաստակամ ժարգկաց չըր-րաններով, համապատասխան ժամուրթիներ ու ընդհնէ կէն հաւանել, իբր նախնական զնուրթեան արգիւնք՝ մերթապաւանները կատարած զնուրթային ու հանդիպարտական աշխատանքները մասին։

2. Արդէնպի կարգադրան այդ նիւթը շարժութեանը Դաշակցութեան անուանի կուցին, զնուրթու-նութիւնները կէն պիտի մերթապաւանները մի քանիսի բերաններէջ՝ անասել տանկանները զնով։

3. Անբրակաւն կէն նաև իրենց կեանքով քարոզովն զաշակցական շրջան անհասանդ՝ արշա-նակցական քարտերն ու խորագրեանք անաս անց, որպէսզի արանք բերանով հայտնայ ասան Դաշակցու-թիւնն ու զուրթանել խորհրդային բիշտանութիւնը։

4. Եւ որպէսհետև այդ ժամայարգիկ անասբնակա-նները իրենց ամեն մի քայլը ուղղում են հիմնարկը 100% -ով զուրթանել անասանքով, զրա համար էլ ժէկ կէն դաւն ցարգ կշականները և այս ու այն դիւրեց քաղաք կէն կանչել, զնա սարկի ամօրն, մի քանի անգամ, զհնգանի զկաներն ու զարտը կուշոյեանի, որպէսզի նրանք զատարարութեանը հանդէս զան իբրև ժամկետի քանկաններ, որանք խաղաղարևոյ համար խորհրդային շինարարութիւնը՝ գործել են անցնալ չընկանով երկրի ու Քարտիկի մարտիները շրահան-ներով։

5. Անհրաժեշտ նախապատրաստական աշխատանք-ները շարքին էր պատկանում նաև այն, որ կովկասը Դաշակցութեան նախին սուրհանդակներէջ դասանան Սփան (ի պոլսիցի Սփան Սարգսեանի) 1925թ. մարտին Արա. Յաննանուզովով ասան զնուրթաները մի յայտարարք էր բերել և սկսող եղան զան շարժանները էր արել, որպէսզի նրանցանի արդէն իսկ զպատասխանը պարունակող հարցերին սոյն վաշիշով պատասխան ու արք, թէ ինչպիս Դաշակցութիւնը արտասուժանից Քարտիկի վրայով զէնքեր է ստացել սերբորդի և պատաստութեան նպատակով։

Եթէ արանք վրա ուղեւորանք և այն որոշ ամբաս-տանութիւնները, որանք մեր յնգամբարակի պատմու-թեան հն անակեր արշալուսից իսկ Քոթովէ են անշակցական ինքուները բնիւրդարտեսել և սկսածս-րի զնուրթարթութեան ու ժամանակից զանարկագնան յնգամբարականներէջ, պատկերը կը լինի կատարեալ։

Այս կարգի արտասուժանութիւնը էր մտք-

կեանքի այն յայտարարութիւնը, թէ անբաժնի փաշան է սպանել անէլ կախարար Կարնիկաներն։^{*)}

Դատարարութիւնը, որ սկսեց Հոկտ. 25-ին և օրական երկու նիստ ունենալով՝ անց մինչև նոյն ամսի 19-ը, մեն հետաքրքրութիւն աստիճանները բնակութեան և Հասարակականութիւն զնամանա աստիճա-նից յարանջող ընտանի Հասարակութեան մէջ յարա-պիւս և անըզդիպական մտղարդները մէջ ժամուրթ միջոցով՝ ընդհանրապէս։ Այն հանգամանք, որ զարմըք զաշակցականները անուանով էր հուշակն, որ զարմըք կարմիրով, զատարարութիւնը քայ պիտի անկը զանուածային մերթապաւնութիւնները իրական զրգապատաստը, էլ անէլ անհնազանց Հետաքրքր-ութիւն։

Ուրցի այց, Հետաքրքրութեան նպատակով էր և այն, որ, սուրհանգի, կանուխաները նման զանչաները ժամանակ արտաքին աշխարհի փոշը ու աշխարհ խոր-հրդատը կերպարանք զիսան սոյլ գործին ու իրենց շարժանները, որ անհամարապատ անհասն էլ ուղղում է մի անըզը անգամ անսանտան լինել նրանց ներթական ինչկատակութեան։

Անս թէ ինչու համար ինչպէս ասոյնք նրանով, աշխարհ և ինչն զմիջին նիստը պիտանան Քարտիկի զանչիւնը լինել էր։ Սանդուկներն է վար մինչև փոքոցը, քաղաքային աշխ. մտաւորն, մայրիկն ու պաշտան մարդիկ ինքս կէն ասում. ամեն ոք ուղղով էր ասում նարէլ ու ներս մանել և կամ զէ՛ք բերնիս ու ասանչիտ անանել ըստանալաններին։ Եւ ինչից ասան լինի պատանում ժողով քարոզարք զարգապատէ ուսա քանակայինները՝ սէնները ու ասիբը խաշանման, գրուում - գրուում և ուսանան յայնչանքները նապէ տակ...

Եթէ կովիտը եւ կամ թէ չէ արտաքին որնչ նշան ունեն կանուխար լինելը հաստատը, լինի այն կարէլ քանկանակ թէ մի պարտիկէ՞ ասանք ստոր էլ ներս եւ զնում կարմիր ժամկէլ սորկական զնաները և յարգովն զպիտ տակ. իսկ եթէ՞ աշխարհին չեա, թէկուց ասում էլ մտկի լինի, կարող է պատանել, որ ասինները ցանկանան զոչ մի որոշ ժամանակ, մինչև երկու ժամ թէկուց զարգ զարն, որպէսզի կուտակի այնտեղ Հասարակութիւնը, սորիպան քուտի զզգի զտուր, և սէնները էլ իրենց ուղածը անեն...

Սա, անշուշտ, է մէջի այլոց։ Սակայն կոյս և մի ուրիշ և միջև յայտն. այդ այն Կատարարութիւններն էին, որանք Կատարարութեան օրերին սկսանթեան

*) Կարմիրկեանին սպանող եղբայր Տէր - Միմոնտող մի խիստ նիւթում նիւկայացրց Էտորի. Հայաստանի խնդրագրութեան՝ ապագոյեցով, որ Արամը, ինչպէս, առ հասարակ, Դաշակցութիւնը բարոյակն սնկնկա-րիւն չեն ունեցի այն պատկարիւնից, որ ինն է ծրագրել ևս արել մի խարս անկանալով զնիւրթիկ նեա՝ շնչեցով միամամանակ իր պարտան մէջ, աւ կար-նիկանց յնայն սպանելու նիւթոյց կերպը արշա-նակայի իրկիւնանիւն էր, որը այն ժամանակ Ալեյում հաստատիկ լսելէ էր Քիւնիւնի Կատարարութեան։ Այդ կերտուց միակ օրս շի-տուրի, արպիւնակ յարգաբարձիւնը ասարարկել և նպոկնանի մասից վրան զարտարտիւն անեն, իսկ եղբայր չի ընդանի։

Հասան Վերսիբը: Հայաստանի անբող երեւոյրը
 բոլոր եղբայրները միասնականակերպ յայնչութիւն
 ստորոջ յասակ ձեռնով: Յզրտես, սրբաբն, զատա-
 վարութեան որ մասն էր, որ նրանց շայնչութեան
 երանջներ պիտի հանդիսանար: Հարցաքննութեանց է
 ոչ մէկ կոտորածներ զարկ բարձրացնելու և կամ
 նրանց դործին սատարող արածները շահեկան բաներ
 շատց, մեղքն զգանալովներ ջրազնայն, ինչպէս
 կոտորածներ իրենք են խոտորմանում, աստա ջուր
 ստեղծն: Բայց ունենալով Հանրապետութիւն և աշխատեց
 իր սեղանում շոյց տալ: Ի՞նչ ո՞վ յայնչութեան սարսու,
 և կամ այն զատավարութեան ընթացքին, բաշխելներ
 իտեղբոր ստան, ու՞մ մտնան վերջին ջրազնութիւն-
 ները պարզեցին՝ Դաշնակցութեան է թէ բաշխելներ:
 Հայ ժողովուրդը, յանձն Դաշնակցութեան, այժմ,
 նրա է պարտան է պատերազմը դաշնում՝ սեղն
 ստալով ասու և թիւրք միտցնալ գրոհներին: Բայց
 Դաշնակցութեան և նրա ազգային անկախութեան ու
 պետականութեան զմտնածները աւելի ևս խորացան
 ու սրբաշատեցին: Այժմ միայն ժողովրդական Հոծ
 մեծամտութեան կրօնով և ինչպէս, աւարախառնար,
 կարող ենք տեսնել այն, թէ, սարսախառնար,
 այնքան էլ պարզ չէր մեր Հանրապետութեան խանձա-
 րութային արեւին: Այսօր ասու Դաշնակցութեանը
 յայնչութեան է բարոյապէս և գաղափարապէս: Եւ
 դրան մէ աւարաք պերճարտ սպառնալ զարձաւ, է մեն
 ցառ կոտորակ սահմանափակ մտածողութեան, նրա
 սարսախ ջրազնարակային զատավարութեանը, որի վրա
 ի՞նչ յոյսեր ասու չենք զգնել:

— Դաշնակցութիւնը երբ կարիքը կարգաւորել ժողովուրդը,
 որովհետեւ կարգաւորել զանցանակներն մէջ այնքան
 լայն գործարար կարողութիւն իր օգտին, որքան կարողութիւն
 երկրայ զատավարութիւնը: Եստա սեղնն ու իրական
 կարգաւորութեան, որ Հանրապետութեան ունի
 եղբայր Հանրապետական Հանրապետական մտաւորա-
 կանութիւնը:

Եւ ի՞նչպէս, Հանրապետ որ զատուող ընդհանրը
 չեն ծել Հարստան սեղնայով զաշնակցութեանը, չեն
 ունեցել կոտորածական կուտ զատախառնութեան, չեն
 սեղն լիակատար կամ յոյնիկ մասամբ զաշնակցական
 զազգաբարեկան ուսանումն և, կարելի է ստել, մեն
 մասը յետ — բաշխելներ սրբապատեութեան շրջանում
 միայն Հաղորդակցել են եղել մեր կուտակութեան
 ընթացքին կենսոյնն ու աշխատեցնելներ, այնուամե-
 նային, ըստ երկրաների մեծամտուտ պղծակներ, նրանց
 է վիճակի նրան պակաս իրենց կատարելապէս վաշխուլ,
 զատախառններ մէջ ընդհանրապէս կուտապատ ու շարժ
 և զատական կազմի և հասարակական մեղադրողի
 իջազգրտի եղբայր հանդէպ՝ համարակ ու պղծակներ:
 Նրանց տան զտախառնութիւնները շափազանց
 սրբապատեութիւն գրութեան մէջ են զնում զատախառնութիւն
 և վարչարակում զատական ընտանական նիւթը:

— Մեղադրակ X, զուրք է՞ ք ստել, որ կամեան
 է մեզ հրահանգել, կամ կամեան է մեզ գնել ստել, որ
 սեղսոր տեսնը:

— Ո՞ր, ևս աշխուհի չեմ տեսնել:

— Վիճակ ջրազնայն, զուրք է՞ ք ստել, որ Փարսիցի
 Ելանանը մեզ ուրիշներ չեն զազատակ ուղարկել է
 երկիր, որ սերբարտեւ կոտորակները:

— Ո՞ր, ևս աշխուհի չեմ տեսնել, որովհետեւ
 ինձ չեմ յայնչարութեան չեմ տեսնել:

— Քաղաքացի Ղազար* (Քիրտ Ղազար), զուրք
 գիտէ՞ ք, որ մեզ պիտի սպանեն:

— Ո՞ր, ինձ ինչ՞ պիտի սպանեն:

— Դուք խորապետ եղել է՞ ք:

— Այո՛:

— Դուք զաշնակցական եղել է՞ ք:

— Ո՞ր:

— Քաղաքացի Արամ Դաւթեան, զուրք զաշնակցա-
 կան եղել է՞ ք, մտածեցել է ք զաշնակցական կրօ-
 ներին: մեր փախուտական ամեններին կազմ ունեցել է ք
 զաշնակցականներին:

— Մտածեցել եմ կրօններին Արամայի նախատում,
 զաշնակցական չեմ եղել և որեւէ կապ չեմ ունեցել
 նրան հետ:

Նորից հարցնելի է պատասխան Ջուրեղին ստան է:
 Վեցել եմ զաշնակցական միջին 1921 թիւը: Տեղեկու-
 թիւն չեմ էլ ունեցել, որ երբեք կազմակերպութեան
 կար:

Ու այսպէս անվերջ, Բայց այս բոլորից յետոյ
 Վերսիբը: Հայաստանի մէջ զատավարութեան կար-
 ցաքնութեանց բանում կարողում ենք, որ, իբր,
 Ղազար տեսնել է, թէ ինչը զաշնակցական է եղել:

— Քաղաքացի Քորտան (Սահակ, վրչա), մեզ
 կարծիքն ինչ է Դաշնակցութեան մասին այժմ:

— Դաշնակցութեանը իբր կազմակերպութեան անե-
 վիթ չունի թէկ, բայց իբր զաշնակցար կախող նստել
 է Հայ ժողովուրդի հոգում: Կա Հայ ժողովուրդի ազգային
 գոյութեան ու անկախութեան զազգաբարեկան է մթն
 այսօր Հայ մտաւորականութիւնը որոշ շարժով կապու-
 է խորհրդային Իշխանութեան հետ, զրա պատճառը
 պէտք է որոնել նրանում, որ այն Իշխանութեանը
 ստատարում է (չակերտները ինձ են) այն զաշնակցութեան,
 որին ձգտում էր Դաշնակցութեանը: Խորհրդային
 Իշխանութեանը սարքն մեծ շափով ստորք է անել
 Դաշնակցութեան զմեծով նրա զրան Փեղծբարեկարգին
 և, առհասարակ, պղծակին հարցում:

— Ինչպէ՛ս, սղիտ թայլ արեւին խորհրդային
 Իշխանութեան մէջ, մեր կարծիքով, բարձրական
 զեմհարստական ազատութեանը մտածելով, խօսիք...

— Երովհետեւ խորհրդային Իշխանութեան մէջ
 զատակարարային պայքարը զաշնակցել է, պէտք է,
 կարծում եմ, Հայկոյնի կարգով զեմհարստական
 կարգի մտցնել: Արդէն այս վերջին մի շառի ստեղ-
 ներում մենք այն էլ յայնչեան տեսնում ենք, համեմա-
 տարաբար խօսիք ազատութեան կեմա աւելի կայ, զան
 ստալը:

— Դուք ի՞նչ եղել է՞ ք, որ Քիրտ զաշն է կուել
 Նիկոլայ Նիկոլայեւիչին, Սուլթանայի և Իթթիհատական-
 ներին հետ:

— Կայ, եմ միայն ձեկայում:

Նորից են ստան և մտազնանները, ինչպէս նաեւ
 կենսակերպ բարոյ անկախները: Այն զազգաբարեկաց
 միայն Բուզաշխիւն է յայնչեան Քիրտից...

*) Երանակցական է, որ ամբողջ զատավարութեան
 ընթացքին քրտակայն Կապուտ լայնածանց ո՛չ մի
 անգամ:

— Քաղաքացի Բուզազեան (Բուզազեօ), զուգ գրե՛ք, թէ ի՞նչու համար չկարողացաք ճանաչեցնել Ընդհ. ժողովին, հարցնում է Ստեփանոսեանը (Ճեղագրաբ)։

— Այ՛ր, սրբի՛նան Ռուժմանյանը չէի յայտարարում Ճեղոցին նման համար ճանաչեցնել ի՞նչու առաջ։

— Ո՛չ, աչքդեհ չէ, որովհետև Ճեղ անդիկացրել էինք անխնայ, որպէսզի Ճեղ Ընդհ. ժողովին չընդունեն իր կազմակերպիչ ճեղը։

— Քաղաքացի Սեփեմ Գառարեան (զուսանան սուրհանդակ Սիմեօ), 1920թ. գարնան Ար. Յանձնաժողովը արգել գրելու Ճեղ վարչական կէ՛ք ձերկախելու նամակները հետ ճիւղին, հարցնում է Ստեփանոսեանը։

—Ո՛չ, ինձ բռնել է միայն օտարիակութիւնը կատարելով իրը մարտնչելով, բայց ոչինչ չըստե՛նում ճեղ օրից յետոյ ազատ արձակել։

— Արտափառը Յանձնաժողովում զիջ ներկայարարել են սուրհանդակ Ստեփանիկն...
— Դուգ էնան՞չ էիք որ... (ընդհ. ճիւղաց) զուգ կ'ընէ գիտե՛ք։

— Քաղաքացի Ստեփանոսեան, աչք անդիկութիւնները զուգ ո՞րտեղից էք գառել, հարցնում են Սեփեմեանը, Արաքճեանը։

— Ձե՛մ կարող առել։

Ձեմարտնչելու համար նման նմուշներով մեր թղթագրութիւնը, ըստականական արտաքնով ու մեր կողմից ընդգրծնէ այն, որ հակառակ ինձամբողջ պայտասան զգաստարութեանն է միտմամտակ այնտեղ զատուց կամ իրեն վնաս կանչում անհասանելի մեր, ինչպէս և շատ շատերի, սպասարութիւնն այն էր, որ այդ զգաստարութիւնից միայն և միմիայն Դաշնակցութիւնը շահեց, և, բնականաբար, մարդիկ երբեք չաւ պահեցին։

Չար չէր, որ Թորոսեանի հարցաքննութեան որբ հասարակութիւնը առանձին թափով էր ներս կիտել, և զար լուսեման զարմա՛ր ամբողջ զարչիկն ակնաշուշուր էր լինում մի քանի ամիս առաջ Դաշնակցութիւնից հետոյան Թորոսեանի քերական այնպիսի խոսքերի, որոնք զգով մի ժողովին առին, որ նա նոյն ինքն օրհնակարտարը Թորոսեանն է։

Դիւրին բան չէ, նոյնիսկ մանից հետոյ անգամ զին է, հասարակութեան առէն տուրք առլ որչ չարիք ընդարտութեան։

Անպարտից այն ակճիճիճ տուրք, որ անպատասխան է ԵՍՄ միջին հայկերը, խնդրել է ժողովարարութեան արտաքնութիւնը, սպախալին ամենամեթին ցեփուրներն էլ վիճակի կը լինեն ամոքել թայգութիւնները այլան արտերը. աչք ակճիճը շատ արեւ կոչեցրէ, զիսց այդ օրը, որ, իբր, ինչը մահաճեմը հրապել է։ Ապառայ զրան այն, որ նա աչք արանից արտերը օրից կերտացան Թորոսեանի գէ՛մ, և Վարդաբ. Հայաստանեան, իր կէնքում, իբր յետեկ լուսանքեր թափեց նրա գլխին։ Ապառայ զրան, որ Գովհոսէօ կենտեփե՛ր կողմից կարթեանը պարտական նկատարութեան արտ. Երգիկեանի, որի առաջնակից Թորոսեանը զճիւղութեան էր շրտեարար. սպառայ զրան, որ անկերը ճեղ ընթան աչք որ ստա՛ւ էին. ՎՆՆուստի մի փոքրիկ զգովարար՝ (իսկայէն հարցաքննութիւնը զրիկարարի թոյժ կ'երթ) և Սեփեմեանը տակը մնաց։

Մարդիկ ակամայ լինեցին 1919 - 20 թվականները, երբ նոյն զարչիկում հասարակական բուրբ կուսակցները լիակատար ազատութեամբ իբր գլխ կին զուսք գառել, վիճում ու զարմարներ էին պարտը։

— Վնասիլ երեսն է, որ սա Մանուկ Մուշեղեանի զգաստարութիւն լինելուց անկէ Դաշնակցութեան զանտ է, եթէ աչքդեհ է ապա Ձեկախ քառարանակ ընդերները պահանջում են. որ երկն էլ ընդդէ զատնուս. յայտարարում է զատարարին Հեփեմիճ Մուշեղեանը։

Սե ո՞ր մի ծպտան. բան՞ա՛ր է կերել զատարարը, որ ընթացք տայ այդ պահանջին։ Ես գիտե՛մ, թէ ու՛մ պէտք է ընդել զատնուս. մարդիկ կան բանում, որոնք մի խոսք անկամ թաւակ է զատը օրից զուսք լընելու. մարդիկ կան այնտեղ, որոնք ճեղ ճամ պատախանուս համար իրենց կենտից են առել...
— Որքան միմահ է Թորոսեանը և որքան արժանաւոր զատարարը, որ եթէ մի զպափար կենտանակ է ու լայն ժողովարարականութիւն ունի, թէկուց կարգադրուցորէն նա աչքը գրտութիւն էլ լուսնեայ, վարչ կարող է զարեմակ ապրել։ Դաշնակցութիւնը թէ իբրև աչքափար և թէ իբրև կարգադրութիւն շատ արժան է անկարգից. և ո՞ր մի զանկամութիւն ձերբակալութիւն, թէկուց սառ անկամ իբր յայտարար և ո՞ր մի թուլի կուսակցական կենտը կանդեցնել չի կարող Ընդհակառակը, կուսակցական շարքերն անկէ կը յառանան, աշխատանքներ անկէ կը իրթանեն և հուսնը կը թաղարարանելի։

Այս իմաստով թուլեփեմից բուրբ տեսակի աշխատեցրէր, զատերն ու զատարարութիւնները. ձերբակալութիւններն ու աչքարները, մահերն ու մահամիտները մեղ համար, անկէ լուս, կենտանակութեան և ներշնչման աչքերներն են։
Այս իմաստով ան Մուշեղեանի զպատեմ համար պատրաստան գառելու - զատարարութիւնը ուսմի պայթիւն էր, որ կկուս կոտորտուս տառաքանուր շարքերին անկուս, որ չընթերթից այն կողմ՝ Դաշնակցութեանն է...
Հանցացուս այս բուրբը մեր երկրի ամէն ճեղ յիշուցի. բանուր ու վարժարար, հանցարար և ինչ՛ կոտորուցը, այնտեղ, որ վերջինն շուր քր զարեմի սպորտութեան մի թուլի անկամ մարդը չանցկացրցել վնաս շարքի մտելն ու զրուսակցով զու զերջինն Դիւստի ներկայանալու պատնելուս անձ զարչակներու, իմ մահամիտն ընթերցման պատնե մահաճարեղու, այլ հետեկիով զար լուսութեան մէջ հարի. իր զայտարար զպայ հասարակութեան՝ զիտում էր մահապատնի նկատելու անկամ զատարարութեանը։

Ինչպիսի, ինչ զրուսի երեկուց էր հուս. ԵՍՄ ճամբ 10 ու կէտ, երբ ամբողջ Արտարար - միկն Ձեկան ստակը նարեկին Ռոստոմեան փոքրից անկերը միտում էր հո՛ւ թայգութեամբ։ Ո՛չ մի տեղատարութիւն կրկնպատկարում անկերուց, հրագրանքերը թոյ պատրաստու հակառակ բանեն և վարդեր պտան - նրանց հարի կարող են զեղ զել մայթի գրա՛ւմ Արտարար խաչակուս փոքրիցի անկերները իտելն և կարգի պատնե զպատնե՛րով առաջ կարել, զարեմայ զու յամուս և և կարգապատն և վերջին հարցաքնն ճեղ քառարար կենտերին, որոնքն ճեղ մահան, մեկ արտարար

ստաց ստացանք քանտարկութեան վճիռը չառնակած՝ աշխարհ թիթի, անտարբեր ու արտաբայց գիտու են գեղեցիկ Զեկան:

— Երբեք չեն նամարանքի ի կամար սեղի մահապատեր. Զեն նամարանքի նախ երա ումար, որ բարբառին շարագեց հեղապա սերբը ի իյն է. ինչ ու. Պարտապէն նարանեանն էլ նարբ շատ լաւ սասող թէ՛ գիտանակութիւնը աղբիւրի գաւեշտակեան լերը, լիւր զհոգեք, որ չի անի. նա այց բանու գրու հոտը, միշտ ինչ ու լաւ է ստացել կամ կել. իւր ի ինքնոր ներկան լիւր, անկեղ ստաց գրեթէ որ ու ու գե՛ն պիտի անը. Աւ Նապար անտակ միւս ու ստառ պատմութիւններ բերանն ընթան շրթն : սքն, մեկն Ե՛ Զ մատուց յրաւարը, երբ Կենտարկութեմ քաղեց Զմեան վճիռը:

Շատ ընտրու է, որ գտարանում ընդապարտութիւն անող Երբեկաներ, որ փրփուրը բերանն ընկեր գտանտրեկերից պահանջում էր Նապարանի արկի ստակ տեղ շաղջ մեղադրութեանին՝ Կենտարկութեմ նիտում գե՛ն է գե՛ն ընկն մահուան գործարանն:

Բնոր է և աքն, որ մի շարք ներածական ի նկարու անենարաններ, որոնք կարգապէսցին գտարանի նարանակ Ազրափանկի կողմից գտարանի վճիռ մէջ, թերթում յոյս շեանան. այլ շատ կարեոր է մեզ անար:

Վերջացնելուց ըստի անելուր չէին, թերեւ, ասել, որ գտարանութիւնից անկար սեղն ինչ, ինչպէս նախ վճիռը, նախապէս սրբում էր Յեկարում. և բացի Ազրափանկից, որ, բարբի վկայութեանը, պարեկ ընթանալան է, մնացած երեւո անպատեր, որոնց անունները չէլան ասած լաւ չիւնու ու ինքուրթի. է թերթին նախ ու սպանող զրեկ, սրբութից արարաններ կն. Բարբառական ասացանքով աստուծո սասար:

Կան, բացի Նարանանից և Տրդանանից, Նասան — Ջարանան ու, մահապատեր, Գր. Ջարարը. անյի արկն նառարթիւն էին մտաւարանում: Ջարարը խորհրդային իշխանութեան գոյութեան ընթացքին շատ սեղան է շարք է գործ գրել քառասունական իր մատութեանը և սակ մեծանակեան Նարբարաբանութեան. ընկածս նարարութիւնները սրակում է ի սեր իր դրանքի շատ ու գրեթէ և զապապաղել է, մնացած երեւո անպատեր, որոնց նախընթացական մտութեան նարարութիւնը իր քաղցող Թար Ջարարեանի պաշտպանութիւնը. Այլ կարգի մտաւարութիւններ պատմաւորի նա նախկին իշխանութեան աշխէ էլ ընկել է, և ներքին զառը յարար ստիթ էր նաւ նամար վերականգնելու նամար էր վարել. երա և Երբեկանի նախորդ անհեղապարկի մտերն էին անբողջ անպատերութեան մէջ և անկեղ սակից գրանքով ընդունելցին նաարարութեան կողմից...

ՄԱՆՆԵՂ

ՄԻ ԶԱՅՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴՐԱՆՍԻՑ

Նոյնք. 26-ին թիֆլիսից գրում անհատական մի նամակից, գրիթէ բազմա, զարգում ենք նախնայ կարգը, որ վար կերպով գոյն է ստան, թէ մարդիկ

ինչ պարմանելու են սպբամ խորհրդային երկունիկ լ խնայութեան ներքոյ.

... Խառնելը ստացայ. գիտն ուրան — Ասկանանի որմարանի մտա... Դատ բան ինքնայ, շատ լին լին սրբան: Զգնան սրբան մեծ միտքարարիւն ստ գայ. մեծ միտքարարիւն, որսիլեան մեկ ինչ չգիտեմ այլ անապատու: Մեր մտքի հայեցողքը ի բա՛ն է կաշկամուտ. որ Բարսի յի. Ջուլիայի և սիւսայի դէպ ի նկատում: Այս. սիւսայի, գրեթէ տրան լայ, լայց ի՞նչպէս գրեմ, բանի որ կամարանն է, որ կանակու անեղ կր հասն կամ կարմիր անպարկարայի անեղ չի ընկն ու զրոյտ ստիթ պէս և կարի. Զգիտես, սրբա՛ն իմ նամարացի բոշնկան նարան ու սաղակայի, անկան նամարից, Լա՛ն գուլի եւի Երանց թերթիկից: Խարակակ օրերին, սեթի նիւ սալիս. գուն նախնապատեան պատուարիւն ար խոտի, մամուլի, տեղապիտուքիւն, ծիծաղ կար: Խառնակից կերակացում եմ, ի՛նչ դու՛ք գեղ չէ՛ք պատուում պակեղիցացնել, թէ ի՛նչ է մշակուում պեկ խորիպային իշխանութեան տակ: Յիշաւ մ ես իր օրեր Միքէլի քանուում, չգարմասու, կը՛ր մ մ. որ այն մամուլակ քանուում մեկ ուրիշ պատու իմ. ետի երային Կիտիլինը մի մեծ Կիթիլ: Ե...

Նապատամից ես կարկում: 2 — 3 տարի է, որ Լեւացի եմ այնու զին: Ի հարկէ, միշտ հետաքրքրում է մ կող — գնաղից: Զգնան, ի ի զգիտ, պակեղեան լիւրից իր կար պիտի գրել, իսկ այլ հնարաւոր չէ: Ի բանի խոտով՝ կոտուում, Զպա. կոտուար. կոտու օճակութեան. Մատան, Բաշկուղայ թիւն, Ախարան, Վրացեան, հատիւտան, աստուտարիւն, ապարտիւն, լրանուութիւն, Արե՛ֆի գիշերներ և այլն այլն: Ան զնարան Նապատամում տեղի ունեցող լինարտակում աշխատանք, որի մասին շարունակ լաւ ու խոսում եմ: Ի հարկէ, Երբմամբողջները ու արխանապետները նախ պեղանք տեսնելու և բոշնկեան հիւրանարարիւնը վայելուց յետոյ տակուամ ի ինկում գուլի — հայց կորացում է մարդկանց, այն...

Գրաց նախ մի բանի Լեւոյանը. Դիլիլիանի շրջանում է ընտանիքի 15 — 16 տարեկան գաւալը շարունակ անտան է տարն և ընտանիկակ գրողներին մասն կուրում Զէկային: Ի վերջոյ, Զէկան անբարակում. ընտանիքի միակ այլապատու անեղ. լրանս պատմանու են հարսը և վեց ամիս բանու նստեցում: Կար — աշակու մի պիղում կոզքիթը բոյն է տեղ թոյր ու իր կնիակցի, իրեն ամուսիններ: Երբակի շրջանում ինչն երկրայաթմ, կեկեղում, մի կիրակի, պատապար մամուլակ կոտուումները նաւաւաւ՝ իրեն լուսն ևն գրում 2 — 30 էլ և ուժով իրարի՛ք ինչեղեցող նրա են բում: Որք՝ մասին գրեմ. անա մեր շինարարութիւնը...

Գրում ես, թէ Երբակի աղերը լար վիշտ է լատնեան յոյրիդ: Չե՛մ կասկածում: Բայց ի՛նչու Լեւոյի. այլ վիշտը ես շնտառ Նապատամի մի բանի Լեւոյարմից երեսին, որքէ՛ն աղեր օրերին եկել էին: Ի՛նչիս իրը թէ գրեմով: Կրանց գիշերային իրանանները, Զէկերն ու շապարթիւնները ցոյց լուսն, է երանն էլ վիշտ է պատման: Աւելի ստացին լարին, երբ լարիկէ թէ մի բան ընտանիքներ

գալիս, գնաղիմ կայարան տեսնելու և մտնեա՛նա՛նու-
րիւմներն իմանալու: Երևակայիչ, ու ի հանգիպցիկ-
Ղ. — ի ծնողներին: Լարց ևս վարձ անելիս խնդ
ծերունին յորս կողմը սարսափած ծախելով՝ մտնեալ-
ճեստով ամենեւ իր, որ թափուց մեր գլխին: Ե-
նե՛նու՛, նայիկիչ, նարցիլի է: Բ՛ալա՛ն, սասց նա՛
չարսած շարքը նայելով: Ի՛նչ քրտապղծ յիշին, տես-
ապաւորիւն և անարդարութիւն չէր մնալն, որ
չկատարէին եւ անխեղամբը, լաւ կըր, որ քանդուց-
նամա՛ն, նամա՛ն, խորովեցին դրանք ձեռնէն: Դրա՛ն
տեսելով՝ ժողովարի յայտ ամբողջացմանի վրա է,
տեսն Երկաթաղուցիւները սշխատու էին անբեւեմ
շրջամենում:

Վրաստանում տեղի են ունենում ձերբակալու-
թիւններ և գնդակահարութիւններ: Ժողովարդը մինչև
օրս դեռ սարսափի տակ է: Բաւական է մի փոքրիկ
կտակած — իսկայն դէպի բաժառ և այլտեղից՝
Ռուսաստանի խորքեր: Երբեմն էլ բանաստիկալը
տառվ — ձեռով կորչում է: Մնաղնային ստուգ են, քե՛-
զիչըը փախել է...

Վրացիները հայ լակեղների նման են, որոմք
չարսում են Մոսկուայի կրումամով: Սրանք անցն
իրենց ազգային ուրյոն քաղաքականութիւնը, որը
կրքերիս պարզուց այն քանի լսնդիրների ժամանակ:
Արդե՛րանը անցի յօլտակ է, որովհետև րիկաններ
Քե՛նու՛ն է կանգնած: Վարքարուտ, Բազում, Գանձա-
կում, Նախիչևանում, Ելալիսում և այլուր, սր
քրտութիւն կայ, վիտում էլ տեսնական սպանմբը:
Աջաշտանանմբը, տակնական շատակ գործակալմբը,
իրքն անտարակամմբը կայն: Կրամք կանոնաւոր կեր-
պով սուստմասկտում են իզակլան և իրա կարողակ-
ցութիւնները, կայապանմբը, կամօրքմբը, երկարու-
զիները: Այց գզում են քոլչեկիները, մասնաւորապէս
հայերը, քայց ոչինչ չեն կարողանում անել, որովհետև
Մոսկուան չի հետաքրքրում գրանով և իոլկասից,
տատնկապէս, հայ քոլչեկիները գնացած դիմում —
բաղձները մնում են խաչիչի տակ:

Այստեղ յամալի ստու յօրնի են տարտուում
ծաղոլրոյ մեք մլօ օր՝ քէ դայանլայական դիվալայները
քոլրը Փարիզի հիւանդանոցներում են: միս օր՝ քէ
Անքարանակ, իրքն փայտու, հեռագում է մրանասայից:
Ջարտանակ մայրիկի են: ուրիշ գործ չի մնում: Եկիլի
սեւեմանները անտար փակել են և ժողովրդիկ նման
հեքիտարնոլով հն կերակուրում: Մէկ էլ անասար տարու-
ծեցին, քէ մարգեք անցի է կայմարի մարգեքիների
ձեւեր, Սիլրիան՝ կարմիր սիւրճայիների, հիսմասու-
յում կտուցնտարակ չեկարդում է եղել, Էրնդնուում
կտուցնտարակ ձեռնով քանտարակ է անցիական
կտուցնտարութիւնը: Ահե՛նէր գլտեմ, քէ ստու է, քայց
և այնպէս լուսմ են նման պատուութիւններ: Ահե՛ն օր
մլօ նր գրտուութիւն է շինում...

Նամակս երկարացրի՛ մտածելով, որ քեց և
այդպիսի երողներով համար հիւանդանոցական հոգաններ
են յորնոլայիլ իրականութիւնը: Մի երկու անգիս
տուտ է թիլիլիսի և նլանակի թերթերը շատ քրտուցիլ
Ղափանցի Գերտտանով: Ջարտեցին ամեն յանդ, որ
լու եղել և դարձանլուսում իրօրի անգում և շատ
կարևոր փաստարարիք է յամակել Փարիզի քոլչեկիան
մարտիմներին: Ենքում սասք, շեքում էլ կտու աղբը

մեղ վրա, որովհետև գարաբաղցի և զանգեղաբցի
կտուցնտարները տարածեցին. քէ սա Գերտտանի Բայու-
նանն է, քայց չետայ պարտեց, որ Գ. Բայուսանը
զափանցի չէ, այլ շարչեցի և այժմ Թալիլ է: Բանից
ծրկուց որ Ղափանցի Գերտտանը եղել է Լոդնեի
միապանը և մի անգրաղուտ մարդ է, որին շահագործում
են քոլչեկիները իրենց տրտու կապտակների համար:
Այլ մասնի դո՛ւ անլի լաւ կլանուա՛ւ, քան մե՛նք՝
խորքորայիլ բանտարկեալ քաղաքացիներ: Եւ այլ
մարդս համար համարձե՛ն ուղտու, այսե՛նա թուրք
մլտուլ... Մրտուից ելարկայարտ քոլչեկիան շինապա-
յական գործի մեծարկութիւն: Փեղ քարեղները շատ կան,
լայց որի տնուր կարող են գրել: Մառ գաղձ նմ
գրում համակց, աւելի զգայձ, քան իս ու դո՛ւ գրում
Լի՛նք Մերէլի թանկից քանտուպետ փարսուլ տրով...
Երբ կտու խորանակի սաս անխեղալ կարմիր մեղիւղ
Գիւղըը...

ՎՄԱԿԻՆԻ ՎԱՅՆՏ

Արտասանման ժամուրում արժանաբարեչ են
արդէն այն շահատակութիւնները, որ հայ կտուցնտա-
նները տարիներ շարունակ գործում էին նոր — Նախիչե-
ւանի շրջակայ հայ գիւղերում: Արդե՛րանայանցումից
անհիշակու յետոյ, 1920-ին, նոր — Նախիչեւանի հայ
գիւղերի բխմանները յանձնեց Մարքիլի և Թփիկիցի
հայ քոլչեկիները՝ կամբինք մասնակի քեղտարու-
թեանը — գրեթէ ամենեւ էլ քրեական այգուտի սեք
ոնքարործ տիպեր: Այլ մարդկանց Տոլմարուում էր
Ս. Մարգիանուր (Լուկանիլը), որ այլ ժամանակ
կտուցնտար քարտուցիչ էր Եստուղում, և Լուկանիլի
պատմաբանութեան տակ կտուցնտար տաղանդներ հայ
գիւղերում հաստատեցին տարեկան մասնակի քեղտար-
արտաբերի մի ունեւ: Տղէն և տարտուաւոր գիւղա-
րիները անտուրն կատարում էին ամեն պատե՛լ:
Նակայիպարտակներին որտեղու, իտարտուաւ
իլիներն և քեղտարտուածներն անտուղ կտուցի
Լեզիլերիցը ժամում էին գիւղացիների տները, ստանում
էին տարեւը, կողտարում, ձեռնում, քոլտարում և
Լե՛նու՛նուլ զեմտարութիւն իսկ քաւական էր, որդէն
էի հեղինակները ձերբակալեւ, զեկանտարեւն, աք-
տարեւն Ռուսաստանի նեարեւը, կամ Մերէլը:

Նոր — Նախիչեւանի հայկական գիւղերը իրենց
25,000 զորս հայ թակուլութեանը, Դոնի շրջակայ ամենից
ուրեք հարասա գիւղերն էին: Գիւղացիները կային,
լայնք քանում էին 3000 — 1500 զեմտարի Նարչևանի,
անիք 20 — 30,000 ուղտու, Նարչևանից մի, քարտու:
Միլիանները կարտուութիւն անեղողները, սարտու-
րիները էին կարտու: Այլ ամենք իրենց, և հայ
րիւղերն այժմ այգուտացի, Տղէր, որայ հայն էն
հարտու, 1921 — 22 թուականներն, սովի ժամանակ,
այ գիւղերը, որտեք սովի ժամից զարտարտ անցա՛ւ,
անիքն, Նարչևանից գո՛ւր արին. հայ գիւղացիների
որտեք քոլտարտուցիներ քոլչեկիները և ճայտար տարեւն,
ժողովուրդը մնաց անեղ ու կտուցեց:

Այլ տարեկ քարտու ենք զիւր. 12-ին Մե՛ն — Մար
չիւղցի գրտու գիւղական մի նամակից հեռուալ
պերտարտու կտուրը: Դե՛րան շե՛կ քան է պե՛տ —
որե՛նք տարտուաւորտու ձեւիլ — որպիսի

տարեցեք զւստիս սակ ազգոց Հարգելի եղևանիկ
 գրան իրեն, և այն ընչիս բանն էլ ունենալու համար
 արհաւիրք է լինում Յ տարի տասնապէս սրկաների
 մեղքին:

Ահա համարի այդ կտորը:

Այնիսի կորայր. շինելս գրիմ մեր քանի կտայ
 քայ գեղերու մտքին:

Մեր իսկ բաժնունիստներ քանի չէլաւ (տեսնակ)
 բաներ արին մեր յոգնի հայերուն- այնքան օրնցին
 բանի կտոր գեղերուս: Քասն իրեւն քանած միմեկի
 քան վիցը մտանքնոր՝ նախ շարած քանը չունցան:
 Այլընչ քան վից մտանքնոր. հիւրերը կանցնին:
 Քաշլայցեցին (սկսեցին) մե՛նէ՛կաւ, երկէրպիտակ կե՛նէ՛վու
 (Բաղարարութիւն) Դամոտայա, հարցընէ՛ անկաւ
 (Եպիֆան) տապալան վատորակի (քանտ) սմանը
 կե՛նէ՛վու է): Քաշլայցեցին քանկելու (քանտարկելու)
 որքան որ մեր վրան վից տարի է յոստիմիրը մէկ
 ձեռք և փշտովն այ (տարբանան) մէկայ ձեռք
 բանմը՝ մեր վրան քաղաւոր էին. ժողովուրդը նե՛փու
 սանկուր կը վայտնար դիմացները: Բայց շինել ան
 ժամանակուան վրան ազատ արշարք է, քայց քանտնիստ
 կե՛նէ՛ կայ համա, հէ՛լ ան աստուան մաշտիբէ չին-
 սակցեցի վատար (Սոթերթ). իշխանութիւն՝ զոր հասա
 մերի մէկըրտ: Եւ ժամանակ սակցեցի վատար չէր,
 փոքրիցէի (կուսակցական) վատար էր. ազատեցաւ
 ժողովուրդը, քանտ Աստուա: Եննըն արքայ նախ
 իրկիլի էրնն է (ախտոյի էին) Մեկի հատ սոպայ Ջիպիր,
 որ առի էին՝ առ մաշտիբէ՝սակցեցի վատարի փրոքոյի
 (հուլանակ) կոտանա: և առ մաշտիբէ ամէնն այ էլան
 և կարան էին գանկեցան, մեծաւ էին՝ սաղանս. քանի
 որ հե՛ք արին: Մեր գեղնն այ կան, Քաշլըրէն այ,
 Քոփիքիէն այ, ամէնն այ քայ տղաներ. ի գուր Ջիպիր
 յարկի էին, քայց նախ ազատեցան: Առ նայել որ
 ինքերը (Կաթիմար իտմարը) շագատեցան. ամէնի
 փակազը յիցուն էրկաւ (52) հօգի էին. կե՛նէ՛վու
 փակազ 52 հատին մէրէն քան հիկաւաին կուպրցին—
 մեռացին (զնկակահարեցին): և քանանքին այ տար
 տարով յարկեցին, օխտը հատին էլչ- և էլչ տարով
 յարկեցին՝ նայելով առ մաշտիբէ ինչ արկիլն աս վից
 տարաւ մէրը:

Չգրայր, նախ մեռացիլ ին՝ տէ՛հնէ վնցառ
 մաշտ, Քւէ՛հա՛վ (հատ) օշխար՝ շագանին մեռացիլին —
 առիլին ու Քաշլըրի կնքով (կոտորեալով) քանցիլին
 քե՛նէ՛վից տարիլին: Նայց արած քանք եր հիկ տարի
 գրինը, չին իսպիսի: Քաշլըրէն ու Քոփիքիէն վազու-
 նակայն հազար փոքր ցոյնի ազովորտակա արիլ էին
 (տարք էին դրիլ) քան քիսին: Քաշլըր Քաշլըրին
 հարաւք տէ՛հնէ հազար փոքր արին. Քոփիքիլն այ առից
 էրին արարք քանի հազար փոքր: Առնամ այ առից
 մեր գեղնէ և դասն Մայրաքան՝Այալէն ու Նիւիքայէն:
 Ռազովորտակայնը տակին կտաովտարքիսին, մէկուն
 այ իրենէ կնքան: Ատոր համար մեր աստուան հարուստ
 գեղերս տաղէտ շոյցածարքիսին մէլ շախիք մեր
 փոքրուստ իտմաները (առանքն) առուր մեղիմէն
 փե՛տաս (վտա) էին, շինըն մեր հայերու քոխսա (տա)
 ին, այ (այլը (ամենքը) գե՛նկըցիլ ին:

Ազատաններու մէրէն մե՛տաղ մեր գեղնէ է,
 ինը հազար Քոփիքիէն է, մէկունմ այ Քաշլըրէն է:
 իւրաքանչ (առուր) կտաւ. տարաքէ տարալա չէաւ

(չաքն՝ շան փտիս): Եսնի ակն ապրեցան, շունի ակն
 այ մեռան. համար՝ մերք մերի հատաւ: Առ Քոփիքի
 ու Քաշլըրի հարամներն (տաղակներ) էին, որ վից
 տարի սիլիլիկ (ազարակ) ակն մեր արհմը ծծցին:
 Մասնակին Լու՛հալին տղան այ (Լուկաշիկը) անցնց
 էտեք տաշտառ (չե՛նարան) էր. Կաթիլին հետ յաշա-
 քայով (քարտը կտա) կը փայլէր. աչքին յուրակ ակն կը
 նայէր. գանգատ կը կարնը. պալանի կը բէր. շինըն
 հապա ինչ կտաէ, էրես ունի՝ հայիլի տէրին նայելու:

ՆՈՒՐԻՆ ԵՐԵՆԱԿԵՆ

Երեւան, 15 նոյեմբ.

Շիրակի երկրաշարժը շարունակում է գրաւորեցնել
 Հանրային միտքը: Այդ շահին կը գրեն տասններկ, իսկ
 առ այժմ Հարցողքն մի քանի տեղեկութիւններ միայն:
 Հակասակ բոլշեփիկներ չեքուններին, Երևանի
 բանտում շարունակում են ծայր բողոքաբե շարաքա-
 կան բանտարկեալները—չառ դիւրաբաններ, յիսունից
 անէլք զգա՛նականեր, տասնի չափ նայ սոցիալ —
 զէ՛նկառա մէ՛նչեփիկներ: Դրանցից մաս 10 հողուն
 Ձկան ուղում էր դատի տալ զբ՛հական շանցաններին
 ամբաստանութեամբ. շատ աշխատեց, բայց ինք
 չկարողացաւ գտնել, իսկ անբարաբար նի՛թեղը դատ
 անելը անշարժաբար նկատեց. ձեռնշարժներ զատիչ
 պատճառան աշխատեց զեռ քերտներին է...

Բանտարկեալները, իտերգալին իշխանութեան
 Իւրզ տարեդարձի տոթիւ, նորից Հացաղու յարա-
 րաբեցին, որ սոնց Ո որ և զուգարեց միայն այն
 շամանակ, երբ Արա- Կարիկեանք և Է. Հարցադատներ
 սեփոնիստական ազդի խաղը առնէ միջև 15 որ
 լրու՛թիւնը պարզեց: Արդէն անցել է Կ որ, բայց զեռ
 ոչ մի պարքը բան չկայ:

Վերջերս, Ջուլիայում, Քուրք շագանակեցին
 մեռող սպանել և Ձկայի կոնկոլանա Նիկոլա
 Գրիգորեանը: Այդ լուրը այստեղ բաւական իրարանցում
 տաւ՝ քերչ և Նի՛թ Լատակարարեց զանգան պրո-
 վոկաններին: Արմանութեան աշխատում են տալ
 զազաքական բնոյթ:

Կոմունիստները շարունակում են սպրիկ ջղայնա-
 յան: Շաշերն այժմ գրաւում են ներքին Քոփիքիական
 զէ՛ներով: Քոփիքիսի Հայ կոմունիստներ իմբակը
 աշխատում է իր սպեցեղութիւնը տարանել հ՛ այստեղի
 շոմունիստները վտա: Անտեղից առաջարկութիւն կայ
 Արաւ Եզ՛հանիստներին տանել Քոփիքիս, իրեն կոմու-
 նիստական համայնարանի տեսուչ, իսկ երա փոխարեն,
 Հայկոմկուսի քարտուղարի պաշտանով, քերչի Ս.
 Կասանին, Հայաստանում, ընչհանրապէս, գերբնկող
 է Հանգիստանի գտնեալիցներին իմբակը, և որովհե-
 տե Կասանն էլ զանակեցին է, կարծում են որ այս
 ծրագրից կը յաղկուի:

Մի քան էլ գրեն, ու մի շուր Երեւանէ: Որք Շիրակի
 երկրաշարժը յետոյ յառանգ Հեռապիք նկատ, թէ
 Գագոս փաշա Նուպար ինչ որ դուրսը է ներքէն,
 կոմունիստներին մէլ ա՛նպրի վզլընը իրկուս. անշարժաբ
 էին համարում, որ մի փոշայ իրենց փոզ է ուղարկում:
 Անորդը. Հայաստանի իմբակաւորան բուսն վէն
 ստախալու- Ինչ անէլ, յարկ մէլ գե՛ն շինըն
 տրոգուրը, թէ բաւականանայ միայն պազաբոցի

տիրացումը: Չկարողանալով համաձայնութեան զայն հետախոսող զինեցին Մուսանեան, և աս կարգադրեց լուրի գերեզմարի մէջ, որը շարունակ է խուր տարեկան, զինչ զնկարագրեց, իսկ ասան լուրի մէջ զրել Վոզոս փառա Լուսարք: արդէն էլ արին...

ՄԵՐ ԶՈՂԵՐԸ

ՏՅԱՐ ԱՏՏՈՒ

Յունար 14-ին, երկարատև հիւանդութիւնից յետոյ, Փրնիւում զախանակն ընկ. Անան Դոշը — Վերջանքի Տնար Անունը:

Մինչևը 1849 թ. ղեկավարեցին Խոտարբում 3 տարեկան հասակում Անան Փրնիւում (որս խնկական անունը) տեղափոխում է Կարին, ուր է ստանում է իր կրթութիւնը: Փոսն տարեկան՝ նա արդէն Փոյխն է, ուր պարունակ է բաւական երկար և շտմուն յեղափոխութեան շարքերը: Այստեղից անցնում է Բոլզորիս և պարտադրում տպարանական այնատեսներով: Միտամանակ Տամանկան է տեղական դաշնակցական կանգնին՝ հանդիսանալով զործն կուսակցականներից մէկը: Մտաւոր նկարագրի տէր, ստորով իւրեանքը ներկայում Դաշնակցութեան, ծայրահեշ տարեկան զարգանալակ՝ նա շուտով ձեռք է բերում լայն գտաւորութիւն կուսակցութեան ղեկավար զործնների կողմից, որոնք յանձնարարում են նրան շատ պատասխանատու զործն: Նա եղաւ մէկը, որ աշխատեց Բրեստափոքի ձեռքի տակ ՍԵՂՂՐԻ Տաւափորի զործն, և նրա անունը յաճախ յիշեց այդ զործն զատապարտութեան ժամանակ:

Յեղափոխական ժարգու համար քիտարտութեան այդ ընտր յատկութիւնների պատճառով էր, որ նա Բուլզորիայից յերկու ժողով՝ Վերջանքի խմբագրատունը: Այստեղ նա ամէն ինչ էր — և՛ զգուշար, և՛ Վերջանքի գարչական ժառի վարիչ, և՛ Քերթի ստառչող, և՛ տան պահակակ, և՛ Նաշապալ — ամէն ինչ: Ըստ այնուհետեւ մինչև ժամ նրա անունը անդեղեղի կայտարող կապեց Վերջանքի տան հետ: Սերնկայի իսկ զժառ էր Վերջանքի տունը Տնար Տնար Անանի: Նրա շանքերով էր, որ Դաշնակցութիւնը, տարեկան ընթացում, Հաւանքն ու կարծեց ժողովի էր հարուստ զարգարանն ու արեւիքը: Նրա յորհուրէ էր, որ, պատերազմի տարեկան, այդ Նաշապալիքը ինձովող պահպանեց: Ըստ Դաշնակցութեան, ինչպէս և, սովետարակ, հայ յեղափոխական շարժման պատմութեան հեղինակը, յայտարարեց, շատ շնոր խոցեր պիտի ստի Տնար Անանի ժառի, որ այնքան Մանդաղին նիւթեր փրկեց պատմութեան համար:

Մամուլաբանու Վերջանքու Տնար Անանի համազնայ ունի մեծ երախտիք: Ըստ յարգանքով ու սիրով է, որ զինքին հրահեղախ խոցեր ենք ստում մեր գտաուպարտ զնկարակ ընկերոյ:

ՓԵՏՐՈՒՄԵՆԸ ՉՈՂԵՐԻՆ

ՄԿՐՏԻՉ ԵՈՎՂԱՆԻՍԻԱՆԸ

Նորքեղի Մկրտիչ Յովաննիսեանը մեր այն յեղափոխականներից էր, որոնք չեն սահմանափակում միայն իրենց կուսակցական անհասական զարտապարտութիւններով, այլ աշխատում են սերունդ զարտապարտել, որոնց համար յեղափոխական լինելը ժամանակի մնասիրութեան կամ լուրի խնդիր չէ, այլ՝ կենսի իմաստ: Նա բարեխիղիական ժարով ստացանալ — յեղափոխական էր, որ էր լուրի սիրում էր ընթաւութեան, լայն ու կենսի:

Եր ստորով իւրեանքը ներկայում յեղափոխական զործնի՝ նա ժամանակ շունքը զարգացնում անմական զործնով և ընտանեկան կենսը համարում էր վնասակար: Երտառիքը կարում է ժարգու Մանգը, ստում էր նա յախին: Ըստ միայն Նարկայարում, սառչ ու կրտսեր երթարչիքի ժամանակ յետոյ, ընկերների և Նարկայարների մշտն տակ, ստրկան եղաւ անտեսանալ: Ըստ որովհետեւ ինք սովորական էր, Նորքի անթանգիտեան ուժ աղիքների անուններ զբարձր զինակ զնք: Վերին ընկաւ օր. Մայիսին, և Մկրտիչ անտեսանալ նրա հետ:

Անտեսանութիւն յետոյ էլ Մկրտիչը սակի զարգաց յեղափոխութեամբ, ցան իր տան զործնով: Տարեկան շարունակ նա սիրում ց. զնքի էր Նորքի երկատարչական Միութեան, որը անպակի կրթական — զատարակական զնք կատարեց՝ հիմնելով ժողովրդական ընթացքարան — զարգարան, Մասեղական ընդ, ժարգանքներ ու զատարտութիւններ:

Նա նախապէս էր Նորքի ՄԱՄՅՈՒ խմբի, անգամ էր ենթախմբի, սպա՝ զարգացնել կոմիտէի, կատարարի՝ Մրգատարի 4-կ-ի պահեստի հայր: Բուշոր կարելի ժողովները նրա ժամ էին լինում: Նրան շատ էին սիրում ու հարգում Դաշնակը, Դայրաւաւ Արշակունք:

1894-ին Մկրտիչը ուրիշ երեք նորքեցիներ՝ Սերոբի (Ստեփան Ստեփանեան, յայտնի Բաշալանը), Խանտարի յիմուպիտա Արշակունքի և Մուշեղի հետ անցնում է Տանեպատան և ժամանկում է Լասպուրականի յեղափոխական շարժանքներին: Վանքի գերտարանալուց յետոյ նրան ամէնքը ժառող էին ջոյք տալին և պակաստանքով ստում. զնաշատան և զնայեղ...»

Այս ժամանակում է Խանտարի արշաւանքին, իրեն ստանալու, իսկ յետոյ և Լանի մեծ զնկարի, 1915-ին: Խանտարի արշաւանքին նրա ստանակում հասարակ զնկար էր Անգրանիկը:

Արտաքինով ինչն, հեղափոխ ու զարգացուշար՝ ներքինով Մկրտիչը անպայան ետանդ տէր և յամաուրութեամբ, սառն վնասակար զործն շարժանակ ժարգ էր: Լրդիեան հայանանքների սերին, երբ կոմիտէի զարտապարտ էր յեղափոխական ժառարտականութիւնից, Մկրտիչը մնակ, մի ցանկ երթարտարաններն ու զատանկներով վարում էր Մրգատարի Դաշնակցութեան զործն: Նրա շանքերով փրկեցին կուսակցական զնապահպանութեանն ու արեւիկները: Նրա մեռել տակ էր այնտեսում և անդուցեցաւ Վաշին: Բուրկայարու անարեւմտից յետոյ Մկրտիչն էլ

մերթախարէկ և արարչաց մուստատեմի խորհրդը և միայն 1913թ. փետրուարին սպասուց և վերագրածուրով Հարկերը՝ առաջաց հասարակ շարժանակն կուսակցական ախտատեղը. երբեք, մի, ընկերով անգործութեան ճակատեղով վերադարձում է սոցիալ. որը քառական ներքում է նրան և որի պատճառով նա անկարող է լինում ժամանակակից կամասարական կրիմեներին և ստանձամբարեմ է միայն թիկունքային աշխատանքով, որպէս պահեստապահ:

1921-ի փետրուարին Մկրտիչը դարձան զոք է կատարում ժողովրդական սպասուցութեան մէջ: Ես՝ մի քանի ընկերներ էին ստեղծում է Կոստայ՝ Ժանթեմարու և նախորդ ժողովրդական սպասուցութեան և երբ նամուրում է, որ ընդզգրում անխոստակելի է, լինում է առաջին շարքում այն ընկերներ, որոնք կանխում են ժողովրդական շարժան գլխաւոր: Փետր. 11-ին նա վերադարձում է Նորք, բայց ստտիկ միանն ու ստանձամբար պատուաւ լինում, որ նա դէմքը թայն անապարհին, մքսն ու Հրամանայ: Տուն Հանեյով՝ ընկնում է անկողին և նայի որը մերթախարէկ ու տարւում է Ակա. Մկրտիչը լինում է առաջինը, որ Ական է անմուտ ժողովուրդ սպասուցութեան անտեղքը: Եւ փետր. 18-ին, Հազարաւոր արկերներին հետ, դուքս է զայն ազատ աշխարհ:

Մական, մեր կազմու աշխատանքն արդէն խախտում էին, նա այլևս դուքս չէկու անկողինը: Այդքէլ նախ մեն նաւանդից Ի որ յետոյ նա փէջ իր վերջին շունչը: Միտու մենակ: Ընկերներն ու ճաներները հետո էին: Բայց մեռու խորանկ հաստտով, որ կենդան իրար չի անցել, որ հայ ժողովրդին սպասութեանը հետո չէ...

ՄԻՒՅԱՆԻ ԽԱՆ – ԱՂԱՆԱ
(Փոսի)

Միքայէլը մեռել է 1917թ. հին կալամատիական ընտանեաց, որի թնամարը սկզբում եղել է Եւլապըր, ապա Կիւնեպը Ջալալ – Օղլու ժող. և այնտեղից նրա զաւակները ցրւել են Թիֆլիս, Բազու, Գորուղապ, Երևան: Այս առեղ տակ է կելու ժողովրդական զատուապաներ, թիֆլիսեր, զիգարտեաներ, մարտապաններ, փաստապաններ, զինուորականներ, ուսուցիչներ, յեղափոխականներ: Միքայէլը էր մեն կերպարներ Եովհաննէսի և Արմենակի ազնիցութեանը՝ ընկել էր յեղափոխական սպարտկ, Հարցնել թաղամասի շորդատեան զարոյցն սարտուրուց յետոյ՝ նա յերեք այնգործութեան և իմանմանակ տարակ յեղափոխական աշխատանքով: Նա և նարտար ու մարտանոց որտոր էր: Որտ նրա ճամբը հոգեկան անճեակ զարտութեան էր և տեղի ճամբանց, նա առողջ էր, զերբանգրուր, կենտարախ և ցարյուն զկար ուրիշի դժբախտութիւնը: Եւ հէնց այդ պատճառով սիրան էր անկեցից:

1903թ., կենդանական կալամներին դրաման ժամանակ, Միքայէլը և մի քանի ուրիշ ընկերներ՝ Ն. Զանթիկան, Ստ. Երբարմեան և այլն ուսով փոքր հասցրին Երևանի ուսմիտար Մուսլիմա արքայ. Գործաներ, և Հազարաւոր ցոցաքաններին զլուին անցան, առթին ինքնախին: Այդ պատճառով մերթա-

խարէկ և մի առ ժամանակ բանաբարեց նրանում: Նորքում Միքայէլը կազմել էր խիզիկ երկուսարդներին մի ճարտական խումբ՝ հնդկան, որի խմբապետը մայր մինչ վերջ: Մի քանի անգամ ընտրեց ինքնակոմիտէի անգամ: 1908 – 09թ. հայ – թուրքական ընդհարումների միջոցին նա էր ճեղհան խմբով Կոստանուպոլի թաղը պահել մշտական անդուրութեան ու սարտափի տակ և կարէկ քաղաքը թուրքերին կապը յինանքին զիգրերին: Ամիսներ շարունակ Դամբրուլուզի թաղը մայր ստանձանարան և լէք Համարակում յայ գտնել:

Պատերազմի տարիներին Միքայէլը անցու Ուրմիայի շրջանը Քաղաքների Միութեան պահեստները յառապարի պատճով: Եւ 1918-ի նաւանդից յետոյ նա վերադարձու Երևան, որը Արարչի նրան յանձնել կուսակցական պահեստի կարգաւորումն ու պահպանութեանը:

Փետրուարն սպասուցութեան մէջ էր նա նա յապուց մեն զոք: նրա նման նարտիկ, անկախ ու մարտ արճամարտուց մարզը միայն կարող էր այն դատան նարմանքի որերին որակում էր քանի անգամ այս ու այն կողմ անցնել: նա Կոստանուպոլի ստաշին վաշտի զլուին անցան՝ եզու Երևան առաջին մանդներին:

Միքայէլը մէկն էր այն կուսակցներին, որոնք բանեւը միշտ քաւան պէտք է պահել:

Այդ Հանգանաւոր էր կետի էր ստնում, բայց միշտ հետարտը լէք լինում նրան պարտի: Ետեան, յաղթանակ խանդապատութեանը առաջ՝ նա մեն մենակ ժամկում էր թշնամու շարժերին: Մի այլպիսի որ էր մարտի նեւ, երբ Միքայէլը յարձակուց Ար հոգու վրա, հայհոյում էր նրան ու անդուր, որ զէնքերը վար դենն: Եւ երբ բարտրոյին ժամկում է նրան, որտում է Հրապանների Համապարզը: Ջորս անդից վիքարտը՝ նա կուտում է մինչև վերջին փամփոխուր, մի քանի հոգու սպանում և մայցաներին փախուստի ժամկում: մինչև որ վրա են կանում վաշտի ազաները, որոնք ստանում են նրան Երևան, որ և պատկում է առաջին քաղաքային կրամանդնում:

Եւ այտեւն, ետք յարաթ մանջկուց յետոյ, առանդից հոգին Ար տարկան Հասակում: Եւ Հակոբակ թուլեկիկան սարտարին նրա թաղուց զարմու մի անեակ Հասարակական – քաղաքակտ ցայ:

ԲԱՂՆԱՆԱՍ ԲԱՂՆԱՆԱՍԵԱՆ
(Թաղու)

Թաղու մեր կին ընկերներին էր: Ետտերի նման 1917 թականից յետոյ չէ, որ սպարտկ էր եկել: Եւ այս ընտել սիրում էր կարտեմու: նա մինչև կենսի վերջին ըլլակ մայց հասարակ յաշնանարութեան առանդներին: Թաղու մէկն էր մեր անխաւք քաղաքակտ ընկերներին: նա միշտ պարտաւում ու զատակոտում էր մեր պահպանութի կողմերը՝ առանց քաղախ ոչ սոցի: նա անում էր անտարտ մեղակուցումը, փաստաւում էր այս կամ այն անձափ կատարում սիրտ գործութեանը՝ պահանջով պատմել զեզմարտին, վաւարի շարժերը թաղանիկ: Եւ իր անձապահին կենսում էլ նային էր: Եթէ մի անմուտք զիգրեց

անցնել նրա ժամով, որի իջուկը պայտած չլինել, նա անպատասխան կատարէր. — «Ա՛յ, ճարչ, ի՞նչ ու էլըզ չես պայտած, անկեղև հայտան է մեզը էն»:

Նա իր պարտականութիւնն էր համարում հողաւ բոլոր անկեղու ու լեզանի ճարչաններէն ժաման, ու այսպէս էր Քաղցն, երբ էր ընտանիքի ապրուստը Հայքայթերու համար իրենից շուկայի ժամ փոքրիկ դրամանոթ ունէր: Նոյն էր նա, երբ Արամի փոքրոյի վրա նպարտումուս էր, երբ Արամի զարգարանին ինքնավարութեան պայտածամար էր կամ Գաշտակեան զարգարանին հաստակի անգամ: Ետքը դէպքերում նա աղքատներ ու սղգամիտ ընծայուտ էր: Իմաստը նորերից նրան արձան էլ չէին սիրում այս քանի համար, բայց նա 'Եանակացութեան' հին չէրէ մէ Ժնացորդ էր: Մարտա ու կատակարան՝ նա իր խոտակացութեան նիւթը միշտ որչազ զարգարանն շարժից էր վերցնում, հասարակական շտաբից: Մայր աստիճանի Ըշտապեմ էր ու բարեխիղճ, փոզումներին ուշանայր կամ քաջակախիւր մեզը էր համարում:

Մի ընտանեկան դարզ ունէր: Իր մէն որդի՝ Կաշտարտն էր, որին մէն զիմանով Յրամարտ էր ուղարկել զինեղործութիւն սովորելու համար: Ե որը Հրատարաբ Իրեն համարում էր բաշինի՝ դասնացնելով ինք հնամեզը:

Սրբ զիտարտեան փոտուտը որերից յետոյ սկսեց օրհասական կրեւերի շքանէ, Քաղցն մեզ շատ էր անբաժան կուէր զաշում: Մի ուր էլ էլ կէու ու շատ ինքնը, որ իրեն ուղարկելէր նորքի մաշու: Ետք դեռն էմ՝ չեն ընդունում, գանդաւում էր նա: Յաջորդ օրը նորքի վաշտապեմ Միքայիւն ոգիտրութեամբ ասում էր. «Երանի շահնիկը նրա սիրան ու Հոզին ունենային: Թաղան էլ շատ ցու էր իր նոր զինակից ընկերներին, մանասանը նոր սուտից անօրորանկէց (նորակոչ), որ կպցրէ էին նրան սրբաւտ նորերիցները:

Մարտ 1-ը օրհասական օր էր և Արամի տակ վնասական կարև պիտի լինէր: Կուեց ասում Քաղցն ասում էր. «Ինձ Մուսն էլ, որ այսօր պիտի կուում հանդիպեմ մեր ժողո ժամին (որդուն), ու պիտի պատեմ, որ ինքն ու Հոզին հանդատանայ: Ու նկատելով իր խաղերի թույլ ծանր ապարտութիւնը, յարեց, սթոջ նա էլ լինեմ մեր նոր որբի Արարածար ու իմ Իսահակին ողջուկից անեմ Հայքնիկից ապատու- թեան սեղանի վրաս»:

Վաղ ասուտուցի միջև ուզ զիւնը մոնչուցին Հրեկից դառանները: Իրիկուողէմն թիւանից փութուտ- տի գրեմն: Եազմանակի կասարանայ էր: Բայց այդ կուում ընկն էր, շորս տեղից վերատուր, Նորքի վաշտապեմ՝ Միքայիւն և Քաղցն... Նա չգտաւ իր Իսահակին և աշխարհից հեռացաւ իրական Հարով: Իսահակը մնաց ողջ, բայց Հայքնիկի սեղանի վրա ողջակից կղաւ հայրը՝ վաթսուամասնայ Քաղցն...

ԱՐԱ ԱՐՄԻՆԻԿ

ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ

Ա ԱՆՄՈՆԵՆԸ. «ՔՐԻՍՏՈՍՓՐ ՍԻՐՄԱՅԻՍԵԱՆ. Ըրու- ԳՆԱՅԻՍԻՒԱ Մատենադար, ՃԷ, Բոստոն, 1930 Պի 60 տէն»:

Ինչո՞քն էր է գրատրուակ ըն՝ Ա. Անտրոնեան ընր էրթասարգութեան: Նրա «Քրիստոսփոքը» քրատ է ԿՅԵ Երթասարգութեան ուսուր: Նայ չեպտիտեան ծաղի ու քարն իտանէ, արկու, թէչու երթասարգ է ըն՝ Անտրոնեան, անկեղ ունի զարդ է իսել էրթասարգութեան Կուան, յաւել, կրակն ու զեպ զան երթասարգի մէջ երան:

ԱՆ ԿՅԵ քաշկոցում մի քարտէ է, որի մէջ իտանցն ու վտա քարեկող երթասարգում է ընր միջամտը — Կաշմիթ Կայ պիւզը — ու ք ինչու և Լակուսութեան շքանից Բուշուխ- շոթիւն մէն Կիւնպիւրը, Նկարագրում է Երթասարգի սր և Նրատար Լակուսիւնը, նրա կենսուց ասուտուցները Խոտար- լում, Ետուցութիւնը գիւտում, նրա թղան ուղեւորութիւն թիթիթի յեպտիտեան իտրակներէ վրա, Իտուակցութեան կենսուցը, Երթասարգի ասուկն արարէ, Բաշտակցութիւնը, Կրչու կու ու Սրբ Արմենիա-՝ իսելը շքանագրում, արտա- սուտեանց պրոպագանդը, Մուշեանի Զուտիտը, Երթասարգը իտ. Քաղցնում է իրեն ժող, ընր, Ետուտը Նայ, յեպտի- իտիկն իտու էն սրբաւտ նրա իտուտիկն զարգարները: Ըս զուգընթացումը գրատրուակում է ութսուտեան թուականները ասու ասուտուտիկն կենսուց, ասուտուտիկն շքանագրը, ժողգրգրական Ապուտութեան յեպտիտեանց խոտակցութեան Կերտուան զարգարը քարտէ զեմ, ուշք գաշարը անդապար- մար Կ վկայում ու, յաւակում, Կայ Երթասարգութեան արտա- արտ. թիթիկներէ վրա և Կայ պրոպագանդն շքանագրում ասուտուտու- րում ու մեմորիակում:

Ըն՝ Անտրոնեան ներգաւթարին Կիսակ է կրոք լնա միջամտը իտուսիկն ու Երթասարգի կենսուցը: Երանու մ՝ ժոյշ Երթասարգի անկուտեան — Կտրային սեղն է կեան ասուտ, այն շքանագրում էն անդուց շքանից այն երթարից պատուութիւնից: միջո է ուշք Կուտուտեան: Ետուտ, պատուտ է գարնի, որ զու կենսագրական ժողը ներգաւթարի անկն սեղն ու երտու մեղ, յայց զարդից զարդ էլ ասուկն, արմուկն արարուայ դաշմաններում անկն կեմ Կուտն թէ կարել լնի արել: Անտրոնեան պատու է այն անէն, մէն որ քարը կր- պարտում է զանայն պրոպագանդներում (Երթասարգի զն- կարկերը իտ յուշիցից, Մ. Շաթիքեանի, Լ. Քաղցնեանի մեա- յերը, Մ. Կարանեանի սթ. Միքայիւնի Կուտ), այն ասու- արդուն է իր յուշիցի և մի շարք անուկ յիթից (Յ. Մուշեան- կանի, Յ. Քաղցնեանի զուշիւրը և ունի): Անկն լնի է ներգաւթարը Երթասարգի կենսուց արտասուտեան շքանից, երբ Կեմիկն մեղն էլ որու լտուց զարմուտից է երան է անկն շոտ պատուութիւններ ու արարութիւններ նրա կենսուցից: Ըս զարդ ասու ժամ է ԿՅԵ անկեղ արկուտուրը. արտա միջոյ, որ գրատուան ժողը անկն կոթ էլ:

Անտրոնեան զարմուց կենսագրութեան լն անդարտան ժողով Անտրոնեանի դաշմութեան զեմ նա. Երթասարգի գրեւեկու- թիւնը կամ այն անգուց պատմական շքանից, որի մէջ Երթասար- ցը կենսուցեան զնպատար է կել, պատրուակ վերջուտե- թեան և ասուտուտիկն ասուտուտութեան լն ներգաւթար: Մի քան, որ լն էլ կել կելիկն կուտուտից: Մէն լնուց քրատ, ուղարտութեան լն Խոտուտութեան է՝ իր պատուից կեմից, որի անկն մէջ Կեմիկն անսուտն է ժողար և Կտրային ու Կեմի- Կեմիկն արդուն մի կասարեւտուց: Ըս իրեն յարկուն, զերմ զարդ է կելն շքանագրութեան Բաշտակն կեմ նոր սեղան համար, որը պատրուակում է անկն կուտուտից անկն կուտուտ

